

Széchenyi István.
Thier László gyűjteményéből.
(Könyomatos rajz. Megjelent 1835.)

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Östör József: Tévedések, ferdítések. Széchenyi István tudóstársasági alapítása. – Magyar nyelvtudása. – Állítólagos gögje. – Újabb a Karolina-ügyben.

274 Östör József: Tévedések, ferdítések. Széchenyi István tudóstársasági alapítása. – Magyar nyelvtudása. – Állítólagos gőgje. – Újabb a Karolina-ügyben.

Nagy emberek földi élete rendesen szerencsétlen, de e tragédiájukhoz hozzájárul egy másik, nevezetesen az, hogy gyakran haláluk után sem jelentetik meg őket az igazság fényében, annak az igazságában, amelyért rendkívüli tehetségük és rendíthetetlen meggyőződésük szerint annyit küzdöttek. Hiába, nincs tárgyilagos történetírás, ezt lehetne erre válaszolni, mert ha tökéletlen minden emberi mű, miért legyen tökéletes elmúlt idők megörökítése? Utóvégre a történetírók is emberek, méginkább azok, akik nekik – legalább is részben – az anyagot nyújtják. Ámde nem egészen így áll a dolog. Biztos, hogy nincs tökéletes ember, tehát nincs hibátlan és nincs minden bűntől mentes sem. De éppenséggel nem mindegy, hogy mily mértékben vagyunk bűnösök és mennyi tévedéseinknek száma. Goethe, akinek oly sok finom elemzést köszönhetünk, mégis a lángész és a mindennapi ember között nem lát minőségi, hanem csak mennyiségi különbséget: amit a hétköznapi ember negyven esztendő, azt a lángész már tizenöt vagy húszesztendő korában tudja. Olyan ez, akár a versenypálya, amelyen egyik vagy másik ló óriási súly- vagy távolságelőnnyel indul. Hol halad már a tizenöt esztendő lángész – mire negyven esztendő lesz! Képességei, alkotó kedve és munkálaza geometriai arányban emelkednek. Igaz tehát, hogy nincs tárgyilagos történetíró, de éppenséggel nem mindegy, hány százalékban tér el a kétségtelen tényektől.

Hogy ezek az eltávozások mily súlyos következzésekkel járnak, nemcsak a történeti színpadon szereplő egyesek, hanem nemzedékek és nemzetek sorsára, azt nem kell bizonyítani. Bibl Viktor osztrák történetíró a német nép életében döntő, több hazug történeti mesét szedett össze néhány esztendővel ezelőtt és mások is kisebb-nagyobb munkákban, röpiratokban.¹⁽¹⁾ Nálunk nem kis anyagot gyűjtött össze Tóth Béla,²⁽²⁾ de inkább mulatságos, adomázó oldalról nyúlt e kérdéshez.

Ha kutatjuk, hogy e tévedéseknek, ferdítéseknek, sőt hazugságoknak mi az oka, akkor itt is, mint rendesen, több eredőre akadunk: szándékos ráfogás rendesen politikai okokból, azután a fecsegési vágy, keverve feltűnési hajhászattal, végül az ú. n. ²⁷⁵jóhiszeműeknél a tájékozatlanság. E három eredő közül kettőben emberi ösztönök a csirázást hajtó erők, a harmadikban az ostobaság. Ellenük küzdeni tehát erkölcsi kötelességünk.

Hogy a történet és jelesen a magyar történet alakjai közül Széchenyi Istvánt sem kerülhette el ez a tragikus sors, ez érthető, hiszen a magyar történet hőskorában – a reformkorszakban – oly ezerarcú és ezerágú tevékenységet fejtett ki, mint soha senki sem előtte, sem utána a magyar államférfiak között. Csak természetes, hogy ilyen ember, akinek még Beatricéje is – Crescence – ismeretségük kezdetén ezt veti szemére: Ön egy kissé hiú, egy kissé sok az ambíciója, egy kissé perfid, egy kissé gúnyos és egy kissé hamis – könnyen kerülhetett és került is ferde világtításba, amiből rosszakarat, fecsegés, vagy ostobaság hazugságot kürtölt világgá és benyálazta vele szent emlékét még halála utánra is. Ha e szempontból közelebbről osztályozzuk az ellene kilőtt nyilakat, ezek oly számára és oly fokú mérgezésre akadunk, oly megdöbbentő „valótlanságokra”, hogy önkéntelenül kedves alakja, Hamlet rettenetes szavai jutnak eszünkbe, amiket imádott hölgyének nyújtott jegyajándéknak: Légy bár oly szűz, mint a jég, oly tiszta, mint a hó, ne menekülhess a rágalom elől. Az ő személyét érintő ilyen történeti ferdítések közül szemelek ki néhányat, inkább olyanokat, amelyek – fájdalom – szinte „közkezen” forogtak, sőt részben még ma is forognak.

I. Többször hallottuk azt a vádat, hogy Széchenyi István ismeretes tudóstársasági célra felajánlott egy évi

jövedelmét, vagyis a híres 60.000 forintot tulajdonképpen *nem is fizette be*. Rendszeresen olyanoktól hallottam, akik a Széchenyi-eszmevilágtól távol állottak akár általános lelki berendezésüknél, akár politikai pártállásuknál fogva. Ebben a vádban mindig volt kisebb vagy nagyobb lekicsinylés, megvetés. Mintha a legnagyobb magyar részéről csak komédia lett volna a híres pozsonyi kerületi ülésen való hazafias fellángolás, nagyképüsködés, vagy éppen ravasz anyagi önérdéket szolgáló kiszámítottság. Egyszer már végezni kell ezzel a csunya váddal vagy ostoba tájékozatlansággal, amely egyik legnagyobb történeti alakunk hősie pályája első győzelmének babérait igyekszik megtépni.

Kutassuk először, hogy miképpen történt az egy évi jövedelemnek a *felajánlása*. Az 1825 november 3-án tartott kerületi ülésen felsőbüki Nagy Pál beszéde után, amelyben a magyar nyelv intézményesen biztosított kiművelését követelte s egyben szemrehányást tett az ország nagyjainak, mert nem hozzák meg a szükséges anyagi áldozatot, az egykori tudósítás szerint³⁽³⁾ felállott és felszólalt gróf Széchenyi István: „Nekem itt szavam mondá, nincs, az Országnek Nagyja nem vagyok, de birtokos ²⁷⁶vagyok, és ha feláll oly intézet, melly’ a magyar nyelvet kifejti, mely azzal segíti honosinknak magyarokká neveltetését, jószágaim’ egy esztendei jövedelmét feláldozom. Érett meggondolással teszem ezt, mondotta még, azért célra vezethető felvigyázást kívánok, hogy a nemzetnek ajánlott summa haszontalanul el ne pazaroltassék.”

Néhány nap múlva Széchenyi István három alapítótársával együtt Pozsonyban 1825 november 8-án József nádorhoz és az Országgyűlési Karokhoz intézetten kiállította „Kötelező nyilatkozatát”, amelyben kifejtve bevezetésekként nemes szándékukat, a következő kijelentést teszik: „És ezen alkotmánynak első fundamentum kövéül kívántuk mi következő ajánlásainkat tenni; gróf Széchenyi István *egy esztendei jövedelmét*, Vay Ábrahám nyolcezer conventionális értékű forintokat. Gróf Andrássy György tíz ezer conventionális értékű forintokat. Gróf Károlyi György fél esztendei jövedelmét.” Következnek az aláírások.⁴⁽⁴⁾

Ezt követték hamarosan az alapítólevelek, köztük Széchenyi Istváné, amely a következő esztendőnek 1826. március havának 19. napján kelt. És ebből idézzük az idevonatkozó 1. pontot: „Lelkiismeretesen és magyar érzéssel, határozom el Jószágaimnak *egy Esztendei jövedelmeit* (de a nélkül, hogy ezen elhatározásom, mellyet csupán Királyom és Hazám eránt lángoló buzgóságom vezet, valaha jövedelmeimre nézve Sinór mértékül vétethessen) 60.000 azaz Hatvan ezer Conventionális értékű Rhénes forintokba, mellyeknek erejéig magamat és Successoraimat lekötölezem ezennel következő Feltételek alatt:” azután a 2. pont, amely következően szól: „Hogy azon Summát én magamról és Successoraim magoknál megtarthassam és megtarthassák mind addig, míg annak Interesseit mind én pontosan fizetem, mind Successoraim pontosan fizetik. – Ellenben”, végül a 6. pont; „Bátorságára a Tudós Társaságnak ezen Fundationális kötelező Levelemet magam költségére intabuláltatni fogom.”⁵⁽⁵⁾ Ezt az alapítólevelet záradékolták és írták alá maguk részéről említett alapító társai is felajánlásuk szerint.

Széchenyi István tehát egy évi *jövedelmét* ajánlotta fel a Magyar Tudós Társaság céljaira már a híres november 3-iki kerületi ülésen, ennek megfelelően állította ki a kötelező nyilatkozatot és később hamarosan az alapítólevelet, de soha – készpénzt. Az egy évi jövedelmét tehát készpénzben befizetnie soha nem is volt kötelessége, amit pedig ajánlott, azt maradéktalanul teljesítette is. Hasonlóképpen Károlyi György. Látjuk ugyanis a négy ősalapító – ha szabad őket így nevezni – ajánlásaiból, ²⁷⁷hogy ezek nem voltak egyenműek. Széchenyi István és gróf Károlyi György évi jövedelmet ajánlottak fel, Vay Ábrahám 20.000 váltóforintot, gróf Andrássy György 10.000 forintot pengőben, amely utóbbi két pénzajánlásnak más volt az értéke az akkori pénzláb szerint.

Következett a Magyar Tudós Társaság megalapítása, amelynek Rendszabásai szerint: „Az ajánlóknak a

Tőkepénzt magóknál megtartani szabad, úgy mind azáltal, hogy az a Törvények értelmében bátorságban helyeztetvén, törvényes kamatja pontosan fizetessék.” (55. pont.)⁶⁽⁶⁾ Az alapítók száma egyre növekedett, úgyhogy néhány hónap múlva: „Összesen kétszáz ötvenezer pengő forintot látá végül együtt a nemzet, mindenkoron százaléktól hatával.”⁷⁽⁷⁾

Az alapítások – mind a négy ősalapítónál – különböző természetűek voltak, így ki tőkét ajánlott, amely után kamatokat fizettek, ki készpénzt vagy váltó-, vagy pengőforintban. A Magyar Tudós Társaság mindezeket nyilvántartásba vette, a tőkepénzek után megkapta a kamatokat, a készpénzt pedig pénztárába helyezte, sőt ismeretlen lévén akkor még a takarékpénztár, esetleg kiadta egyeseknek további „Interessékre”.

További érdekes kérdés most már az, hogy mi lett a legelső ősalapító Széchenyi István egy évi jövedelmével, mi lett ennek a sorsa?

Ezt az összeget, még pedig egész pontosan 63.000 forintot, vagyis 126.000 koronát 1894-ben gróf Széchenyi Béla, a nagycenki hitbizomány birtokosa, gróf Széchenyi István fia, a Magyar Tudományos Akadémiának lefizette. Ugyanis az 1873. esztendőben a pölöske-baki hitbizományt, amelynek első birtokosa Széchenyi István volt, Béla fia kicserélte nagycenki birtokával, amely eredetileg nem volt hitbizomány, hanem Széchenyi Istvánnak és utána Béla fiának szabad tulajdona.⁸⁽⁸⁾ Utóbbit az a kegyeleti szempont vezette, hogy fia nem lévén, Nagycenk mint István atyjának kedves tartózkodási helye biztosítsa a Széchenyi-családban. Mivel pedig a nagycenki birtok a pölöske-baki birtok értékét az akkori becslés szerint 219.777 forinttal felülmúlta, a hitbizományi bíróság megengedte az új nagycenki „hitbizományi javakat részint alapítványi, részint felmondható tőkékkel helyettesíteni”, amely összegben bentfoglaltatott gróf Széchenyi Istvánnak Pozsonyban 1826. március 19. napján kelt alapítóokmány szerint a „Magyar Tudományos Akadémia részére tett 60.000 forint örökalapítványi összeg 6%-os kamatozással, vagyis 63.000 forint.” A hitbizományi csere alkalmával tehát ²⁷⁸ez, a kamatokkal együtt 63.000 forintra emelkedett tudós társasági alapítványi összeg a nagycenki hitbizományra kebelezetett be és rajta feküdt, amíg Széchenyi Béla 1894-ben történt kifizetése folytán onnan le nem törölték. Széchenyi Béla atya tudós társasági alapításának kifizetésére a Magyar Földhitelintézetől törlesztéses záloglevélkölcsönt vett fel, amelyre az 1918. dec. 12-én bekövetkezett haláláig körülbelül 84.000 koronát fizetett, a maradék 42.000 koronát pedig visszafizették az ő hitbizományi utódai.⁹⁽⁹⁾ A hitbizományi birtokos személyében beállott változás folytán Széchenyi Béla szabadvagyonának örökösei és a hitbizomány között szabályszerű leszámolásra került a sor, amelynek folyamán megállapítást nyert azután az, hogy gróf Széchenyi Béla a 84.000 koronás jelzálogtartozás visszafizetése folytán a hitbizományt ez adósságtól tulajdonképpen mentesítette. Így szabadvagyonának örökösei azt kérték a bíróságtól, hogy ez az összeg nekik átértékelt pengőértékben téríttessék meg, ami körülbelül egyharmad részben sikerült is; úgyhogy a hitbizomány e címen 29.400 pengőt fizetett ki gróf Széchenyi Béla szabadvagyonára örököseinek. A Széchenyi Bélát követő hitbizományi birtokosok részéről a zavaros gazdasági időkben visszafizetett 42.000 korona, ennek egyre fokozódó zuhanása folytán az egyharmadnál sokszorosan kisebb értékűvé¹⁰⁽¹⁰⁾ sülydett le.

Széchenyi István nagylelkű, tudós társasági alapítása tehát – mint annyi más alapítvány – megsemmisült, mert a Magyar Tudományos Akadémiánál a gróf Széchenyi Béla részéről visszafizetett 126.000 korona földhitelintézeti jelzáloglevél elértéktelenedett. Ez az alapítvány azonban a többivel együtt nemcsak a kezdet nehézségein segítette át a Magyar Tudományos Akadémiát, hanem közel száz esztendeig szolgálta azt a nemes célt, amely az alapítókat azok létesítésére vezette.

Elmondhatjuk tehát, hogy jó volt, mikor Széchenyi István nem készpénzalapítványt tett és jobb lett volna,

ha utódja ezt az alapítványt készpénzben nem váltja meg.

II. *Tudott-e Széchenyi István magyarul?* A vád körülbelül ez volt: hiszen magyarul sem tud, se beszélni, sem írni, a könyveit is más írja, talán Döbrönte vagy éppen titkára, Tasner, és ez az ember akar bennünket megleckéztetni, hogy mi a magyar embernek a kötelessége? Ő akarja magasra emelni a magyar nyelvet és ő izgat annak terjesztése mellett? Nincs hozzá joga! Sőt később: nem volt hozzá joga, másokat inkább illetett volna ez.

[279](#)Nézzük először, hogy honnan jött ez a vád? És a forrás ismerete sokat fog elárulni. Onnan, ahol a magyar nyelv elterjedését, kiművelését nem kísérték rokonszenvvel akár politikai okokból, akár maradiságból. E vád akkor keletkezett, amikor 1825-ben a hazai nyelv erőteljes kiszélesítése és nemesítése végett alakítandó Magyar Tudós Társaság létesítésére nagylelkű adományát az emlékezetes kerületi ülésen megtette. Folytatódott a *Hitel* megjelenésekor (1830). Senki nem látta ezt jobban előre, mint maga Széchenyi, aki már akkor is elég jól ismerte az embereket, hogy azok nemes indulataira ne feltétlenül számítsa. „Hogy a *Hitel* miatt sárral dobálni, keresztre verni s elégetni fognak – vagy azt mondani, hogy más írta –, én németül s német lélekkel írtam ... vagy hogy megyei Administrator akarok lenni ... mindezekre barátom el voltam készülve”, írta Wesselényi [280](#)Miklósna alig néhány hónappal munkája megjelenése után. Döbrönte Gábor, a M. Tudós Társaság első titkára, Helmeczy Mihály, a merész nyelvújító, Tasner Antal, Széchenyi István titkára, sőt Lunkányi János, az ő jószágigazgatója, és még mások voltak, akikre szerették volna ráfogni, hogy „hiszen ezek írták” a *Hitelt* és más műveit. Ez a vád koronként elült vagy feltámadt, amint az ország politikai iránya Széchenyi eszméinek kedvezett vagy nem. [11\(11\)](#) Megérte századunkat, magam is akárhányszor hallottam és még ma is fel-felbukkan. Úgy látszik, nem lehet teljesen kiírtani akár az elhullatott sárkányfogakból újra kitenyésző szörnyeket.

Gróf Széchenyi István.
Schoefft kőrajza. (Városi múzeum.)

Jeleskedett ebben Ponori Thewrewk József, aki többek között Beretválkozó Tükör Az Uj Magyarok számára című gyermekes, valószínűleg megfizetett munkájában¹²⁽¹²⁾ „könyviróvargainas” címmel illeti Széchenyit és gúnyolva annak nyelvújító tevékenységét is az íróknak összeállított Angolos Reformbill első szabályát így szövegezi meg: „A’ hiddel; haszoma és károma minden könyviróvargainast egyenlően érend.” A Hitel egyik névtelenül megjelent rosszindulatú „Kivonása” ezzel végzi: „Jó szándék színe alatt a Nemzet színét derekasan sértegeti, a Nép sepreinél pedig kedvet keresvén eszt amaz ellen irigységre gerjeszti, és a néki szükséges zabolából való ki bontakozásra bizgattyta.” Lehet-e csodálkozni azon a kavardáson, amely az egész országon erőt vett, mikor Széchenyinek ez az első, nagyobb magyarnyelvű műve¹³⁽¹³⁾ megjelent. Hiszen hadat üzent jóformán a fennálló rendnek. Mennyire igaza van Wilde Oszkárnak, hogy az írónak nyert ügye van, ha a közönség művén vitatkozik. Ezért állapítja meg Gyulai Pál: Ime egy író, aki anyanyelvét tördelve beszéli, minden európai nyelven jobban ír, mint magyarul, mégis a nemzeti míveltség bajnokaként lép fel, a bolyongó írókat központba egyesíti, akadémiát alkotva számukra, közéjük áll, könyveivel elragadja közönségét és egyszerre Magyarország legolvasottabb írójává emelkedik.¹⁴⁽¹⁴⁾

De hát valóban nem tudott Széchenyi István magyarul? Hogy közpályája kezdetén nem tudott tökéletesen magyarul, ez igaz. Senki nem ismerte el ezt oly szigorúsággal, mint saját maga, akinek 1825-ből való feljegyzései között, hogy mi mindent kell neki tennie, a többek között ezt találjuk: „Meg kell tanulnom nagyon jól magyarul.”¹⁵⁽¹⁵⁾ Ebben benne van azonban az is, hogy közpályája elején is tudott, csak nem jól és főleg nem nagyon jól magyarul.

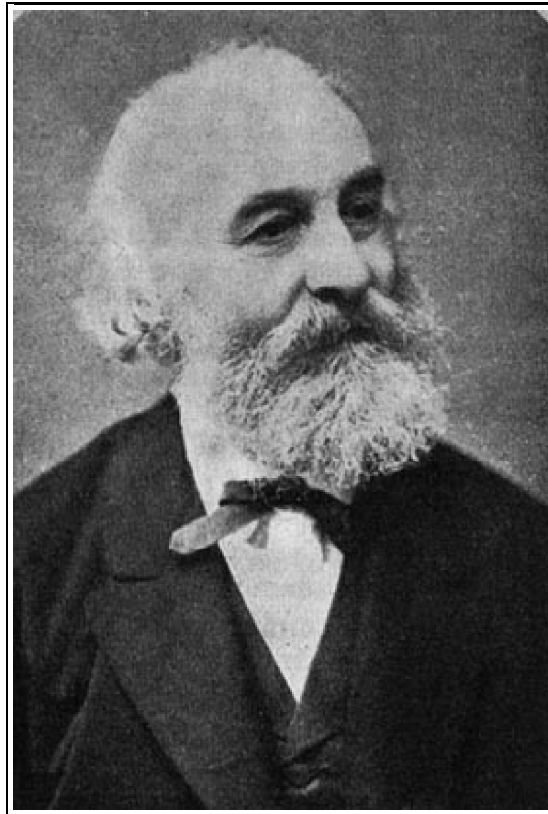
281Nyilvános fellépése előtt milyen volt magyar tudása, és ha fogyatékos volt, mi volt ennek az oka? Addigi pályája és – még jórészt – az akkori magyar felső- és középosztály magyartalan műveltsége, amit senki annyira nem hibáztatott, mint éppen maga Széchenyi, mikor annak tökéletlenségét ostromozta: „Mily borzasztó típus az, amely nemesi házainkban uralkodik. Se hus, se hal. Milyen nyelven beszélnek? Voltaképp egy nemzethez sem tartoznak.”¹⁶⁽¹⁶⁾ Fáy András így festi e kor magyar leányát: „A magyar kisasszonyok angolul öltözködnek, franciául esznek, németül beszélnek és táncolnak, magyar levegőt szívznak, értenek is magyarul, de csak a cseléd végett.”¹⁷⁽¹⁷⁾ Ekkor ugyanis a magyar nemzet abban a furcsa helyzetben volt, hogy volt irodalmi- és volt népnyelve, de hiányzott a társalgó- és a köznyelv.¹⁸⁽¹⁸⁾ Vagyis a művelt osztályok magyar társalgási nyelve. Valóban *ebben a levegőben* nem lehetett volna *csupán* Széchenyi Istvánnak bűnül felróni, ha magyar tudása fiatalabb éveiben tökéletlen volt, olyan, mint legtöbb egyenrangú társáé.

De nyelvünkben való elmaradását tetézte addigi pályája. Hiszen 1807-től 1826 elejéig, amikor huszárkapitányi rangjáról lemondott, katonai pályán volt, amelyből az első nyolc esztendő jóformán Európa legkülönbözőbb csatamezőin telt el, vagyis külföldön; rövid ideig vehetett csak részt az utolsó magyar nemesi felkelésben, csakhamar ulánus ezredbe kerül és csak 1814-ben – a saját kívánságára – a husárokhoz. Az ezt követő békeesztendők jó részét hosszú utazásokkal töltötte el: Olasz-, Görög-, Török-, Franciaország, Anglia fővárosaiban és tartományaiban bolyongott, hánykolódott, néha egész éven át is, amire – mint naplói oly ékesen bizonyítják – annyira, de annyira szüksége volt, hogy benne lassan-lassan, de egyre hevesebben jelentkező későbbi közhivatásához alaposan előkészülhessen. Így azután elhisszük, hogy az egész országgyűlésen Széchenyi volt az európaileg legtájékozottabb. Hiányzott tehát az alkalom is hozzá, hogy állandóan gyakorolhassa azt az édes anyanyelvet, amelyért – fontosságának tudatára ébredve – azután annyit tett, izgatott és lázított. Ám ezekben az időkben is ott szunnyadt mindig lelkében, ha egyelőre öntudatlanul is magyar volta, akár a párisi Grand Caféban annak a késői magyar poétában: Tudja a jó Mindenható, mi is azon sírni való: hogy a ménes ott delelget, valahol egy csárda mellett, csárda mellett.

Őt is lágy hangulatba ringatja, ha valami honit lát, egy hegedű, egy cimbalom, még egy duda is elbájolja, szinte könnyekig megindítja – vezeti naplóiba huszársjai multságánál. Külföldön jár, amikor azt írja: „Szegény kis haza még nem ismerlek **282**egészen, de majd megnézek nem sokára, mert hűségesen szeretlek dacára futó homokodnak és felfuvalkodott lakóidnak.” Nagyon fiatalon jegyzi azt is be, hogy neki okvetlen a legősibb hún fajból kell származnia, az már abból is kitetszik, mert a svájci alpesek legszebb vidékein, vagy Olaszország leggazdagabb völgyeiben soha se tudott úgy felbuzdulni, átmelegedni és lelkesülni, mint hazája kopár pusztáin. Szinte közismertek már e magyar mélységből fakadó kitörései. De álljon itt még egy, amelyet ugyancsak még 1820 december 27-én iktat naplóiba, amikor Debrecenből Pestre indul és közben Nádudvaron kocsija eltörik, úgy hogy lassú parasztszekéren folytatja útját, amíg estefelé megérkezik Törökszentmiklósról. „Rám a messzeség nem tesz kellemetlen benyomást, sőt néha érthetetlenül jól esik, ha tekintetem éppen olyan korlátlan, mint gondolatvilágom. Úgy mint a tengeren, itt is a végtelenségig tudom gondolataimat elmeríteni és néha oly lendületet nyernek, amely engemet minden érzésemmel együtt a földi és az emberi határokon túl emel.” Ily gondolatokra ragadja a magyar pusztá tekintete Széchenyit.¹⁹⁽¹⁹⁾

De Széchenyi magyar nevelést is kapott és tudott is jól magyarul, amíg szinte gyermekkorban az otthon magyar környezetéből Mars ki nem ragadta. Tárgyi adataink vannak. Nevelője Révai Miklós volt, a költő és kiváló nyelvtudós, ez oktatta. S hogy milyen volt a Széchenyi-család szelleme, senki jobban nem bizonyítja, mint Kazinczy Ferenc, akitől István atyja, a múzeumalapító Széchenyi Ferenc, mikor bécsi házában vendégül látta, azt kívánta, hogy gyermekeivel magyarul és csak magyarul szóljon.²⁰⁽²⁰⁾ Van a kis Istvánnak egy magyar levele 9 éves korából Lajos bátyjához²¹⁽²¹⁾: „Kedves Lajtsim! Kívánom, hogy sok esztendőket szerentsésszen élly, és engemet szeressél. Tsokollyad helyettem Édes Papám és Mamám kezeit, jó Fánnit és Zsófit is. Belloni Kisasszont, Tibolth Urat köszöntsed és szeressed Pistádat. Czenken 22-ik Aug. 1800.” E kis levélben annyi a gyermeki egyszerűség és báj, hogy bajosan lehetne a kis Pistát plágiummal vádolni. Ismerjük 1817-ből magyar költeményét édesanyjához, amelynek gondolatai tőle valók, ha talán a költés nem is. De utóvégre magyar ez a kis költemény is, nem írhatta-e volna németül vagy más nyelven, ha Széchenyi Ferenc házában szelleme és valója nem lett volna igazán magyar.²²⁽²²⁾ De a Széchenyiek jószágigazgatója Lunkányi meg Toldi Ferenc is megerősítik, hogy „Széchenyi Ferenc házában a gyermekek mindig magyarul beszéltek és az ott gyülekezők és tartózkodók honfitársak nyelve is magyar volt”.²³⁽²³⁾

283Hogy többet beszélhessen magyarul, ebben erős lökést kap 1820-ban, amikor Debrecenbe az 5. huszárezredhez helyeztette át magát, azután az onnan megtett hosszabb erdélyi útján s mikor ebben az időben ugyanott Wesselényi Miklóssal ismerkedik meg.^{23a(24)} Naplójából ez szinte lépésről-lépésre állapítható meg. Természetesen 1825-ben történt nyilvános fellépése után még jobban vetette magát a magyar nyelv tüzetes megtanulására, hiszen – mint idéztem – ebben az időben naplójába jegyezte be az idevonatkozó elhatározását.²⁴⁽²⁵⁾ Így Kazinczy – pedig neki csak hihetünk – már 1828 április 17-én a Magyar Tudós Társaság rendszabályainak megvitatása alkalmából ezt írja Cserey Miklósnak: „Gróf Széchenyi István vékony testű, igen fekete haju s szemű, vastag, fekete, csak nem összenőtt szemöldökkel, fiatal, de grávis, azonban szép tónusu és nyájas Ur. *Igen tiszta magyarsággal* és igen bölcsen, de nem lángoló beszéddel szólla sokszor tanácskozásainkba. A nem lángolás alatt csak azt értem, hogy beszéde nem sietve megyen. Mert a beszéd értelme igen is láng.”²⁵⁽²⁶⁾ Beöthy Zsolt szerint tehát: „Képtelen a feltevés, hogy igazán csak férfi korában tanult volna meg magyarul; a tanult nyelven senki sem vitte és viheti tovább a szabatoságnál: a nyelvnek ama önállósága és eredetisége, bár szabatoság ²⁸⁴nélkül, az az egyéniségünkhöz idomulása, mely Széchenyi írásait jellemzi: csak oly nyelven lehető, melyen játszottunk és mesét hallgattunk valaha, melynek lelkét gyermekkorunkban szíttuk magunkba.²⁶⁽²⁷⁾ 1825-től kezdve Széchenyi csupán tökéletesítette magát, irodalmi magaslatra emelte stílusát a magyar nyelvben, amit már néhány évvel ezelőtt megkezdett és ennek az eredménye magát Wesselényit már 1825 előtt bámulatba ejtette. „Mily fáradságába került, egy pár év alatt úgy megtanulni az eddig elhanyagolt magyar nyelvet, hogy rajta biztosan kifejezhesse gondolatait! De buzgósa és erélye győzedelmeskedett az akadályokon. Író barátai csak némely szókötési hibákat javíthattak iratain s némely finomságokra figyelmeztethették, stíljé oly sajátos és eredeti volt, hogy e tekintetben nem igen használhatta a mások tanácsát.”²⁷⁽²⁸⁾

Lunkányi János.
Széchenyi I. jószágigazgatója. † 1853.

De tegyük hozzá, Széchenyi egyéni írásmodoráról szólva, hogy ez rajta van nem magyar írásain is. Gondoljunk csak a németül írt Blick-re. Ez a stilus utánozhatatlan, egyedüli egész irodalmunkban. Rajta van Széchenyi egyéniségének teljessége: kirobbanó erőfeszítése, csapongó képei, merész ötletei, villámszerű eszmetársításai, elkalandozása, sőt irányának ellaposodása, kacagtató élceivel és maró gúnyával. Olyan mint folyam, amelyen napokon át hajózunk és hol zord meredek között, hol messze puszták szélein sodor bennünket félelmetes örvények, majd szelíden csobogó hullámok között. Utánozhatatlan ez a stilus, mint maga Széchenyi és minden egyéb mellett ez marad mindíg a legerősebb, legmegdönthetlenebb bizonyíték arra, hogy Széchenyi nemcsak a legnagyobb magyar volt, hanem magyar volt mint szónok, mint író, vagy mint társalgó is. Ha kéziratai nem is maradtak volna ránk, még ebben az esetben is számos egyéb bizonyítékon kívül ez önmagában elégséges volna.

Írókat és költőket gyűjtött maga köré, akikkel sűrűn találkozott s akiket meghívott magához. Kisfaludy Károly, Vörösmarty, Berzsenyi, Helmezy, Döbrentey és mások szinte baráti köréhez tartoztak. Már az akkori kisdud magyar irodalmat nemcsak jól ismerte, hanem nagyra is értékelte. Nem író volt a szónak hivatásszerű értelmében, de az írást és a szót hatalmas eszközül használta politikai hitvallásának megvalósításához, sőt odáig ment, hogy maga az akkori nyelvújítók táborához szegődött, ha itt bizonyos mérsékletet is kívánt. Köztudomású, hogy számtalan szavunk van, mely tőle származik. Az Akadémián táblát függesztetett ki, amelyre az új társaság minden tagja ráírhatta az új kifejezést vagy szót, amit szükségesnek tartott. Első magyar munkájának címe: A Lovakrúl. De ez a rúl és túl, [285](#) amelyet írásában következetesen használ, legkevésbé sem a nyelvben való járatlanságának volt az oka, mint némelyek ma

talán hiszik, hanem abban, hogy a dunántúli tájszólást tartotta irodalmilag is helyesnek. E tekintetben elég egy Berzsenyire hivatkozni, aki megköszönve a Hitel ajándékpéldányát, a többek között ezt írja neki: „De van még egy-két literátori szavam is Méltóságodhoz, nagy jót tett Méltóságod nyelvünkkel azáltal is, hogy egészen a *dunai dialectus mellé állott*, aminek én csak azért is igen örvendek, mivel engem leginkább a dunai dialectus miatt vett üldözöbe Kazinczy pártja. Ezek az urak oly kirekesztőleg uralkodóvá akarták tenni a tiszai dialectust, hogy legjobb dunai szavainkat is kizárák az írói nyelvből...”²⁸⁽²⁹⁾ Odáig viszi Széchenyi a dunántúli kiejtést, hogy Naplóiban talán sietségében még Berzsenyi nevét is Börzsönyinek írja, tudva lévén, hogy Kemenesalján Berzsenyi helyett ma is Börzsönyit mondanak.

Bizonyára a hivatásos írókon kívül is számosan voltak, akik jobban beszéltek magyarul, mint Széchenyi, különösen közpályája elején. De mit ért ez, hogyha a magyar nyelvért nem tettek semmit. Nagy ereje van a szónak, írja egy helyen, de a tett a legelső. Igazi államférfiúi beszéd, mert amit írók és költők megéreznek, vagy sokkal előbb, mint a politikusok kívánnak, azt az államférfi hivatott megvalósítani. És Széchenyi ezt tette, Ő, aki Kossuth szerint akkor lépett fel, amikor cselekedni nemcsak kellett, hanem lehetett is. E Kossuth elismerte államférfiúi tényein, köztük azon kívül is, amit a magyar nyelvért tett, nyugodjanak bele a legnagyobb magyar eszméi befogadására alkalmas, vagy kevésbbé alkalmas időkben is a tudatlanok, tévesztők vagy ferdítők, hogy igenis Széchenyi István magyar szellemben nevelődött, ennek szikrája soha, de soha lelkében ki nem aludt, magyarul mindig tudott, közpályára lépve pedig magyarul is már csakhamar jól beszélt és jól írt.

III. Az a vád is felbukkant, hogy *Széchenyi gőgös volt*. Abból következtették sokan ezt, mert csak a főnemesekkel állott tegezési lábon. Surányi is felhossa ezt egyik, Széchenyi Istvánról írott cikkében, amikor ezt írja: „Az országgyűlésen a követek általában tegeződnek, ő csak a legelőkelőbb mágnásokat és a köznemesség közül csak Nagy Pált tünteti ki ezzel.”²⁹⁽³⁰⁾ Mi igaz ebből? Ha nem is érinti ez a vád Széchenyi közéleti szereplésének lényegét, mégis hozzátartozik emberi jellemvonásához, amelynek megismertetése ismét csak ferde színben tünteti fel egyik nagy államférfiunkat az utókor előtt.

Viszota Gyula, Széchenyi István életének annyira lelkiismeretes ²⁸⁶és gondos kutatója, felsorolja ennek előnyös és előnytelen vonásait. Az utóbbiak között, hogy többen milyennek tartották, a következőket találjuk: „Epikureusz, kálvinista befolyás alatt áll, tehetségtelen (!), hiú, perfid, gúnyos, hamis, misztifikáló, nincs jelleme, állhatatlan, érzéki, túlságos sok az ideája.” Ezek között azonban – pedig Viszota alapos szemlét tartott a kortársak véleménye körül – nem találjuk, hogy Széchenyi gőgös lett volna. Ha hozzátesszük, hogy mily sűrűn érintkezett a pesti polgársággal és mennyire kereste társaságukat, igyekezett a kaszinóba és máshova is őket bevonni, nála megfordultak, akárhányszor tüntetően sétált a városatyákkal és még egyéb hasonló dolgokat; ha nézzük munkáit, amelyekben kegyetlenül ostromozta nemzeti hiúságunkat és oktalan büszkeségünket, akkor az ilyen vád első pillanatra valószínűtlennek látszik. Sűrű nyugati utazásai között a gőgös jellemvonás, ha volt is benne, bizonyára lecsiszolódott.

Ámde az sem áll, hogy egyedül felsőbüki Nagy Pált tegezte a köznemesek közül. Csak magam eddig megjelent Naplóiban más eseteket is találtam. Végh István helytartósági tanácsossal tegeződött.³⁰⁽³¹⁾ Sőt utóbbi volt az, aki neki a tetu-poharat felajánlotta és ezen úgylátszik semmit sem ütközött meg István gróf, mert Naplójában ezt találjuk Véghről: „Jó firma, rossz mulattató, de természetes eszű ember, *tapintatos*.” Nos, ha a tetu-pohár felajánlását Széchenyi gőgjénél fogva nem vette volna szívesen, nem írta volna Naplójába Végh Istvánról, hogy tapintatos ember. Friedreich Széchenyi Életrajzában is találunk egy másik esetet.³¹⁽³²⁾ Ürményi Ferenc írja, aki szintén nem volt mágnás, a következőket: „Örömmel olvastam könyvedet a Lovakról, sok jó van benne, legjobb az, hogy tiszta magyar szívvvel van írva.” Lehetséges, hogy a még megjelenendő teljes Naplókban találunk más eseteket is annak megcáfolására, mintha Széchenyi

István csak a mágánásokkal tegeződött volna, ezek között is – mint Surányi állítja – csak a legelőkelőbbekkel.

Ám történetellenes azon beállítás, amely a tegezési vagy nemtegezési viszonyból messzemenő következtetéseket akarna annak a kornak az illető személyére vonni. A rendi korszakban éltek, amikor a társadalmi osztályok között sokkal, de sokkal nagyobb volt a különbség, mint ma, amelyet akkor sem a korszellem, sem az ebből folyó egyéb mozgalmak még nem egyenlített ki. Elégséges a többiek között arra hivatkozni, hogy egy Széchenyi István nem állott tegeződési viszonyban herceg Esterházy Pállal, akivel pedig igen sűrűn érintkezett, sőt jó viszonyban voltak, politikai nézeteik is sokban födték egymást.³²⁽³³⁾
²⁸⁷Gondoljunk csak azokra a levelekre, amelyeket Csokonai Vitéz Mihály, vagy Kazinczy Ferenc és mások írtak abban az időben gróf Festetich Györgyhöz, vagy gróf Széchenyi Ferenchez. Ma meglepő az alázatos hang, ami a leveleken végigvonul. De ez a levelezési modor benne volt a korszellemben, és ha egyéniségüket mai szemmel néznénk, csak igazságtalanok tudnánk lenni.

Egyébként igaz, hogy a *követek* már abban az időben tegeződtek, de a regényíró elfelejtette azt, hogy Széchenyi István hosszú közéleti pályájának csak az utolsóelőtti esztendejében, 1847-ben lett követ és tagja az Alsótáblának, mindaddig a Felsőházban foglalt helyet. A főrendiházi tagok pedig a követekkel általában nem tegeződtek, sőt nem tegeződtek kivétel nélkül maguk között sem, de hiszen nem tegeződnek még ma – száz esztendő után – sem a Felsőház tagjai a képviselőkkel, noha a rendiség megszüntetésétől bennünket három nemzedék választ el.

IV. A Karolina-esettel külön munkában foglalkoztam, ezúttal tehát erre részletesen nem térek ki.³³⁽³⁴⁾ Csak annyiban, amennyiben e kérdés körül van valami mondani való, ami új.

A rágalom az volt, hogy Széchenyi István még egész ifjan, több mint tíz évvel nyilvános fellépése előtt, viszonyt folytatott sógornőjével, és ez okozta a fiatal, szép grófnének halálát. Egy magyar regényíró³⁴⁽³⁵⁾ Széchenyi regényének központjává ezt a valótlanítást tette meg. Sőt valószínűsíthető ezt a csunya vádat, Széchenyi István Naplóiba oly részeket helyezett el és közölt regényében, amelyeket soha nem írt és a Naplókban nem is található. Tetézte mindezt magának a grófnének, Karolinának és Széchenyi István titkárjának, Tasner Antal költött naplóival. Ezeknek ugyanis semmiféle naplók nincsenek. Az olvasót így a regény megtéveszti nemcsak egy valótlan állítással, hanem a bizonyítékokkal is. Szóvá tették többen ezt, köztük olyan egyéniségek, mint Balogh Jenő, Hegedüs Lóránt, az írók közül pedig Oláh György, aki ezt a munkát divatos Freud-regénynek nevezte.

Akik a Karolina-mesében még mindig hittek, azt gondolhatták, hogy igazolni fogja őket annak a csomónak a tartalma, amelyet Széchenyi István döblingi hagyatékában találtak, mikor a bécsi császári levéltár anyaga az összeomlás után számunkra is hozzáférhető lett. Abban leveleket, vagy más írást véltek találni a Karolina-esetre nézve, amelyhez eddig azért nem lehetett hozzájutni, mert Széchenyi István a lepecsételt csomagra azt írta rá, hogy halála esetére felbontatlanul el kell égetni. Végre idevonatkozólag kiküldött kis bizottság 1938 márciusában a csomagot felbontotta és ekkor kitűnt, hogy a Karolina-esetre ²⁸⁸nézve abban semmi sincs. A felbontáskor 33 darab irat került elő, amelyeket gondosan átnézték, de semmi olyat nem találtak benne, amelynek ismerete „akármilyen kegyeletet sérthetne, vagy politikai szempontból aggályos lehetne”.³⁵⁽³⁶⁾ Az iratok között találtak 17 levelet gróf Zichy Károlynétól az 1832 május 20. és augusztus 8. közötti időből, amelyekből a grófnének, aki később férje halála után Széchenyi István felesége lett, az előbbi iránt érzett – egyébként köztudomású – meleg barátsága tűnik ki, Karolinára nézve azonban semmi, de semmiféle irat a csomóban nem volt, sem tőle, sem Széchenyi Istvántól, sem mástól. Így elesett az utolsó lehetősége is annak, hogy a Karolina-ügyből kifolyólag Széchenyi Istvánra kent rágalom csak

valamiképpen is igaznak volna tartható.

Az említett Surányi-regény néhány esztendővel ezelőtt megjelent németül is.³⁶⁽³⁷⁾ És íme, bizonyos elégtételt nyertek azok, akik az ország jóérzésű közönségének helyeslése mellett merészeltek kardot rántani a regényben foglalt Karolina-esettel kapcsolatos valótlanosságok és – most nyugodtan írhatjuk – misztifikáció miatt. A német fordító ugyanis – és ez becsületére válik neki meg a kiadónak – kihagyta azokat a kifogásolt ráfogásokat, amelyek annak legfelháborítóbb részleteit képezték.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Östör József: Tévedések, ferdítések. Széchenyi István tudóstársasági alapítása. – Magyar nyelvtudása. – Állítólagos gőgje. – Újabb a Karolina-ügyben. / Josef Östör: Irrtümer und Entstelltes. (Studie über Stephan Széchenyi.)

Josef Östör: *Irrtümer und Entstelltes. (Studie über Stephan Széchenyi.)*

Der Verfasser berichtet, bzw. widerlegt einige jener Irrtümer und falschen Behauptungen, die sich in Bezug auf Graf Stefan Széchenyi mehr oder weniger ins öffentliche Bewußtsein eingeschlichen haben. Der Reihe nach werden Fragen unter die Lupe des Forschers genommen und ins richtige Licht gerückt, die sonst geeignet sind, hinsichtlich der Persönlichkeit des großen Staatsmannes leicht zu Trugschlüssen zu führen. Zur Beweisführung wird außer Biographien authentisches Urkundenmaterial herangezogen.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Dr. Thirring Gusztáv: A Széchenyi-család soproni házai.

289 Dr. Thirring Gusztáv: A Széchenyi-család soproni házai.

A soproni városi levéltárban őrzött régi telekkönyvek és vagyonleírások arról tanuskodnak, hogy a régi időkben, különösen a 18. század elejétől kezdve számos főúri és egyéb előkelő nemes család szerzett a városban házakat, amelyeket részben maga lakott, részben másoknak adott bérbe. Közöttük képviselve voltak hazánk legkiválóbb főúri családai, így az Esterházyak, Festeticsek, Pejacevichek, Széchenyiek, Erdődyek, Viczayak, Csákyak stb., de nem hiányoztak külföldi főrangúak sem, valamint magas egyházi méltóságok képviselői, akik a 16. századtól kezdve sűrűn telepedtek városunkba, ahol mindig szíves fogadtatásban részesültek.

E családok sok évtizeden át, némelyek száz évnél tovább is éltek itt, de utóbb házbirtokuk polgári kezekbe került, a családok eltűntek Sopronból és egyedül csak az Esterházyak és Széchenyiek maradtak hűek Sopron városához, akik mai napig megőrizték régi házbirtokuk egy részét.

A Sopronban élő főrangú családok bizonyára nagy hatással voltak a város társadalmi életére és kultúrájára, de eddig nem akadt hisztórikus, aki itteni szereplésüknek jelentőségét kellőleg kidomborította volna. Jelen közlemény is csak szerény adalékot szolgáltat annak felismerésére, hogy főúri családaink egyik legkiválóbbja itteni házbirtoka alapján mennyiben kapcsolódott be a város életébe.

A Széchenyi-család soproni háztulajdonával első ízben *Bártfai Szabó László* foglalkozott egy 1932-ben megjelent kis cikkében,¹⁽³⁸⁾ de e cikknek egyes tévedései és hiányai arra indították e sorok íróját, hogy ugyanott²⁽³⁹⁾ néhány helyesbítő és kiegészítő adatot közöljön. Ezeket megbővítve újabb adatgyűjtésünkől³⁽⁴⁰⁾ és azon értékes adatokkal, amelyeket *vitéz Házi Jenő dr.* városi főlevéltáros volt

szíves rendelkezésemre bocsátani, most részletesebben közöljük mindazokat az adatokat, amelyek a soproni Széchenyi-házakra vonatkozólag rendelkezésünkre állanak.

A Széchenyi-család soproni házbirtoklása a 18. század elejéig megy vissza.

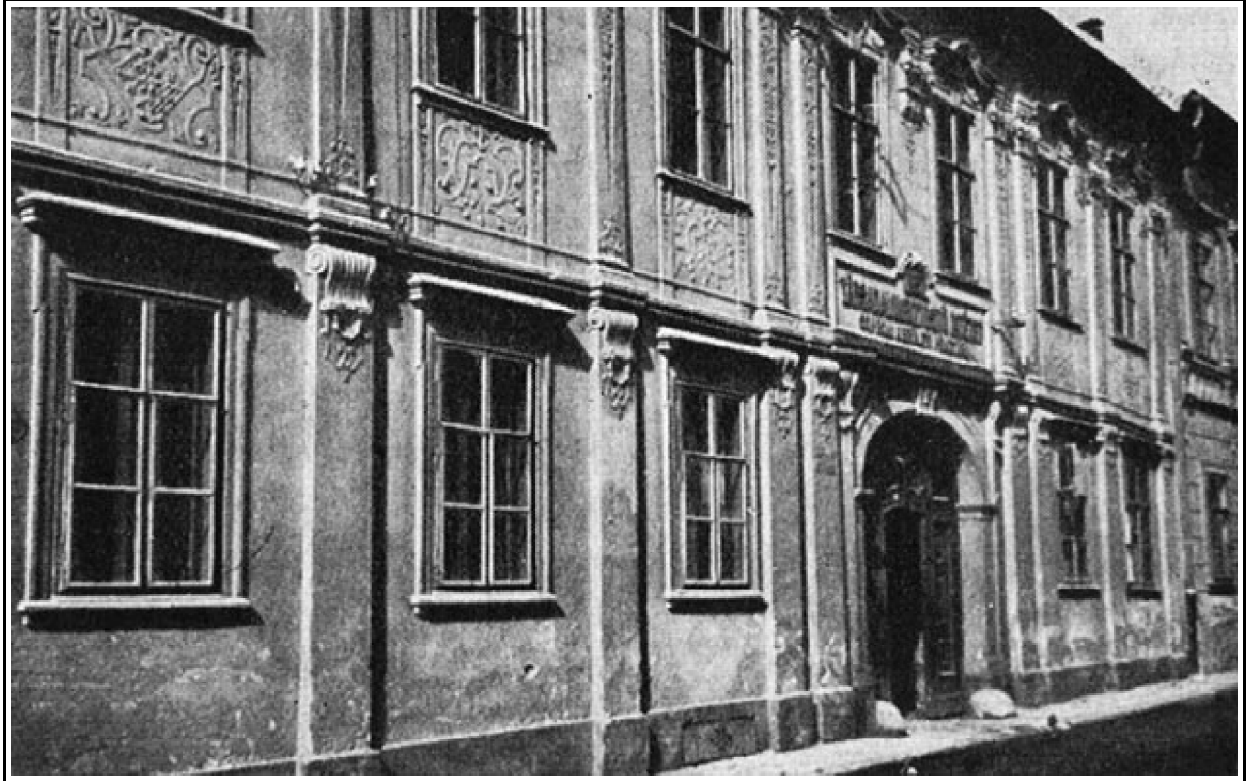
Első ízben 1710-ben találkozunk a Széchenyi-család egyik tagjával, mint soproni háztulajdonossal; ebben az esztendőben [290](#)ugyanis *Széchenyi I. Zsigmond* 3700 forintért [441](#) megvette özvegy *Kirchknopf Terézia* szentgyörgyutcai házát „in der innern Stadt und Georgy-Gasse nebs Herrn Christoph Kämpels”. Ez a ház a mai *Szent-György-utca 18. sz. ház.* (A Kämpel-féle ház a mai 20. sz. ház.) Ezt a házat 1744-ben *II. Zsigmond gróf* 2500 forintért átengedte bátyjának *Lászlónak*, utóbbi tíz év múlva *gróf Schmidegg Frigyesnek* 5000 forintért adta el. Utóbb *Schmidegg Tamás*, majd 1784-ben *Schmidegg László gróf* a tulajdonos, [542](#) 1798-ban is ugyan ő bírta a házat, de 1810-ben már *Eötvenesi Lovász Zsigmond* udvari tanácsos kezén volt. 1830-ban ennek özvegye bírta, az 1850. évi telekkönyv *Szürnyegi Horváth Józsefet* nevezi tulajdonosának. Ezután polgári kézre került (*Kammerlohr*) a ház és ma özv. *Dr. Weisz Jakabné* bírja azt.

Szent György-utca 18. sz. ház.

A szomszédos *Szent-György-utca 16. sz. ház*, amely a 17. században *gróf Erdődy Károly* tulajdona volt, 1715-ben már *gróf Széchenyi II. György* kezén volt, aki *I. Zsigmondnak* apja. 1748-ban *gróf Széchenyi Ignác* huszáralezredes bírta, 1766-ban és 1784-ben özvegy *gróf Széchenyiné* szül. *Draskovics Marianna* kezén volt, aki azt 1793-ban 14.000 forintért és 250 dukát árban [291](#)eladta *gróf Haller Anna Mária* szül. *Grassalkovich grófnőnek*. Az épület újutcai része ekkor már *Nagy István* exjezsuita tulajdona volt, mint alább látni fogjuk. A 19. század elejétől kezdve a szentgyörgyutcai házat már a *Monyorókeréki gróf*

Erdődy-család birtokában találjuk, egészen a század végéig. 1910-ben már a Soproni Munkásbiztosító Pénztár bírja a házat s ma az Országos Társadalombiztosító Intézet kerületi pénztáráé.

Erdődy-ház. (Szent György-utca 16.)

Új-utca 13. sz. ház.

Egy kisebb belvárosi Széchenyi-ház a mai *Új-utca 13. sz. ház*. Ez a ház a *Kozáry*-, majd *Posch-családtól* kerül a Széchenyiek birtokába. 1756-ban *gróf Széchenyi László* vette meg 1800 [292](#)forintért, utóbb hosszabb ideig *gróf Széchenyi Marianna* tulajdona volt, aki a házat 1789-ben 1200 forintért eladta *Nagy István* exjezsuitának. 1810-ben a házat *Nagy Boldizsár* apát és székesfehérvári kanonok bírta, majd a *Perczel-család* hosszabb birtoklása után négy évtizeden át *Rösch Frigyes* tanár, a soproni tűzoltóság egyik megalapítójának tulajdona volt a ház, amely ma a Müller Paulin-alapítvány révén Sopron városára szállt.

Jóval későbbi időben telepedett meg a *Széchenyi-család* a Városház-téren (a mai Ferenc József-téren), ahol a család egyes tagjai két házat szereztek meg. Az egyik a mai *Ferenc József-tér 4. sz. ház* helyén állott régi épület, amely 1681-ben *Natl Lipót* polgármester tulajdona volt és ebbe szoktak a koronázások alkalmával az udvari ház tagjai szállni, amiért is Burgnak nevezték. Ez a ház a 18. század első harmadában és közepén az *Ebner-család* tulajdonában volt, de 1766-ban *Viczay Eszter grófnő*, tíz évvel reá pedig *gróf Széchenyi Ignác* huszáralezredes bírta, de 1784-ben már özvegy *gróf Széchenyiné* szül. *Viczay grófnő* kezén volt. A 19. század első felében is a *gróf Viczay-család* bírta a házat. Ma a *Megyesi Schwartz Mária* és *Gerronay-Kossow Imréné* szül. *Megyesi Schwartz Anna* háza.

A vele szomszédos, ma *Ferenc József-tér 5. sz. ház* helyén állott régi ház 1715-ben *Ostffy Mihály* tulajdona volt, utóbb úgy 1734-ben, mint 1748-ban *Ostffy Mihály*, *Unger Mihály*, *Kundt Dániel* és *Baldauf Mátyás* osztottak a ház tulajdonában. Később még jobban megszorodtak a ház tulajdonosai és 1766-ban *Szluha* altábornagy bírta több résztulajdonossal együtt. Tíz évvel reá, 1776-ban özvegy *gróf Széchenyi II. Zsigmondné* szül. *Cziráky, Latisz Mihály* örököseivel együtt bírta a házat; 1784-ben a *Latisz-örökösök* helyébe más tulajdonosok léptek. *Gróf Széchenyi Zsigmondnétól* fia *Ferenc* örökölte a házat, aki 1793-ban

19.000 forintért eladta a maga házrészét Sopron vármegyének, amely 1830-ban már az egész ház birtokában volt és 1832-ben felépítette a ma is fennálló díszes vármegyeházát.

Amint láthatjuk, a *Széchenyi*-családnak a 18. században öt háza volt a belvárosban, de egyiket sem tartotta állandóan kezében és így mindezeknél nagyobb jelentősége volt annak a palotának, amelyet a család a külvárosban felépített. Ez a palota a mai *Széchenyi-tér 1–2 sz.* alatti épület, amely abban az időben még meglehetősen és nagyrészt beépítetlen nagy téren több telek egyesítésével és rajtuk álló házaknak átépítésével és kibővítésével jött létre. Ennek a palotának keletkezését *Bártfai Szabó László* fentemlített cikkében a következőképpen írja meg:

Széchenyi Antal gróf, a nagynevű katona, 1765-ben 15.000 forintért megvette Grainer Ferenc soproni házát „neben Johann Michael Kundt Bindermeister” tartozékaival együtt. Ez a ház Antal nagybátyja halála után [293](#) *Ferenc grófra* szállott s ő értesülvén arról, hogy *Erdődy János* gróf szlavon bán a Kundt-ház másik oldalán fekvő kétemeletes szép palotáját eladja, azt tőle 1792 november 26-án 14.000 forintért megvette. – Szomszédai voltak a már említett Kundt és Schuch János.

A családi iratok az Antal-féle házat kis, az Erdődy-félét nagy háznak nevezik. Ebbe költözött át a család 1793 nyarán a megyének eladott belvárosi házból. Nagyobb átalakítást Széchenyi akkor nem végeztetett, csak 1798-ból van meg *Ringer József* soproni építőmester szerződése a régi háznak újból leendő felépítése iránt. A család azon vágya, hogy a két ház közé eső Kundt-féle, némileg beljebb fekvő, egyemeletes házat is megszerezhesse, 1810-ben február 19-én megy teljesedésbe, amidőn *Széchenyi Lajos* gróf azt a Kundt-örökösöktől 22.900 forintért árverésen megveszi. [6\(43\)](#) A város tanácsa később megengedi, ha a család a házat átépítteti, néhány öllel az Erdődy-ház vonaláig előbbre jöhessen.

Széchenyi Ferenc halála után a három ház az iváni hitbizományhoz csatoltatott s Ferenc gróf három fia atyjuk végrendeletének megfelelően 1829 január 7-én megbízza *Hild Vilmos* építőmestert, hogy a két kisebb ház utcai részét emelje fel két emeletre, a Kundt-félét hozza a jobboldali Erdődy-féle palotával egy vonalba és a családi levéltár részére megfelelő helyiségeket rendezzen be.

Kitűnik tehát, hogy 1795–1805 között Széchenyi István az Erdődy-családtól vett palotában lakott a nyári, kivételesen néhány téli hónapon át s a mai alakjára átépített szép palotában szállt meg 1830 után, ahányszor Sopronban megfordult. A mai kétkapus palotának megvan a Hild-féle eredeti rajza is a levéltárban, ^{*(44)} rajta azon feljegyzéssel, hogy a palota jobboldali (az Erzsébet-utca felé eső) része volt az Erdődyek háza.

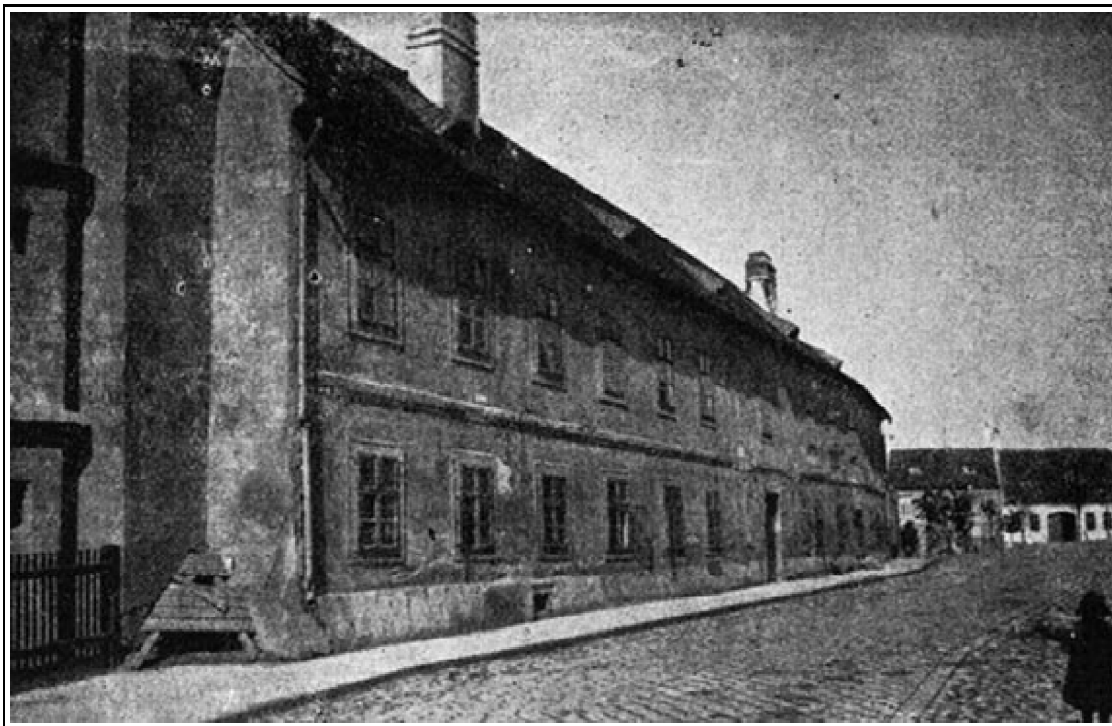
²⁹⁴Így keletkezett tehát a Széchenyi grófoknak palotája, amely ha nem is a család ősi fészke, de mindenesetre állandó otthonának tekinthető, amely máig is a család kezén van. Széchenyi István grófnak e palotában eltöltött éveit örökíti meg *Nesztly Egonné Haich Erzsébet* szép domborművű emléktáblája. Ferenc gróf után a palotának tulajdonosai voltak a 19. század első felében *Széchenyi Pál gróf*, majd a század második felében fia *Kálmán gróf*, jelenleg pedig, mint az iváni hitbizomány birtokosa, *Széchenyi Andor gróf*.

A Széchenyi-család tagjainak telekszerzései ezzel még nem értek véget. Közülük különösen *Széchenyi Ferenc gróf* fejtett ki e téren élénk tevékenységet, amint azt a külvárosban eszközölt többrendbeli házvétele igazolja. Ezek közül első helyen említhető a mai *Várkerület 80. sz.* alatti Magyar Király ⁷⁽⁴⁵⁾ vendéglő, amely 1595–1833-ig Vörösökör néven mint vendégfogadó szerepelt. Ez 1795-től kezdve egészen 1801-ig gróf Széchenyi Ferenc tulajdona volt. Ő a házat Lendvay János vendéglőstől vette meg és rövid birtoklás után Neumann András cenki vendéglősnek adta el 20.000 forintért és 55 dukát foglalóért. Ebben a vendéglőben 1795-ben földszint 7, az emeleten 12 vendégszoba volt, a ház forgalma tehát már akkor is elég nagy lehetett. Ennek a háznak területe 648 négyszögöl volt és hozzá 517 négyszögölnyi kert csatlakozott.

Magyar Király-fogadó. (Várkerület 80.)

Ugyancsak gróf Széchenyi Ferenc szerezte meg a Vöröskör vendéglővel körülbelül egy időben a *Bécsi-utcának* azt a [295](#)telektömbjét, *ma 7–11. szám*, amelyen már a 18. század 30-as éveitől kezdve a Jezsuita-major és Szent János-templom állott. Ez az ingatlan 1784-ben káptalan-major *ad Sanctum Joannem* néven szerepel a régi telekkönyvben. Ezt 1797-ben *gróf Amadé Antaltól* 8500 forinton szerezte meg *Széchenyi Ferenc gróf* és több évtizeden keresztül bírta, de 1820-ban már *gróf Széchenyi Lajos* nevén sorolja fel a telekkönyv, aki 1832-ben szomszédi jogon megvette özvegy Schreyer Mihályné házát is 3700 forintért; a gróf az így összesített épületkomplexumot az 50-es évekig bírta, amikor is azt Wich János szerezte meg, ahol később a Víg paraszthoz címzett ismert vendégfogadó állott. Később a Mária Josephinum Egyesület szerezte meg a telektömböt, amelyet a templommal együtt máig bír.

Régi „Víg paraszt”-vendéglő. (Bécsi-utca.)

A Bécsi-utcában özv. Széchenyi Mária Anna szül. Draskovics grófnő is bírt ház részeket, mégpedig a régi 232. és 233. sz. alatt, amely a mai 6. és 8. számnak felel meg. A birtoklás csak rövid ideig tartott és jelentéktelen lehetett, mert a grófnő már 1789-ben házrészeit a hozzátartozó földekkel együtt mindössze csak 300 forintért eladta Kern András polgári körömkovácsnak és nejének, valamint Labach Györgynek és nejének.

Végül még a Domonkos-utca 17. sz. házról kell említést tennünk, amely rövid ideig szintén a Széchenyi-család rokonságának kezén volt. Ezt a szép palotát, amely 1766-ig az Edlinger-család tulajdonában volt, 1784-ben már báró Meskó Jakab bírta [296](#) és a 19. század elején gróf Desfour tábornok birtokolta, akinek neje gróf Széchenyi II. Zsigmond huszárkapitány leánya, Széchenyi Borbála volt. A Desfour-család örököseitől Somogyi grófnő szül. Győry Krisztina kezébe került a ház, aki azt mintegy ötven évig bírta. A ház ma Frischmann Dávid örököseinek tulajdona.

A Széchenyiek tulajdona volt még a Hosszúsoron lévő Postaház, a híres Zöldfa. A postahivatal az úgynevezett Háromházzal szemben fekvő hosszúsori házban volt elhelyezve, amely a mai Széchenyi-tér 13. szám, az Erzsébet-utca sarkát képező ház helyén állott.

Bécsi-utca 6. sz. ház.

A volt vámház. (Bécsi-utca 8.)

Ez a ház az 1776. évben *Pontz János Nepomuk* postamester tulajdona volt, aki ezt a házat, amely *Kremser* testvérek és *Wischy András* szomszédságában volt, 1797-ben összes tartozékaival együtt 10.000 forintért eladta *gróf Széchenyi Ferencnek*. A gróf azonban ezt a házat 1803-ban elcserélte *Stotz Antal* kelmefestőnek [297](#) az Ötvös-utcában *Graf Samu* és *Trogmayer Mihály* szomszédságában fekvő, tehát ma *Ötvös-utca 9. sz.*, „*Kék szőlőfürt*” című vendéglőjével és még 5000 forintot fizetett előbbi tulajdonosának. Széchenyi Ferenc ezt a vendéglőt sem bírta soká, mert 1809-ben eladta a hozzátartozó földekkel és postaregaléval együtt 43.000 forintért *Ertl Jakab* polgárnak; de a következő év március 9-én *Ertl Jakab* a vendéglőt (földek és regalé nélkül) ismét eladta a grófnak 30.000 forintért, aki ugyanazon év április 27-én eladta a vendéglőt *Handler Jakab* építésznek 28.000 frt-ért. *Handler* ezenkívül a földek kiváltására még 1000 forintot fizetett és kötelezte magát a grófi házakban végzendő különféle építési és javítási munkákra. Ezzel a gróf végleg megvált a Kék szőlőfürt vendéglőtől.

Somogyi-ház. (Domonkos-utca 17.)

Megemlíjtük még, hogy Ferenc gróf özvegye *Festetich Julianna* grófnőnek 1831-ben 4100 forintnyi zálogjoga volt Payer Antal polgári lakatosnak a *Halpiacon* lévő 114. sz. házában. Ez a ház a mai *Színház-utca* 4. sz. háznak felel meg.

A város falain kívül is szereztek a Széchenyi-család tagjai egyes ingatlanokat, így az *Újteleki-kapu* előtt már 1766-ban egy *Széchenyiné* grófnőnek háza és kertje volt. Özvegy *Széchenyiné* szül. *Draskovics grófnőnek* 1776-ban és folytatólag 1784-ben 510 öl térfogatú háza és 2069 öles kertje volt. Ez az ingatlan a 19. század első felében a Bencés-rend tulajdonában volt, 1840-ben azonban már Huber Ferenc bírta úgy a házat, mint a 2174 négyszögölnyre megnagyobbodott kertet.

Ugyancsak az *Újteleki-kapu* előtt volt 1776-ban *gróf Széchenyi Ignácnak* (8. sz. alatt) háza és kertje, amely (1472 ölnyi területtel) 1784-ben özvegy *Széchenyiné* szül. *Viczay grófnőnek* tulajdona volt. Hogy ez a ház és kert utóbb kinek a tulajdonába ment át, egyelőre megállapítani nem tudjuk.

Gróf Széchenyi Ferencnek már 1798-ban volt a *Bécsi-kapu* előtt 28., utóbb 26. szám alatt 375 öl területű háza és 2620 ölnyi [298](#)kertje, amely 1810-ben is az ő tulajdonában volt, 1820-ban és 1850-ben pedig már *gróf Széchenyi Pál* nevén szerepel.[8\(46\)](#)

Látjuk az előadottakból, hogy a 18. században a házaknak egész serege volt hosszabb-rövidebb ideig a Széchenyi-család tagjainak kezében. Nem lesz érdektelen, most rövid pillantást vetni a házaiknak minőségére és lakásaiknak állapotára.

Zöldfa-vendéglő az Ötvös-utcában.

Storno-műterem. (Bécsi-utca 3–5.)

A Széchenyi-család tagjai belvárosi házaikat elsősorban, családi házakul saját lakásuk céljára szerezték meg és csak kivételesen [299](#)tekintették házaikat gyümölcsöző befektetés tárgyának. A belvárosi szentgyörgyutcai házak már a 18. században is előkelő paloták voltak, de mivel a forgalomtól távol estek és nyilván keveset jövedelmeztek, a hatóság a 6. házadó osztályba sorozta azokat, sőt az újutcai ház csak a 7.-be került. Értékesebbnek tekintette a hatóság a városháztéri két házat, amelyeket előkelő fekvésüknél és a városháza szomszédságából eredő egyéb előnyeiknél fogva, már a 3. adóosztályba sorolt be. A széchenyi-téri házak, amelyek eredetileg szerény építkezések voltak, a 18. század elején a 10. és 12. házadó osztályba soroztattak, de 1745-ben a tekintélyesebb Erdődy-ház már a 6. osztályba került és ugyanide sorolták a később épült grófi házat is. A 18. század első felében a házak a 3. adóosztályban 6 forintot, a 6.-ban 4 forintot, a 7.-ben 3.50 forintot, a 10.-ben 2 forintot s a 12.-ben 1.50 forintot fizettek adóban. 1776 óta a terület nagysága szerint adózták meg a házakat és azoknak négyszögöle után a 3. adóosztályban 13, a 6.-ban 10, a 7.-ben 9, a 10.-ben 6 és a 12.-ben 4 dénárt vetettek ki. (1 forint = 100 dénár.)

Széchenyi Ferenc gróf nyilván üzleti célból szerezte meg a várkerületi *Vörösökör* fogadót, melynek jelentősége azonban kedvező fekvése ellenére is régebben még csekély lehetett, mert 1734-ben még csak a 8. házadóosztályba (3.– frt.) volt felvéve és csak a század végén, Ferenc gróf birtoklása idejében került a negyedik klasszisba (ölenként 12 dénár). Ugyancsak gazdasági céljai lehettek Ferenc grófnak az ötvösutcai *Kék szőlőfürt* vendéglő és a bécsiutcai régi Jezsuita-major telekkomplexumának megszerzésével, mely utóbbiak még 1784-ben is csak a 9. házadóosztályba (ölenként 7 dénár) voltak sorolva. Ezzel a telektömbbel együtt a kis Szent János-templom is a gróf birtokába került.

A grófi család birtokában lévő házaknak építkezési viszonyairól és a bennük foglalt lakások minőségéről és

felszereléséről az 1766. évi lakásösszeírás rendkívül tanulságos képet ad. A Szent-György-utca 18-as számú ház az utca legelőkelőbb házai közé tartozott, mely a 6. házadóosztályba volt beosztva, mint az utcának több úriháza. 1766-ban a ház ugyan már nem volt a Széchenyiek kezében, de a benne lakó *Haller József* consiliárius lakása fogalmat ad arról, minő lehetett a Széchenyiek lakása. Haller József három utcai szobát, két udvari szobát, egy nagy éléskamrát, a lépcső mellett még egy éléskamrát, 12 hordót befogadó pincét, a kapuszinben egy utcai szobát, hat lóra szóló istállót, fáskamrát és kocsiszínt bírt. Ez a nagy úri lakás 230 forintra volt becsülve, míg a háztulajdonos *Schmidegg gróf* a maga kis lakásáért csak 40 forint bérértéket vallott be. A házra kivetett adó 32 forint 50 dénár volt, ami tehát a bérjövedelem 12 százalékanak felel meg.

300A másik Széchenyi-ház (Szent György-utca 16) az előbbinél még nagyobb lakást foglalt magában. Az özvegy *Széchenyi grófnő* szül. *Draskovics Marianna* lakása 1766-ban a következő helyiségekből állott: az utcára egy hálószoza, egy terem, hat szoba, egy konyha előtérrel, egy kis éléskamra, mellette három szoba. Földszint jobboldalt egy utcai szoba, egy konyha, egy káposztáskamra, egy istálló tíz ló számára, egy kocsiszín és mellette egy szoba, végül még két szoba a kapuszin alatt, egy kamra (Schüttkammer) és 24 hordó befogadására alkalmas pince.

Az összes helyiségek bérértéke 362 forint 60 dénár volt, mely után a tulajdonos 40 forint adót fizetett (11%).

Nyilván az egész ház a grófi család kezén volt, csak a földszinten lakott egy zsellércsalád a házmesteri teendők ellátására. Ebben a kis lakásban 1784-ben négy lélek élt, maga a grófi háztartás kilenctagú volt (közte hét nő), de jelen volt még hat idegen egyén (valószínűleg vendég), akiket a népszámlálás itt vett számba.

Sokkal szerényebb volt az újutcai ház lakása, mely 1766-ban özvegy *Széchenyi Mária Anna grófnő* tulajdonában volt. Ez a lakás mindössze két szobából, három szobácskából, vagy kamrából, konyhából, pincéből (14 hordóra) és prэшázból állott. Bérértéke 89 forint 80 dénár volt, a rá kivetett adó 10 forint.

Emléktábla a Széchenyi-palota falán.

A városháztéri házak közül a mai 4. sz. ház helyén állott házat 1766-ban *Viczay Kata grófnő* bírta, aki ezen több lakást magába foglaló épületért (459 forint 40 dénár lakbérérték után) 50 forint adót fizetett (11%).

A szomszédos 5. sz. házban 1766-ban öt lakás volt összesen kilenc szobával, nagy pincével, istállókkal, présházzal. A lakások összes bérértéke 270 forint 25 dénár volt. A házra 60 forint adó volt kivetve, ami 22%-nak felelt meg. Tehát feltűnően magas a megadóztatás.

301A családnak többi házai talán csak az Újteleki-kapu előtti és esetleg nyaralás céljából szolgáló házakat kivéve, üzleti célokra szolgálván, a család lakásviszonyai szempontjából nem jöhetnek figyelembe.

Éppen úgy más szempont alá esnek a család tagjainak birtokában volt *mezőgazdasági területek*, amelyekre vonatkozólag néhány adatot szintén közölhetünk. Legrégebben 1748-ból találjuk azt az adatot, hogy *gróf Széchenyi Ignác* Beck Tamás háztelkeihez tartozó 12 kapa szőlő, 5 hold szántó, 5 napszám rét és egy káposztás után adót fizetett.

Egészben véve azonban úgy látszik, hogy a *Széchenyi grófok* kertjeiken kívül más számottevő mezőgazdasági terület megszerzésére nem helyeztek nagy súlyt; az ő földbirtokuk Cenken és Ivánban volt

és Sopronban nem fejtettek ki nagyobb gazdasági tevékenységet.

A város határában csak kevés ingatlanuk volt. 1784-ben csak özvegy *Széchenyiné* szül. *Draskovics grófnőnek* volt 8 hold szántóföldje és két kaszálója, amely után 2 forint 12 dénár adót fizetett.

Széchenyi Ferenc gróf, akinek fejlettebb volt a gazdasági érzéke, több ingatlant szerzett a város határában. Így 1805-ben Ottinger Józseftől 3500 forintért vett 6 hold szőlőt, „in der Oberleber (Oberlöwern)”; 1811-ben pedig elcserélte a Langater-Ackert, Lenk Nándor és Tschürtz Tóbiásnak a 615. sz. házhoz tartozó 4270 négyszögöl kiterjedésű szántóföldjével, amely Széchenyinek *téglagyára* mellett volt.

A soproni Széchenyi-szobor.

1830-ban *gróf Széchenyi Pálnak* volt 24 kapa szőlője, 52 hold szántója, 9 1/4 napszám rétje és egy fáskertje, amelyek után összesen 131 forint adót és Domestica címén 39 forintot fizetett.

Íme láttuk, hogy a *Széchenyi*-családnak, mely ma Sopronban csak a nagy palotáját bírja, a 18. században

igen tekintélyes házbirtoka volt, amelynek folytán bekapcsolódott Sopron város gazdasági életébe és jelentős szerepet játszott a város társadalmában.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Lauringer Ernő: Széchenyi István gróf az érmészetben.

302Lauringer Ernő: Széchenyi István gróf az érmészetben.

Az *érem* pénzhez hasonló emléktárgy, melynek célja valamely esemény, vagy személy emlékének fenntartása. A *pénz* általában véve értékmérőt, fizetési, vagy csereeszközt jelent, melynek alakját, tartalmát és értékét az állam határozza meg. A pénznek és éremnek egymáshoz való közelsége legvilágosabban kitűnik azokból a Monarchia összeomlása után Ausztriában készült 2 és 5 Schillinges pénzdarabokból, amelyeket fizetési eszköz gyanánt használtak, de a hátlapjaikon látható kép miatt emlék- vagy személyi érmeknek is tekinthetők. Veretési és használati idejük 1928 és 1937 közti évekre terjed. Nálunk jelenleg is pénz gyanánt szolgálnak, de egyúttal emlékérmeknek tekinthetők a Horthy Miklós kormányzóságának tizedik évfordulójára 1930-ban kibocsátott 5 pengős, valamint az 1939-ben vert, ugyancsak Horthy Miklós kormányzó mellképét ábrázoló 5 pengős, továbbá az 1935-ben II. Rákóczi Ferenc halálának 200. évfordulójára vert 2 pengős, a Liszt Ferenc halálának 50 éves emlékére 1936-ban készített 2 pengős, s a Szent István halálának 900 éves jubileumára 1938-ban vert 5 pengősök.

A pénznek és éremnek *alakja* többnyire kerek, de lehet kerekded (ovális) és szögletes; utóbbiakat *csegely*-nek (Klippe) nevezik. Az érmek és pénzek *anyaga* legtöbbnyire fémből készül (arany, ezüst, nikkel, bronz, réz, vas, ón, ólom, ritkábban platina), de készítenek pénzeket és érmekeket porcellánból, üvegből, fából (piónok), csontból és egyéb ötvözetekből is. A *papírpénzek* vagy bankók más kategóriába tartoznak.

Az emlékérmeknek számos válfaja van s ezért *alkalmi érmeknek* is nevezhetjük azokat. Vannak: születési, keresztelő, bérma, házasság, halálozás, háború, béke, győzelem, koronázás, jubileum s legújabbban sportérmek. Ide sorozhatjuk még az ú. n. naptár- és kegy- vagy vallásos érmekeket, nemkülönben az ú. n. jetonokat vagy bárcákat, továbbá a jelvényeket és plaketteket is; utóbbiak rendszerint szögletesek, hátlapjuk üres.

Az emlék- és személyi érmeke eredete a klasszikus (görög, római) ókorra vezethető vissza; megcsappant számuk a középkorban, fellendült, sőt újjáalakult a renaisszance idején (Pisano). Nálunk Magyarországon a 16. század első felében készítették az első emlékérmeket. Ettől kezdve egyre nagyobb számban jelennek meg, sőt legújabbban, mint a kispasztikai művészetnek egyik ága, egyre kedveltebb és elterjedtebb lesz az emlék- és személyi érmeke készítése, főképpen plakett alakjában.

Széchenyi István gróf nagyságát, a nemzetre való hatásának óriási méreteit a róla készített érmeke sokasága és változatossága 303is bizonyítja. Nincs a magyar történelemnek még egy olyan vezéregyénisége, akiről annyiféle emlékérem készült volna, mint Széchenyiről. Tragikus halála csak fokozta a személye iránt megnyilatkozó tiszteletet. Ez a Széchenyi-kultusz, ha időnként ellanyhult is, halála után egyre gyakrabban és hatásosabban nyilvánkozik. Műveinek újabb és újabb kiadásai, naplójának megjelenése, a róla készített képek, metszetek elterjedettsége mind arról tanuskodnak, hogy kortársait, ellenfeleit messze felülmúlta és ezt a hatást az idő és távolság nemcsak nem csökkenti, a Széchenyi-kultusz ma is növekvőben van. A Széchenyire vonatkozó érmeke halála után készültek, de az őt ábrázoló képek legnagyobb része az 1848. év

előtti Széchenyit mutatják be, főképpen Daffinger, Amerling, Kriehuber, Ender és Barabás képei után. A döblingi képek valószínűleg emlékezet után készültek, mivel tudomásom szerint Széchenyi nem engedte magát Döblingben sem fényképeztetni, sem pedig lerajzoltatni. A döblingi szobrok közül a legelterjedtebb a Gasser János által készített mellszobor.

A Széchenyire vonatkozó érmek legnagyobb része a Magyar Nemzeti Múzeum éremtárában (37 drb.) és a Magyar Tudományos Akadémia Széchenyi-múzeumában (15 drb.) van. De értékes anyag található még a magángyűjteményekben – köztük Procopius Béláé Budapesten (26 drb.) –, tovább a Székesfővárosi Múzeum ú. n. Jeszenszky-gyűjteményében (18 drb.) és a vidéki múzeumokban is.

Ha szorosan véve nem is tartozik a tárgyhoz, de mivel a Széchenyi-érmeken legtöbbször láthatók *Széchenyi kitüntetései*, helyénvalónak tartom, hogy néhány szóval ezekről is megemlékezzem. Köztudomású, hogy Széchenyi még egészen fiatal korában lépett be katonának és résztvett a Napoleon ellen vívott ú. n. felszabadító hadjáratokban. Helyét itt is fényesen megállotta, rettenthetetlen bátorságáról, vitézségéről nem egyszer tett tanubizonytságot. Kiváló katonai erényeit azonban felsőbb helyen nem méltányolták. Míg nála sokkal kevesebb érdemeket szerzett külföldi arisztokratákat a legmagasabb elismerésben részesítették és számos rendjellel kitüntettek, őt valósággal mellőzték. Ez a mellőztetés is hozzájárult ahhoz, hogy Széchenyi a napoleoni hadjáratok megszűnésével otthagyta a katonai pályát és új célkitűzésekkel más tanulmányokba fogott, utazással és olvasással pótolva addig hiányos és a katonáskodás folytán megakasztott tudományos kiképeztetését. A lángész tudásával és szorgalommal hamarosan pótolta az addigi hiányokat. Széchenyi István katonai pályáján a következő érdemrendeket nyerte: 1. Orosz császári Wladimir-rend IV. osztálya, 2. Porosz királyi katonai érdemrend, 3. Szardíniai Szent Móric-érdemrend, 4. Szicíliai Szent Ferdinánd-érdemrend, 5. Ágyúkereszt, másképp vaskereszt, amelyet a Napoleontól elfoglalt francia ágyukból készítettek [304](#) azok számára, akik a „felszabadító” hadjáratokban (1813–1815) résztvettek.

A Széchenyi Istvánra vonatkozó érmek egy részét Gohl Ödön a Numizmatikai Közlöny 1905. évi IV. kötet 175. lapján „Budapest újabb emlékérméi” címen és dr. Mihalicz Béla a Numizmatikai Közlöny 1910. évi IX. kötetének 14–15. és 126. lapjain „Magyar jogászok és államférfiak emlékérméi” címen dolgozták fel. A magyar érmészet multjára és jelenére vonatkozólag legértékesebb a *Huszár Lajos* és *Procopius Béla* „Medaillen- und Plakettenkunst in Ungarn” című, 1933-ban megjelent munkája (Széchenyi-érmek).

Kutatásaink során az alább következő, Széchenyi Istvánra vonatkozó érmeket sikerült megtalálnunk^{*(47)}:

1. *Előlap*: Baloldali mellkép atillában, mentekötővel, három sújtással, vállára akasztott prémes mentével. Körül, fenn: *Gróf Széchenyi István*. Lenn: *Meghalt ápr. 8. 1860.* – *Hátlap*: Széchenyi István nevével és címerével díszített antik oltárszerű álló síremlékre boruló nő (Hungaria), lehajtott fővel, kezeiben koszorú és országcímerrel díszített kerekded pajzs; mellette serleg hever a földön. Körirat: *Első alapítóját gyászolja*. Lenn a szelvényben: *A M. Tud. Akadémia*. Mindkét lapon két sima szegély. – Arany. Átm. 50 mm. Súlya: 53 gr. – M. N. M. – B. U. E. 518. sz. – M. B. 66. sz.

2. Ugyanolyan, mint az 1. sz. – Ezüst. Átm. 50 mm. Súlya: 42.2 gr. – M. N. M. – B. U. E. 518. sz. – M. B. 66. sz. – Sz. F. M.

3. Ugyanolyan, mint az 1–2. sz. – Bronz. Átm. 50 mm. – M. N. M. – Sz. F. M. – S. V. M. – B. U. E. 518. sz. – M. B. 66. sz.

4. *Előlapja* ugyanolyan, mint az előbbi 1–3. sz. – *Hátlap*, babérkoszorúban: *Alapítójának / emlékére / a*

M. T. Akadémia / MDCCCLXXX. Lenn apró betűkkel: K. B. Mindkét lapon síma szegély. – Arany. Átm. 50 mm. Súlya: 53 gr. – M. N. M. – B. U. E. 519. sz. – M. B. 69. sz.

5. Ugyanolyan, mint a 4. sz. – Ezüst. Átm. 50 mm. Súlya: 42 gr. – M. N. M. – M. T. A. 1632. sz. – S. V. M. – B. U. E. 519. sz. – M. B. 69. sz. – M. T. A. 1632. sz. – Sz. F. M.

6. Ugyanolyan, mint a 4–5. sz. – Bronz. Átm. 50 mm. – B. U. E. 519. sz. – M. B. 69. sz. – S. V. M. – Sz. F. M.

7. *Előlap:* Baloldali mellkép atillában, két sújtással, rojtos nyakkendővel. Körül fent: *Széchenyi István.* Lent apró betűkkel: *Szület. 1792 szept. 17. † 1860. ápril. 2. – Hátlap:* Koronás nő (Hungária) áll szemben, balkezeivel jobbfelé mutat, jobbkarját egy Széchenyi-címerrel díszített alacsony, négyszögletes emlékkőre támasztja. Mellette a földön földgömb, könyv és papírlap fekszik. Háttérben balról a Lánchíd, jobbról a Vaskapú sziklái közt 305a Dunán haladó gőzhajó látszik. Fönn ívonalban: *Hazájának élt.* Lenn a szelvényben: *Seidan.* Mindkét lapon két síma szegély. – Bronz. Átm. 43.5 mm. – M. N. M. – Sz. F. M. – U. U. E. 520. sz. – M. B. 68. sz.

8. Ugyanolyan, mint a 7. sz. – Ón. – M. N. M. – Sz. F. M. – B. U. M. 520. sz. – M. B. 68. sz.

9. *Előlap,* közepén: Baloldali mellkép egy sújtással, rojtos nyakkendővel. Körül kissé emelkedett szegélyen: *Széchenyi (így) István. Szül. 1792. szept. 17-én – Megh. 1860 ápril. 8-én (így).* Lent hatágú csillag. Két síma szegély. – *Hátlap* ugyanolyan, mint a 3. sz. éremé. – Ezüst. Átm. 44 mm. Súlya: 29.5 gr. – M. N. M. – Sz. F. M. – B. U. E. 521. sz. M. B. 69. sz.

10. Ugyanolyan, mint a 9. sz. érem, de az előlapon kijavított felirattal: 8-án. – Ón. Átm. 44 mm. – M. N. M. – Sz. F. M. – B. U. E. 522. sz. – M. B. 70. sz.

11. *Előlap* ugyanolyan, mint a 9. sz. éremé. Vonalkeret. – *Hátlapja* sima. – Ón. Átm. 35 mm. – M. N. M. – Sz. F. M. – B. U. E. 523. sz. – M. B. 71. sz.

12. *Előlap:* Baloldali mellkép atillában, két sújtással, rojtos nyakkendővel. Vonalszegély, jobb szélén apró betűkkel: *Seidan.* *Hátlap:* Alul szalaggal összekötött két körbe hajló búzakarász közt: *Széchenyi / István / 1860. április 8-án.* – Ezüst. Átm. 28.5 mm. Súlya 21.3 gr. – M. N. M. – M. B. 73. sz.

A soproni Széchenyi-szobor leleplezésekor készült érem.

13. Ugyanolyan, mint a 12. sz. érem. – Bronz. – M. T. A. 1634. sz.

14. Ugyanolyan, mint a 12–13. sz. érem. – Ón. – M. N. M. – Sz. F. M. – M. B. 73. sz.

15. *Előlap:* Baloldali mellkép két sújtásos atillában. Fönn ívalakban: *Széchenyi István † 1860. április 8-án.* Alul: *Született 1792. szept. 17.* *Hátlap:* Országos címer babérág és búzakaralász közt. Mindkét oldalon síma vonalszegély. – Ezüst. Átm. 33 mm. Súlya: 11.2 gr. – M. N. M. – Sz. F. M. – M. B. 77. sz. – M. T. A. 1635.

16. Ugyanolyan, mint a 15. sz. érem. – Ón. Átm. 33 mm. – M. N. M. – Sz. F. M. – M. B. 77. sz. – M. T. A. 1635. sz.

306 17. *Előlap:* Szembenézö mellkép ötsújtásos atillával. Körirat: fent ívalakban: *Széchenyi István † 1860. április 8-án.* Lent: *Szület. 1792. szept. 17.* – *Hátlap:* Koronás országos címer babérág és búzakaralász közt. – Ezüst. Átm. 33 mm. Súlya: 10.35 gr. – M. N. M. – M. B. 78. sz.

18. Ugyanolyan, mint a 17. sz. érem. – Ón, füllel. – M. N. M. – M. B. 78. sz.

19. *Előlap:* Baloldali mellkép díszmagyar öltönyben. Síma szegély mentén: *Gróf Széchenyi István.* – *Hátlap,* körben: *A soproni Széchenyi szobor leleplezésére 1897. máj. 23.* Középen kissé jobbra, négyszögű keretben: *Sopron megye / és / Sopron sz. k. város.* E keret balsarkán át egy babérág fektetve. – Bronz. Átm. 74.5 mm. – M. N. M. – M. T. A. – S. V. M. – Mintázta: Loránfi Antal. Öntötte: Ifj. Herpka Károly. – M. B. 80. sz.

Az érem képe az előző oldalon látható.

20. Kézzel vésett, egyoldalú rézérem. Középen vonalkörben teltképpü, javakorabeli mellkép szemben, prémszegélyü, sújtásos bekecsben. Fent: *Gróf Széchenyi Istvan (így).* Lent: *1849. Hátlapja síma.* – Réz. Átm. 41 mm. – M. N. M. – B. U. E. 517. sz. – M. B. 65. sz.

21. Lóverseny-érem. – *Előlap:* Gróf Széchenyi István baloldali mellképe, amely fölé jobbról, felülről egy felhők közül kinyúló kéz babérkoszorút helyez. A mellkép alatt nyitott könyvben ezek a feliratok: baloldali

lapján: *Lovakrul / 1828. / Magyar / Akadémia / körül 1841.*; jobboldali lapján: *Nehány szó / a / lóverseny körül / üdvölede 1842.* A könyv alsó szélén apró betűkkel: *Pittner.* – Körirat: *Ha Isten velünk, – ki ellenünk.* – Hátlapján, fent: *Haladjunk!!!.* Alatta lóverseny képe: balra vágató zsoké, kétoldalt 2–2 zászló, baloldalt egyiken az országcímer. A szelvényben: *1865 / lóversenyi / emlék.* Mindkét lapon két sima szegély. – Őn. Átm. 43 mm. – M. N. M. – S. V. M. – B. U. E. 267. sz.

22. Ugyanolyan, mint a 21. sz. érem. – Vas. Átm. 42 mm. – Szegedi Múzeum. – B. U. E. 267. sz.

23. *Előlap*, közepén: Fényes mezőben Ferenc József király jobboldali koronás mellképe. Körül, a homályosított és kissé emelkedő szegélyen: *I. Ferencz József uralkodása alatt végrehajtott vasutsszabályozási* (hatágú csillag). – *Hátlap*, közepén: Gróf Széchenyi István és Baross Gábor baloldali mellképei. Lenn balról apró betűkkel: K. F. Körül a homályosított szegélyen (folytatólag): *Munkálatok ünnepélyes (így) megnyitása emlékeül 1896. szept. 27-én* (hatágú csillag). Mindkét lapon sima szegély. – Ezüst. Átm. 37 mm. Súly: 169 gr. – M. N. M. – M. B. 150. sz.

24. Ugyanolyan, mint a 23. sz. érem. – Bronz. Átm. 37 mm. – M. N. M. – M. B. 150. sz.

25. Ugyanolyan, mint a 23–24. sz. érem. – Őn. M. N. M. – M. B. 150. sz.

26. Kerekded ezüstérem, füllel. *Előlap*: Baloldali mellkép atillában, két sújtással, rojtos nyakkendővel; balra: *Széchenyi*, jobbra: *István*. *Hátlap*: Középen a Széchenyi-család címere, felette: † 1860. ápril 8-án. Alul: Szül. 1792. szept. 17. – Magassága: 25 mm, szélessége: 21 mm. – M. N. M. – M. B. 74. sz.

30727. Ugyanolyan, mint a 26. sz. érem, de a hátalon *Istvan* (így). Hossza: 25 mm, szélessége: 21 mm. – M. N. M. – M. B. 74. sz.

28. Fülezett, kerekded érem. *Előlap*: Baloldali mellkép atillában, két sújtással, rojtos nyakkendővel; balra: *Széchenyi*, jobbra: *István* (lásd 27. sz.). – *Hátlap*: Két búzakalász közt, négy sorban: † / 1860 / április / 8-án. – Ezüst. Hossza: 25 mm, szélessége: 21 mm. – M. N. M. – M. B. 75. sz.

29. Ugyanolyan, mint a 28. sz. érem, de fül nélkül. – Ezüst. – M. N. M. – M. T. A. 1630. sz.

30. Ugyanolyan, mint a 29. sz. érem. – Bronz. – M. N. M. – M. B. 75. sz.

31. Kerekded, ezüst. *Előlap*, fent, félkörben: *Gf. Szecsenyi I.* Középen: félig jobbra néző mellkép sújtásos atillában. – *Hátlap*, körirat: *Hazádnak rendületlenül légy híve óh magyar.* Lent: hatágú csillag. Középen: koronás magyar címer. – Hossza: 28 mm, szélessége: 13 mm. Súly: 7.3 gr. – M. N. M. – M. B. 149. sz. (Num. Közl. IX. köt. 126. old.)

32. Kerekded, ezüst, egyoldalú. Baloldali mellkép sújtásos atillában, rojtos nyakkendővel. Felírás nélkül. – Hossza: 20 mm, szélessége: 16.5 mm. – M. N. M.

33. Kerekded vaslapon egyoldalú dombornyomású mellkép, prémes öltönyben, öt rendjellel; körben: *Gróf : Széchenyi = István.* – Vas. Magassága: 21 mm, szélessége: 17 mm. – M. N. M. – M. B. 79. sz.

34. Kerekded, préselt rézlemez, egyoldalú. Domború nyomású, balra néző mellkép, prémes mentében, ötsújtásos atillában. Felírás nélkül. – Hossza: 47 mm, szélessége: 39 mm. – M. N. M.

35. Kerekded keretben baloldali mellkép, kétsújtásos atillában, négyszögű ólomlapon. – Magassága: 23 cm,

szélessége: 5 cm, vastagsága: 5 mm. – M. N. M.

36. Kerekded miniatűr, domborműves ezüstplakett. Szembenéző mellkép, ötsújtásos atillában. – Átm. 15×13 cm. – M. N. M.

37. Egyoldalú ón. Baloldali mellkép, egysújtásos atillában, rojtos nyakkendővel. Vonalkeret. – Átm. 35 mm. – M. N. M. – B. U. E. 503. sz. – M. B. 71. sz.

38. Kerekded, fekete fakeretben, füllel, csontból. Baloldali mellkép atillában, mentével. – Hossza: 86 mm, szélessége: 70 mm. – M. T. A. (A Széchenyi-múzeum 1905. évi tárgyjegyzékében nincs felvéve.)

39. Bronzplakett Beran Lajostól, egyoldalú. Fent: *Hiszek Magyarország / feltámadásában*; lent: *Gróf Széchenyi István*; közepen: Ovális keretben babérág közt baloldali mellkép magyar díszruhában. Jobbról: *B. L.* – Hossza: 18.5 mm, szélessége: 13.5 mm. – M. N. M. – Procopius Béla gyűjteménye.

40. Bronz emlékérem Szántó Gergelytől. *Előlap*, körirat: *Gróf • Széchenyi • István 1791–1860*. Középen: Baloldali mellkép kétsújtásos atillában, mentével. Balról lent: *Szántó / G.* – *Hátlap*, körirat: *Magyarország • nem • volt • hanem • lesz*. Középen: Három munkás két egymásra helyezett kockakőre egy harmadik nehéz kockakövet rak. Lent: mesterjegy. – Átm. 80 mm. – M. N. M. – S. V. M. – Procopius B. gyűjt.

30841. Szántó Gergely kerek bronzplakettje, egyoldalú. *Előlap*: Az előbbi érem előlapjának kisebbitett mása. – *Hátlap*: síma. – Átm. 26. mm. – M. N. M. – S. V. M. – Procopius gyűjt.

42. Szántó Gergely kerek bronzplakettje, egyoldalú. *Előlap*, körirat: „*Magyarország • nem • volt • hanem • lesz.*” *Gr. Széchenyi • István*. Középen: baloldali mellkép, kétsújtásos atillában. Lent apró betűkkel: *Szántó G.* – *Hátlap* síma. – Átm. 55 mm. – M. N. M. – S. V. M.

43. Kerekded alakú, füllel. *Előlap*: *Széchenyi – István*. Középen: baloldali mellkép. – *Hátlap*, cipruskoszorún belül: † / 1860 / *aprilis / 8-án*. – Ón. Átm. 30 mm. – SVM.

44. Medaillon aranyból, füllel. Könyvalakú, csattal, csukható. Benne Széchenyi István gróf mellképe. – Hossza: 26 mm, szélessége: 22 mm, vastagsága: 10 mm. – M. T. A. 1624. sz.

45. 1849. évi N. B. jegyű magyar 6 krajcáros ezüstpénz körül filigrandíszítményes mellkép. Préselt domborműves ezüst medaillon. Az egész 43 mm hosszú, 32 mm széles, maga a medaillon 14 mm hosszú, 6 mm széles. Súly: 4.72 gr. – M. N. M.

46. Balra néző egyoldalú mellkép, kékes porcellánból. – Átm. 25 mm. A herendi porcellángyár készítménye. – M. B. 148. sz. – M. N. M.

47. Kerekded, fehér, homályos üveg; háttere kék. *Előlap*: Baloldali mellkép, kétsújtásos atillában, rojtos nyakkendővel. – *Hátlap* síma. – Hossza: 31.5 mm, szélessége: 25 mm. – M. N. M. – B. U. E. 524. sz. – M. B. 72. sz.

48. Kerekded üveg. Baloldali mellkép, kétsújtásos atillában, rojtos nyakkendővel. Balról jegy: fordított B betű. – Hossza: 26 mm, szélessége: 21 mm. – M. N. M.

49. Kerekded üvegmedaillon, porcellánnal bevonva. Széchenyi jobbra néző mellképével. – Hossza: 31 mm, szélessége: 24 mm. – M. T. A. 1625. sz.

50. Kerekded medaillon, üvegből, porcellánnal bevonva. Széchenyi mellképével. – Hossza: 33.5 mm, szélessége: 28 mm. – M. T. A. 1626. sz.
51. Kerekded medaillon üvegből, porcellánnal bevonva; Széchenyi jobbra néző mellképével. – Hossza: 23 mm, szélessége: 18 mm. – M. T. A. 1627. sz.
52. Kerekded, karélyos melcsat, préselt ezüstmedaillonnal. Baloldali mellkép. – A melcsat hossza: 40 mm, szélessége: 35 mm. A belső medaillon hossza: 20 mm, szélessége: 18 mm. – Procopius gyűjt.
53. Kerekded üvegen baloldali mellkép ezüst keretben; biztosító tűvel. Hátsó lapja síma. – Hossza: 26 mm, szélessége: 21 mm. – Procopius Béla gyűjt.
54. Ezüst csat közepén kerekded miniatűr. Szembenéző mellkép négysújtásos atillában. – Hossza: 15 mm, szélessége: 7 mm. – Procopius Béla gyűjt.
55. Budapesti VIII. kerületi Vas-utcai Felső kereskedelmi iskola jelvénye, biztonsági tűvel. Kerekded. Babér- és tölgyfalevélfkoszorúban: Széchenyi István baloldali mellképe egysújtásos atillában öt kitüntetéssel. Fent: 309 VIII. Vas-u. Lent: F. keresk. I. – Hossza: 44.5 mm, szélessége: 42.5 mm. Procopius Béla gyűjteménye. – S. V. M.
56. A M. T. A. 100 éves fennállására. Téglalapalakú, egyoldalú bronzplakett; szélei levágva. Középen kerekded babérkoszorúban: Széchenyi István baloldali mellképe; alatta: 1825–1925. Hátlapja síma, belevésve: Hoder A. 1925. – 65×41 mm. – Procopius Béla gyűjteménye.
57. Egyoldalú bronzplakett Reményi Józseftől. Előlap, körirat: Széchenyi • István • Gróf * 1925 *. Középen baloldali fej. – Hátlap: üres. – Átm. 73 mm. Öntve. – Procopius Béla gyűjt. 4369. sz.
58. Bronzplakett Reményi Józseftől. Előlap, körirat: Gróf • Széchenyi • István • az • Akadémia • alapítója. Középen: baloldali fej. – Hátlap: Pallas és Hungária kezét nyújt egymásnak. – Átm. 73 mm. Öntve. – Procopius Béla gyűjt. 4368. sz.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Lauringer Ernő: Széchenyi István gróf az érmészetben. / Lauringer, Ernő: Graf Stephan Széchenyi in der Münzkunde.

Lauringer, Ernő: Graf Stephan Széchenyi in der Münzkunde.

Nach kurzer Schilderung des Wesens der Münzkunde, bespricht Verfasser eingehend die in großer Zahl geprägten Gedenkmünzen des ungarischen Staatsmannes Graf Stephan Széchenyi. – Größtenteils befinden sich diese Münzen im Ung. Nationalmuseum (37 St.), dann im Széchenyi-Museum der Ung. Akademie für Wissenschaft (15 St.), im Hauptstädtischen Museum zu Budapest (Jeszenszky-Sammlung, 18 St.), aber auch in der Privatsammlung des Béla Procopius (26 St.) und anderen Orten.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Thier László: Széchenyi- emlékek.

Thier László: Széchenyi-emlékek.

(Szemelvények egy soproni magángyűjteményből.)

Több mint két évtizedes Soproniensia-gyűjtésünk során külön kegyelettel foglalkoztunk a Széchenyi-családra, nevezetesen a Legnagyobb Magyarra vonatkozó emlékekkel.¹⁽⁴⁸⁾ Habár közgyűjteményeinkben számos Széchenyi-emléket őriznek s ezeket a szakirodalmunkban eléggé fel is dolgozták, mégsem mondható e gyűjtés teljesnek. A gyűjtő még mindig találhat megőrzésre, ill. feldolgozásra érdemes anyagot. Ószereseknél, padlások zugaiból került elő egy-egy levél, gyászjelentés, régi ujság, halotti címer stb., de a magángyűjtőkkel folytatott csere útján is fejleszthettük Széchenyi-gyűjteményünket. Pl. régi naptárban akadunk gróf Széchenyi Istvánné gyászjelentésére, egy győri antikváriumban a gróf Viczay–Héderváry–Széchenyi-családok ³¹⁰osztályegyeségi irataira az 1768–70. évekből,²⁽⁴⁹⁾ egy ismert soproni családnál Széchenyi Istvánnak egyik könyvére.³⁽⁵⁰⁾ Ószerész fiókjában hevert sokáig gróf Széchenyi Lajos első feleségének, szül. Clam-Gallas Ludovika grófnő (1781–1822) kézfestésű halotti címere, régi misekönyvhöz kötötték Széchenyi György primás támogatásával Nagyszombatban 1693-ban megjelent rendkívül ritka misepótlékát,⁴⁽⁵¹⁾ rézművestől kaptuk ajándékba gróf Széchenyi Lajos címeres pecsételőjét, stb. Az így szerzett anyagunkból 1929. szeptember 20–25-ig a Magyar Vasúti- és Hajózási Klub kezdeményezte Széchenyi-zarándoklat alkalmával a soproni Schwarz Károly-könyvkereskedés kirakatában rendeztünk kiállítást,⁵⁽⁵²⁾ 1930 októberében pedig a Sopronban megtartott Egyházművészeti Kiállításon mutattunk be egyes darabokat.⁶⁽⁵³⁾ Gyűjteményünk egyik részét már feldolgoztuk.⁷⁽⁵⁴⁾ A következőkben Széchenyi Istvánhoz intézett két levelet közlünk, míg képesanyagunkból a Legnagyobb Magyarnek korai könyvnyomatos arcképét mutatjuk be, mely a „Felső-Magyarországi Minervá”-ban jelent meg.⁸⁽⁵⁵⁾

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Thier László: Széchenyi-emlékek. / I. Pozsony, 1833. augusztus 6. Cz. levele gróf Széchenyi Istvánhoz.

I.

Pozsony, 1833. augusztus 6. Cz. levele gróf Széchenyi Istvánhoz.

A levél írója minden valószínűség szerint *atádi Czindery László*, 1832-ben Somogy vármegye első alispánja és országgyűlési ³¹¹követe, 1844-ben Vas vármegye főispáni helytartója, majd 1846-ban Somogy vármegye főispánja, a Nemzeti Kaszinó tagja,⁹⁽⁵⁶⁾ aki Széchenyi Istvánnal bizalmas viszonyban és levelezésben állott.¹⁰⁽⁵⁷⁾ A levélíró nevének kezdőbetűje alapján gondolni lehetne gróf Cziráky Antal országbíróra is, a levél tartalma és közvetlen hangja ezt a lehetőséget kizárja. Ugyanis a Lánchíd-tervben éppen Cziráky Antal volt Széchenyinek egyik legnagyobb ellenfele.¹¹⁽⁵⁸⁾ Feltevésünket, hogy Czindery László a levél írója, alátámasztja még Szilágyi Sándor „A magyar nemzet története”¹²⁽⁵⁹⁾ c. munkájában található *teljes* névalírásiának gondos összehasonlítása levelünkkel. Cz. az 1832/36-iki pozsonyi országgyűlés egyik tárgyát képező vallási sérelmeket, valamint az úrbéri kérdést érinti levele első felében, majd a Lánchíd-tervre tér át. A szövegben említett Dubraviczky pestmegyei követ indítványára történt 1833. június 26-án a pozsonyi diéta kerületi ülésén egy a híd ügyeinek előkészítésével megbízott országos bizottság kiküldetése.¹³⁽⁶⁰⁾ E bizottság már „1833. november 22-én velejében egészen hozzájárult Széchenyinek a végrehajtásra vonatkozó, a Jelentésben¹⁴⁽⁶¹⁾ kifejezett véleményéhez azzal az egy

módosítással, hogy a híd jövedelmezőségében rejlő kockázat elkerülésére, valamint a fenforgó egyéb hazai körülményekre való tekintettel annak építése ne nemzeti kölcsön útján történjék, hanem valamely vállalkozó részvényes társaságra bizassék.”¹⁵⁽⁶²⁾ Levelünk a hídépítés e *döntő* időszakában íródott.

Kedves, tisztelt Barátom!

Az első levelem el küldése után össze jöttem Gr. Zichy Károlyal, és a Beszédet Csokonyára vezetvén, mondotta hogy ajánlottad neki, melyre én nagyon dítsértem, és mint egy igen hasznos jószágot festettem neki kivált olyannak, a ki annak jobbitására sok pénzt belé költhet, mert ezen esetben néhány Esztendőök multa után egy valóságos Grofság lehet; feleletje azomba volt, hogy most nem teheti, – sok a költsége – oly nagyba nem akarja ³¹² magát belé ereszteni s. a. t. ugy látom, hogy még az Inkey Jószágbul Miháldnak meg vétele meg nem engedtetik, addig semmit sem akar venni.

Nem emlékezem valjon meg írtam é már a mult levelembe, hogy a Vallásos tárgy 8-dik számú izenetjünk után fel fügeszettett oly formán, hogy az akár mikor, ha a Törvényhatóságok kíványák fel vétethessen; most dolgoznak a Reformatusok, és a Papista Papság a Vármegyékbe, maid meg látjuk kinek vagyon több bé folyása, én azt tartom, az utolsó fog győzni, és a Reformatusok nagyon hibáztak, hogy engedelmesek nem voltak, mert nem oly hamar kerül ismét a most el szallasztott jó alkalom; azomba én nem bánom, és ha magok el rontják dolgaikat, jól esik nekik, ha tovább is aggodnak helyzeteken.

Ez után az Urbéri tárgy ki rekesztőleg tanátskozásaink alá jöven, minthogy azt határoztuk, hogy a Czikelyeket ugyan egyenkint¹⁶⁽⁶³⁾ által küldendjük a Fő Rendekhez, de válaszaikat elébb fel nem veszük, míg mindanyit el nem végeztük, a Fő Hertzeg szét oszlatta a Fő Rendeket oly utasítással, hogy Augustus 20-kán mind és nagyobb számmal vissza jöjjenek, mert az egész Tábla egyszer 22-bül állott. Ezen kis szabad idő nagyon szükséges volt a Fő Hertzegnek, kinek egészsége igen el romlott, és nagyon tartok, hogy ötöt el veszjtük, pedig nagyobb szerentsétlenség nem történhetne, és én Nádor Ispányi Választáson az Operatumok el végzete előtt ugyan részt venni nem kívánok.

Keglevich Gábris az utolsó Fő Rendü Ülés előtt való nap meg érkezvén, a hid dolgába megtartotta a Választmányt elébb vélem szolván, és ámbár nem szerettem mivel magad Andrássy és Dubravitzky távol voltak, még sem ellenzettem azon szándékát, hogy a Választmány constitualja magát, de azt ki kértem, hogy a dologba való tanátskozást hagyja késő össze midőn magad vissza jösz. A Választmány nagyon kevésbül állott, jelen voltak Majláth Toni és Szegedy Fő Ispányok, Hlatky Miska, Csapo, Hertelendy, Atzél, Havas, Wirkner (Városi Követ), Paczinaczy és én. Majláth és Hlatky arra voltak, hogy mi se technicumába, se pénzbeli tárgyába, se a lehetőség meg vizsgálásba nem botsajtkozhatunk, hanem tsupán a Politicai és törvényes tekinteteket vizsgálhatjuk meg, és így az Elölülőnek Előadására nem állottak, hogy a Pesti Hid egyesület-tül az eddig történeteknek közlését kíványuk.

Erre válaszoltam, hogy kötelességünk minden tekintetét és minden oldalát meg vizsgálni, és mindenek előtt a lehetőséget, mert nem illik egy Országhoz, hogy oly dolgok bővebb tanátskozásába ereszkedjen, minekelőtte annak lehetősége¹⁷⁽⁶⁴⁾ nem bizonyos, és ha bár magunk nem vagyunk oly tanult Hydrotechnák, még-is meg bírálhatjuk az elő adott okoskodásokat, és ha éppen bővebb tudomány meg kívántatna, ki adhatjuk vélemény adás véget az aedilis Directionak, vagy oly tanult Hydrauláknak, a kikbe bizodalom vagyon, a Technicumba és költségek fel számlálásba szinte bé kell ereszkedni, mert aszerént lehet hasznát, kárát és a jövedelmek szükségét ³¹³ meg mérni, különben azt se tudjuk, hogy a mostani jövedelme elége vagy sem? Kell é az eddigi ki vételeket meg szüntetni, vagy sem? vagy szükségessé még ezentul-is a Vám fizetést fellyebb emelni? – De kötelességünk minden oldalrul meg vizsgálni, mert még nintsen ki mondva,

hogy egy társaságnak ki adassék, és ámbár nem reménylem, hogy az Ország költségén készülend, mivel még-is több Megyéknek utasítása, hogy szabad ajánlásbul törtéyen, úgy kell e dolgot el készíteni, hogy ezen esetben is ki meritőleg legyen. Csapó, Hertelendy, Szegedy véleményemet támasztván csak ugyan meg határozatott, hogy a Pesti egyesület meg kértessen minden eddig törtéeteknek közlésére, úgy szinte te és Andrássy is, és hogy ha akárki valami új terveket akarna bé adni szivessen el fogadtassanak. Havas, Pest Város követje ismét zavarni akart, sokat beszélt és szerentse volt, hogy értelme nem vala, mert jó formán arra jött, hogy ezen Egyesület nem publicus, és így semmi köze nekünk irományaihoz.

Szegedy elő adott egy Németh Embernek levelét, melyet a Fő Hertzeg neki adot(!) és mely szerint fábul akarna egy hidat egy oszlopra készíteni, mellynek minden darabját tatározás esetébe ki lehet szedni és ki pótolni,¹⁸⁽⁶⁵⁾ de ez fel sem olvastatott, hanem akora(!) hagyatott, midőn a többi tervek és irományok fel vétettek. – Én azt is javasoltam, hogy most se körünket meg ne határozzunk (!), se semmi rendszabásokat ne hozzunk, mert könnyen megtörténhetne, hogy a theoriába most valami sinor mértéket fel állítunk, melynek elégtelenségét tapasztaljuk, ha a praxisba bé megyünk; melly el-is fogadtatott, és így semmi más nem rendeltetett, minthogy mindenféle közlést el fogadunk, és meg vizsgálunk; szándékom a volt, hogy semmi se törtéyen egyéb, és meg várjunk míg magad el jösz, vagy leg alább míg Andrássyval szolhatok, a ki enyhány napra el távozott; de már vissza jött. Azolta volt itten Somogybul egy nagy küldetség a Personalis meg köszöntésére, mellyhez magad-is kiküldve voltál, de nem akarlak a levéllel fárasztani, azért vissza tartottam.

Már itt-is tudják foglalatosságaidat, elejntén tagadtam, de midőn már sokan beszéltek és Bétsbül hozták, sött a Kantzellár embere beszílette akkor már többet nem ellenezhettem, de dolgod folyamotjárul semmit se hallunk, ezt kérek írd meg nekem, mert az abbul származó köz haszon nem érdekel jobban mint önn személyed jó léte; azért aggodalmaim meg nyugtatására kérek tudósíts, hogy vagy és mi reménységed légyen.

A' Magyarok Istene adjon erőt és egészséget, hogy ezen a Hazára nagy tekéntetű dolgot szerentséssen el végezhesd, és nem sokára ismét közibünk jöhös, hogy munkás létet itt-is használjon, és barátid társaságodba gyönyörködtessenek, addig-is változhatatlan maradok

őszinte hiv barátod
Cz.

Poson Aug. 6-ik 833.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Thier László: Széchenyi- emlékek. / II. Bécs, 1836. január 12. Gróf Széchenyi Pál¹⁹ levele Széchenyi Istvánhoz.

³¹⁴II.

Bécs, 1836. január 12. Gróf Széchenyi Pál¹⁹⁽⁶⁶⁾ levele Széchenyi Istvánhoz.

Gróf Seilern Crescenciával kötendő házassága alkalmából üdvözlí.²⁰⁽⁶⁷⁾ A gyapju kedvező eladásának lehetőségeit mérlegeli. A levél francia zárószavait Széchenyi Pál neje, szül, Zichy-Ferraris Emilia grófnő²¹⁽⁶⁸⁾ intézte sógorához.

Wien, den 12ten Jän. 836.

Mein lieber Bruder!

Die Fanni²²⁽⁶⁹⁾ brachte die frohe Nachricht deiner Heurath auch zu mir – ich kann daher nicht unterlassen, dir sogleich mit ein par Zeilen meine Freude und meinen herzlichsten Glückwunsch- mitzutheilen. Wenn man durch 10 Jahre einer Frau sagte(,) ich Liebe dich, so muß ein consequenter Ehren Mann das 11te Jahr, da Sie Witwe ward, sagen, ich Heurathe dich! – dies thust du! – und die Vorsehung wird dich segnen.²³⁽⁷⁰⁾

Eben bringt man mir deinen Brief von Gestern. – Man spricht nichts als von deiner Heurath – ein jeder macht sein Commentar darüber – am meisten brechen sie sich die Köpfe darüber, ob die Sache zwischen Euch schon früher abgemacht war oder nicht. – M. sagte, Es freut mich –, denn Er handelt als ein Ehren Mann.²⁴⁽⁷¹⁾

Die Super Electa Wolle ist in England noch gestiegen, die andere steht – ich habe meine noch nicht verkauft, werde sie aber nächstens losschlagen. – Habe 130 bis 132 Anboth – vielleicht bekomme ich mehr. – Louis macht ein Geheimniß, wie immer – ich kann daher nichts von ihm sagen. – F. Eszterhazi(!) soll vor ein par Tagen um 142 fl 30 xr verkauft haben. – Dir zu rathen(,) was du thun sollst, ist sehr schwer. – Die Wolle kann noch steigen, sie kann auch fallen – und fallen kann sie mehr als steigen, weil sie ohnehin hoch steht. – Dann ³¹⁵pflügen die hiesigen Käufer(,) wenn sie mit Wolle ziemlich gedeckt sind – den Rest abzudrücken – es kömmt alles darauf an, den wahren Moment zu erfassen – ich habe ihn noch nie getroffen, möchte dir daher auch nicht zu einem möglichen Mißgriff rathen.²⁵⁽⁷²⁾ Einen Haushofmeister werde ich trachten zu erfragen – einen guten zu finden ist aber auch keine Kleinigkeit – indessen wir wollen es sehen – an uns soll es nicht fehlen.

Vous savez mon cher Stefferl que je me suis toujours intéressée à tout ce qui vous regardait, vous sentirez donc que dans ce moment si je suis fort occupée de vous, et que je forme pour votre bonheur les vœux bien sincères. – Une belle action ne reste pas sans récompense, et je regarde votre mariage comme telle, il peut y avoir des chances fort heureuses pour vous, mais le fond de la chose reste toujours *eine starke Aufgabe*.²⁶⁽⁷³⁾ J'aime beaucoup ma tante et future belle soeur, j'espère qu'elle sera beaucoup à Zinkendorf et que je pourrai bien jouir du voisinage. Que Dieu vous bénisse tous les deux *sammt den lieben Kindern*²⁷⁽⁷⁴⁾ aimez-moi et comptez dans toutes les occasions de la vie sur la sincère amitié

d'Emilie.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Thier László: Széchenyi-émlékek. / Ladislaus Thier: Széchenyi-Reliquien.

Ladislaus Thier: Széchenyi-Reliquien.

Der Privatsammlung des Verfassers sind zwei, wortgetreu abgedruckte Briefe an *Graf Stefan Széchenyi*, sowie ein seltenes Porträt des großen Staatsmannes (eine frühe Senefelder-Lithographie) entnommen. Der erste Brief, wahrscheinlich vom Somogyer Vizegespan *Ladislaus Czindery*, beschäftigt sich in der Hauptsache mit dem Kettenbrückenbau. Das andere Schreiben richtete *Graf Paul Széchenyi* an den Mentor der Nation aus Anlaß der Verehelichung Stefan Széchenyis mit Gräfin Crescence Seilern. Die französischen Schlußzeilen schrieb Emilie Széchenyi-Zichy-Ferraris.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Csatkai Endre dr.: Széchenyi-műemlékek Nagycenken.

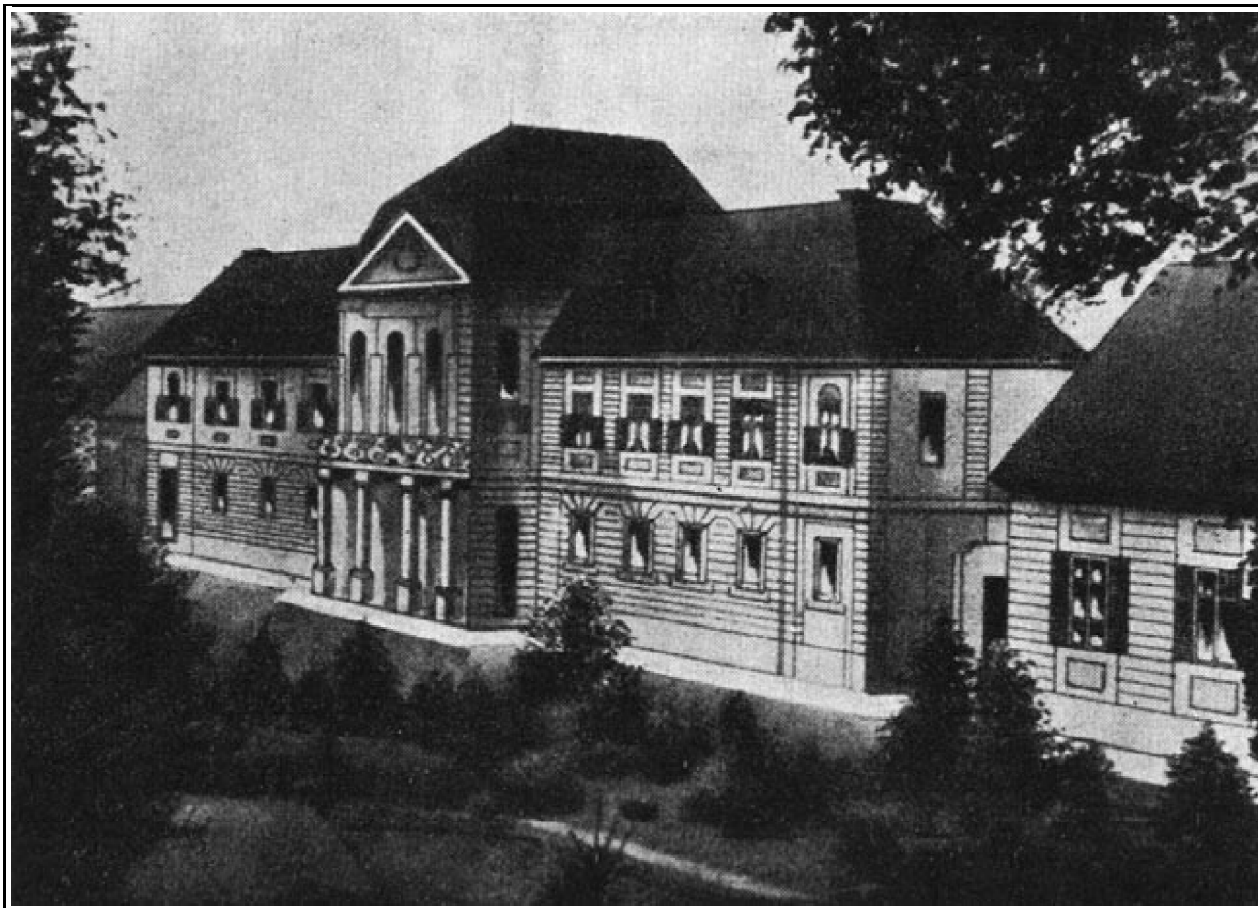
316 Csatkai Endre dr.: Széchenyi-műemlékek Nagycenken.

A 18. század közepéig Nagycenk a Széchenyi-család életében nagyobb szerepet nem játszik. A ma is Kiscenkeknek nevezett rész eredetileg a Nádasdy-családé volt és miután Ferenc gróf Bécsben 1671-ben a vérpadon meghalt, ez a birtok is sokat hányódott különböző birtokosok kezén, míg Széchenyi György érsek magához nem váltotta. Akkoriban Dávidcenk volt a neve a birtoknak. De az érsek sem tartotta meg sokáig, egyik rokonának adta át és ettől szerezte meg Széchenyi György, az első gróf († 1732).

Ez a dávidcenki birtok és major csak akkor kapott valamelyes jelentőségre, amikor az első gróf unokája, Antal nejével, Barkóczy Zsuzsannával, aki egyébként mostoha nagynénje is volt, átvette és oda költözött. Ez 1758-ban történik és rögtön megkezdődik a kis majorház átalakítása kastéllyá. Ennek egyik szárnyán állt a színház, a másikon kápolna, a középén a nagyterem foglalt helyet, a hozzávezető lépcsőn gyertyatartós angyalok üldögéltek.¹⁽⁷⁵⁾ Ugyanakkor létesült a kert is; a barokk jegyében állván, nem végződött a határánál, hanem a hatalmas hársfasor segítségével magához vonzotta az egész környéket. Széchenyi Antal fiúutódok nélkül halt meg, szép síremléke a soproni bencés-templom egyik ékessége.

Utóda, gróf Széchenyi Ferenc, a cenki palotát tudományos kincsekkel töltötte meg. Vályi András lexikonja 1796-ban négy dologra hívja fel különösképpen a figyelmet: könyvek és kéziratok; hatezer térkép; magyar és erdélyi pénzek; ásványtár. A munka leírja a park ékességeit is; csavargós folyású patak folyt rajt keresztül, a kastély előtt mesterséges domb, belsejében üreg lappangott, felette pedig idegen országból származó facsemeték díszlettek.²⁽⁷⁶⁾

Széchenyi Ferenc alatt a kastély nemcsak a nemzetség központja lett, hanem idedobbant a magyar kulturális élet szíve is. Megfordult ott Barcsay Ábrahám, a testőr-költő, tán Révai Miklós is; Kazinczy Ferenc novellát, Csokonai Vitéz Mihály verset írt nagycenki háttérrel, jóllehet egyikük sem járt ott.³⁽⁷⁷⁾ A bécsiek kedvelt íróője, Pichlerné Greiner Karolin 1814-ben több **317**napot töltött Széchenyinél s emlékezéseiben melegen ír a kellemes falusi tartózkodásról.⁴⁽⁷⁸⁾

A cenki kastély 1800 körül.[\(79\)](#)*

A század fordulóját Cenk új kastéllyal köszönti. Széchenyi Ferenc Ringer József soproni építész bízta meg a munkával. Jóformán barokk ízlésű mester még. Hosszú homlokzatot épít, a főhangsúly a háromtengelyes középső részen van: előbbre is lép és még négy toszkán oszlopon nyitott erkélyt tol előre; az erkély korlátja barokk kovácsolt vas. Az emeleti ablakok felett széles relief: gyermekek tudományos szerekkel, alkalmasint ugyanattól a névtelen mestertől, aki a soproni Fegyvertár-utcában a Gallus-ház reliefjét is alkotta. Az alacsony orommezőben hatalmas Széchenyi-címer. Az előbbrelépés révén keletkezett oldalfalakon is keskeny reliefek gyermekekkel. A szárnyaknak csak az utolsó tengelye lép egy keveset előbbre, a földszinten rovátkolt vakolásban ülnek az egyszerű ablakok, az emeleten félköríves nyílásúak, a legszélsők felett relief, ornamentikába átmenő gyermekalakok. A középső részben a tető egyszer megtörve, a főhangsúlyt követi és felülemelkedik a többi részen. A földszinten boltíves szobák, az emeleten magasak és szép kályhákkal ékeskedők. (A 19. század folyamán a Stodolni-család tagjai foglalkoztak Nagycenken kályharakással.) A balszárny utolsó tengelyében az épület teljes magasságát igénybe veszi a [318](#)kápolna. Berendezése teljesen a rokokó jegyében áll. A menza felett a Szűzanya jó képe. Az oltárkép a feszületet ábrázolja, kitűnő munka. A szószék ugyan gyengébb, de a szép padokkal és kis orgonával együttesen igen szép rokokó belsőséget ad. Az örökmécses ezüst, szép munka, a bécsi I. I. K. mester alkotása 1762-ből. A grófi oratórium mögött kis vezeklő fülke a bűnbánó Magdolna szép, bizonyosan olasz mestertől származó, 17. századbeli képével.

A kastélynak 1800-ban történt átalakítása egyúttal szegényedés kezdete is: 1802-ben Széchenyi Ferenc tudományos gyűjteményeit és könyvtárát a nemzetnek ajándékozta és elvonva mindezt Cenkről, megalapította a Nemzeti Múzeumot. Nagy ünnepségeket rendeztek 1807-ben, mikor Zichy Ferdinánd elvette Széchenyi Zsófiát. Ekkor a Fertőn tengeri csatát rögtönöztek, a parkban pedig vásárt. A színházban „képezetek”, élőképek kerültek előadásra.

Széchenyi-kastély Nagycenken.

1820-ban a Legnagyobb Magyar örökölte a kastélyt. Az épület nem volt kedvére való. Az 1820-as évekből való futólagos jegyzetei között nem egyszer találkozunk felvetődő ötletekkel az átalakításra nézve. Egy helyütt az írja, hogy a színházból istállót kellene építeni. Majd a bozi Gradínára szeretne kertet.^{[5\(80\)](#)}
³¹⁹1823-ban naplójában már kezd testet öltetni az átalakítás eszméje: a színházat fölöslegesnek találja, abból billiárdszobát lehetne alakítani, a kaput is kivetné, kis üvegházat létesítene és a hársfasor végén a remetelaknál fákat ültetne.^{[6\(81\)](#)}

A Széchenyi-kastély Nagycenken.

Közben lóverseny, az Akadémia megalapítása, a Hitel megírása foglalkoztatja, csak 1831 augusztus 29.-én jegyzi fel naplójába a következőket: „Es kränkt mich sehr ein schlechtes Etablissement [320](#) zu haben. Alles verdierbt und der Entschluss, soll ich wieder da noch bauen, soll ich nicht ect., macht mich in der That ganz krank. Ich kenne nichts schlechteres, als ein nasses Haus.” És a következő nap folytatja: „Ich habe eine Bau-Wuth, die über alles geht.”[7\(82\)](#) 1832 június 15.-én ezt olvassuk a naplóban: „Mit dem Architect Riegel mit der Bauern Post nach Zinkendorf”.[8\(83\)](#) Állítólag budapesti építész volt. 1832 december 3.-án „Mein Haus will ich neu bauen.”[9\(84\)](#) 1833 márc. 1., 2., 3.-án: „Hausbau entschieden”.[10\(85\)](#) Látnivaló, hogy mikor magáról van szó, Széchenyi tépelődő és nehezen tud határozni. Az új szárny terveit Bártfai Szabó László szerint nem kisebb művészek, mint Pollák Mihály, a Nemzeti Múzeum építője és Hild József, az egri és esztergomi székesegyházak művésze készítették. Ami Hildet illeti, nem tartjuk kizártnak, hogy a tudós

szerző tévedett, mert egyébként sem Pollákot, sem Hild Józsefet Széchenyi a cenki kastéllyal kapcsolatban nem említi, viszont Sopronban nem egyszer kereste Hild Ferdinánd építész, 1838-ban pedig, amely évben az építkezések befejeződtek, április 24.-éről ezt a rövid, szinte haragos megjegyzést olvashatjuk: „Hild heraus”.¹¹⁽⁸⁶⁾ A régi épület átalakítása úgy történik, hogy a hosszú homlokzathoz a már korábban tervezett üvegházat tapasztották, az új szárnyat befelé a kert irányában építették derékszögben a régre. Eléggé dísztelen ahhoz, hogy nem kell okvetlen a két legjelesebb pesti építészre gondolni!

Széchenyi elégedetlen volt már építés közben is. 1835 április 2.-án írja, hogy Bécsből érkeznek kézművesek. 28.-án feljegyz, hogy a ház előbbre megy, de mégis „Lumperey”. Május 9.-én úgy találja, hogy minden rosszabbul fest, mint gondolta. Másnap ismét kézművesek érkeznek Bécsből.¹²⁽⁸⁷⁾ Július 7.-én lassúnak találja az építkezés menetét.¹³⁽⁸⁸⁾ 1836 március 7.-én Gries és Gliher kőfaragó érkezik munkára Bécsből.¹⁴⁽⁸⁹⁾ 1838 október 31.-én mintegy számot vet az egész építkezéssel: százezer forintjába került és még 50 ezerre rúghat a további költség. És kiderült, hogy teljesen céltalan volt: „Und ich wohne nicht gerne da, indem die Sphaere meiner Aktivität an der Donau ist. Das Hin- und Herreisen mit so einer großen Familie ist äußerst penible. Wäre mein Wirkungskreis in Wien, so wäre Zinkendorf herrlich.”¹⁵⁽⁹⁰⁾

321 Még készen sem volt, már gáncsolja a napló: 1837 október 7: „Zinkendorf gefällt mir gar nicht mehr. Ich habe meine ganze Lust dazu verloren.”¹⁶⁽⁹¹⁾ 1840 július 18.-án kivételesen magyarul: „Sisiphus munka, az én rossz kastélyom”.¹⁷⁽⁹²⁾ Tíz nappal később: „Mein Zinkend. Haus quält mich. Kommt mir vor, wie ein Narren Haus.”¹⁸⁽⁹³⁾ Augusztus 22.-én: „Mein dummes, aber von Allen bewundertes Haus drückt mich”. Október 10.-én felsóhajt: „Habe doch nicht ein einziges gutes Zimmer”. 1841-ben átrándul Horpácsra, ez is lehangolja: „Jetzt sehe ich, wie Zinkendorf schlecht ist.” (VII. 14.) Majd augusztus 4.-én: „Mein compliziertes Haus erdrückt mich”. 1843 június 27.-én: „Erster Tag immer unangenehm”. Mintegy maga előtt mentegetődzik, hogy amikor építtetni kezdett, nem tudta, hogy családot alapít.¹⁹⁽⁹⁴⁾ 1846-ban elhatározza, hogy Cenket elhagyja és a pestmegyei Dukára költözik.²⁰⁽⁹⁵⁾

Széchenyi István szobra Nagycenken. (Strobl Alajos alkotása.)

A berendezésnél szerep jutott a bécsi Danhauser neves asztalosnak, a festő apjának, Postler soproni szobafestőnek. Bentollini firenzei szobrász kandallókat szállított és elhelyezték a kastélyban Széchenyi kedves szobrát, Canova Beatricejét, nemkülönben Dannecker német szobrász egy művét.[21\(96\)](#)

1843-ban érdekes vendégek érkeztek a cenki kastélyba. Három főherceg, Ferenc József, Miksa és Károly Lajos bejárták kíséretükkel a Dunántúlt és szeptember 17.-én Eszterházáról reggel Cenkre érkeztek. Itt ugyan a ház ura nem volt otthon, de azért misét hallgattak, reggeliztek, majd a Fertő megtekintése után Sopronba utaztak. E látogatást a főhomlokzathoz tapasztott [322](#)üvegházban emléktábla örökíti meg. A vendéglátóból nemsokára ellenség lett és a párórás jóltartásért évtizedes szobafogság és egyéb szenvedések voltak a hála megnyilvánulásai.

A régi cenki templom.⁽⁹⁷⁾
(id. Storno Ferenc 73. sz. vázlatkönyvéből. 1849.)

1848. szeptembere óta nem lépte át a Legnagyobb Magyar sokat szidott otthona küszöbét. Van egy legenda, amely makacsul fel-feltámad, és amely szerint Széchenyi István halála előtt közvetlenül pár órára otthon járt volna és elégette az esetleges kellemetlen iratokat, de régtől fogva a mesék világába számúzta a tudomány ezt az elbeszélést.²²⁽⁹⁸⁾

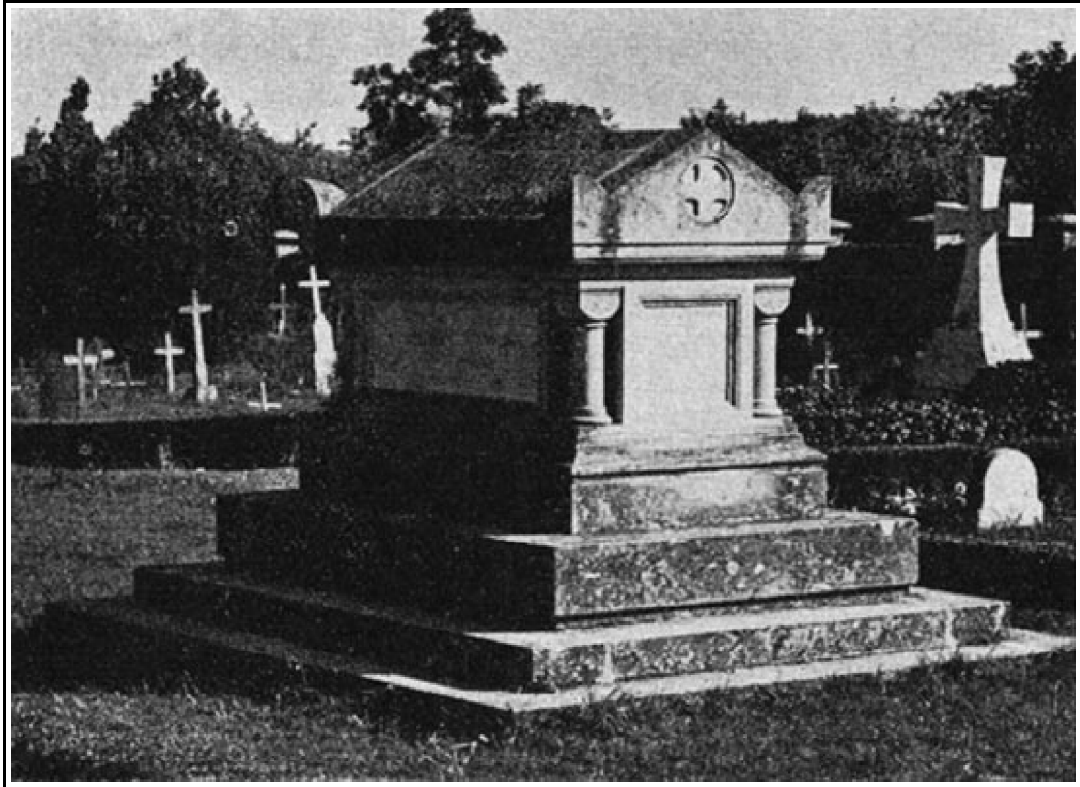

A nagycenki templom.

323A kastélyt gyönyörű hatalmas park övezi. Egy pár nagyobb gazdasági épület is áll benne; némelyiknek oszlopos lépcsőháza van, de csak a park kapuzata való a Ringer-féle építkezésből. Ennek homlokzata hasonlít a kismartoni lovarda homlokzatához, amelynek kivitelezője szintén Ringer volt idegen terv nyomán.

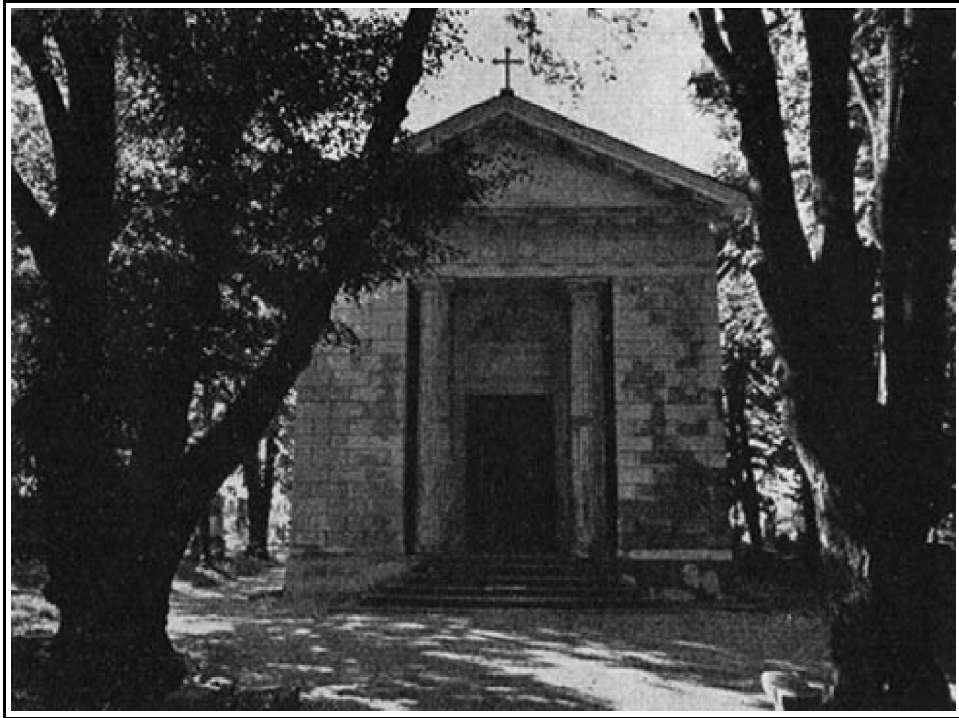

Gróf Széchenyi István sírja.

Az ősök hamvai fölé emelt síremlék Nagycenken.

A kastélyon mindegyik tulajdonos a maga ízlése szerint változtatott. A kriptá azonban valóságos maradandó történeti [324](#)könyv, amelynek fejezetei soha sem változnak már. A nagycenki temető közepét foglalja el. Két részből áll. Az eredeti temetőkápolna a 18. század derekáról ovális alakú, ez elé építtetett Széchenyi Ferenc gr.1820-ban Ringer Józseffel görögös templomot, homlokzatán két hatalmas dór oszlop és a Hit allegóriájának reliefje kereteli a bejáratot. Belül is megvan a kettősség. Az újabb részt ion oszlopok három keskeny hajóra bontják; öt gyenge grisaille kép enyhíti a fal komor egyhangúságát. Alacsony ajtó vezet az ovális térbe. Mennyezetén elpusztult freskó angyalokkal. Szép késő-barokk orgonakarzat, főpapi jelvények, kórusszékek között hűvös klasszicista tabernákulum, szintén Ringer József rajzai szerint. Az oltárképet Hess Mihály egri festő alkotta. Széchenyi Ferenc több oltárképet festtetett [325](#)vele más kegyúri temploma számára is.

Széchenyi-sírbolt Nagycenken.

Temetőkápolna.

A felső résznek megfelelően a kriptának is van egy ovális része. Ebben két urna klasszicisztikus stílusban Széchenyi Ferenc apjának, Zsigmondnak és anyjának, Cziráky Máriának emlékére. A holttesteket eredetileg a soproni ferencesek templomában temették el, Széchenyi Ferenc anyja szívét külön a cenki kastély kápolnájában helyeztette el, hogy imádkozás közben mindig közelében lehessen.

A temetőkápolna oltára.

Orgonakarzat a temetőkápolnában.

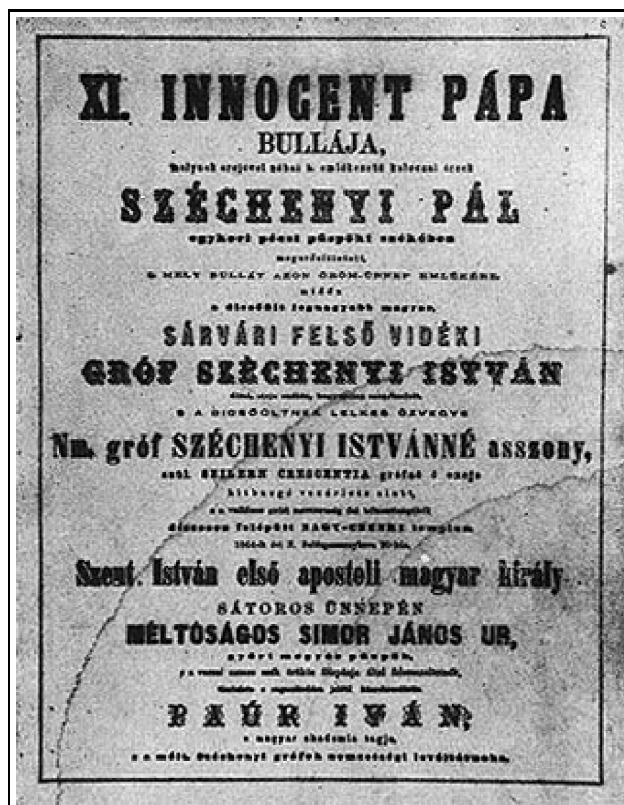
Ebben az ovális térben van a Legnagyobb Magyarnek egyszerű feliratos táblája is. Alatta nejeé. Csak a koszorúk tömege jelzi, hogy egy nemzet szívverése dobog ide ez egyszerű kriptá felé...

A klasszicisztikus rész alatt keresztalakú a sírbolt. A keskeny szárban egyfelől üvegládában gr. Széchenyi István ruháját látni, amelyet 1860 április 8.-án, halála napján viselt, másfelől szegekkel díszesen kivert koporsóban gr. Széchenyi Pál kalocsai érsek nyugszik. Eredetileg a bánfalvi pálosok kriptájának volt lakója. A múlt század elején hozták ide.

A kriptá zárófalában [326](#)helyezték örök nyugovóra Széchenyi Ferencet és nejét. Egyébként köröskörül a családnak 1820 óta élt és a közélet minden terén tevékenykedett tagjai alusszák síri álmukat és egyszerű márványlap jelzi nevüket.

A temetőkápolna belseje.

Paur Iván kiadványa a cenki templom felszentelése alkalmából (1864).

A kriptá körül a temetőben nem egy szép régi síremlék tanuskodik arról, hogy a Széchenyiek megbecsülték alkalmazottaikat és emléket emeltek nekik. Pap Ferenc, a tüzes magyar, Thibolt Mihály, Lajos gróf nevelője, Lunkányi János, a Legnagyobb Magyar nevelője stb. nyugszanak a kriptá körül művészies kövek alatt.²³⁽⁹⁹⁾ A kriptá mögött messzire nyúlik az újabb temető. Ebben is helyet kértek a Széchenyiek, hiszen a kriptá már megtelt. A főút tengelyében a hátsó falnál áll Kisfaludy Stróbl Zsigmond szoborműve a hősi halált halt Széchenyi Alajos gróf hamvai felett. Mintegy a temető közepén hatalmas szarkofág vonja magára a figyelmet. Első feliratos táblája: „A soproni bencések, továbbá ³²⁷az egervári és fertőszéplaki templomok kriptájából átszállított hamvoknak állította az utódok kegyele az Úr MCMXI. esztendejében.” Második feliratos táblája: „A gróf Sárvár Felsővidéki Széchenyi Nemzetség őseinek nyughelye. Ignác egervári 1712–1777 és neje Hédervári Viczay Mária 1724–1796. László horpácsi 1714–1760. Antal nagycenki cs. kir. altábornagy 1714–1767 és neje báró Szalai Barkóczy Zsuzsánna, valamint kiskorú gyermekeik Mária † 1715 és Ignác † 1741. II. Zsigmond széplaki 1720–1769 és neje Dénesfai Cziráky Mária Anna 1724–1787.” A harmadik írástábla: „Gróf Sárvár Felsővidéki Széchenyi nemzetség őseinek nyugvóhelye. György az első gróf 1656–1732 és neje Beketfalvi Mórocz Ilona † 1703, valamint kiskorú gyermekük. I. Zsigmond széplaki 1680–1738 és neje gróf Németújvári Batthyány Teréz † 1721. Báró Szalai Barkóczy Mária 1695–1761. Valamint fiúk Mihály † 1735 egynapos korában. József horpácsi 1751–1774.

A temetővel szemben áll a hatalmas kegyúri templom. 1864-ben szentelték fel. Megelőzőleg is ugyanezen a helyen állt egy istenháza, de a 19. század folyamán már meglehetősen rossz karba került. A megyéspüspök, Simor János rosszalását fejezte ki a láttán 1859-ben. A plébánosnak, Tolnay Antalnak, sikerült a döblingi

gyógyintézetben időző kegyurat rávenni, hogy új templomot építtessen. Az ismert események azonban megakasztották a terv valóra válását, csak az özvegy fogott végre hozzá. A család levéltárosa: Paur Iván, Storno Ferenc soproni műépítész javasolta a tervek készítésére, de a család inkább Ybl Miklós felé hajolt. A budapesti operaház és Szt. István-templom kiváló építtetője román stílusban 1861–64 közt felépítette a hatalmas templomot és a főoltárra korának nagy mestere, Blaas Károly készítette a megragadó színezésű képet: Szent István felajánlja a koronát Szűz Máriának.

A templom közelében állították fel 1897-ben a megye áldozatkészségéből a Legnagyobb Magyar bronzszobrát: Stróbl Alajos alkotását.

Nagycenken tehát főképpen a Széchenyi-család jóvoltából a 19. század java művészeinek alkotásai adnak találkozót: Pollák Mihály, Canova, Danecker, Hess Mihály, Ybl Miklós, Stróbl Alajos stb.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Berecz Dezső: Moller Ede. 1853–1882.

328Berecz Dezső: Moller Ede. 1853–1882.

A 70-es évek munkás világából egy elmosódott arckép tűnik elénk, egy elfeledett név visszhangzik: *Moller Ede*. A művelődés közkatona volt, de marsallbotot hordozott a tarsolyában s talán csak korai halála okozta, hogy a marsallbot a tarsoly mélyében maradt. Sok mindent megtudunk róla, ha az egykorú lapokat, folyóiratokat, iskolai értesítőket végigbongésszük, nyomtatásban megjelent munkáit elolvassuk s ha a Frankenburg Irodalmi Kör levelesládájából kiemeljük azt a csomagot, amely Moller Ede hátrahagyott írásait tartalmazza. A csomagban elsárgult újságlapok, jegyzetek, levelek és kéziratok: Moller Ede gyöngy-betűs, sűrű, szemetrontó írása.

Moller Ede 1853 február 12-én született Nagyszombatban. Atyja kereskedő volt. Középiskoláit szülővárosában és Pozsonyban végezte, majd a pesti egyetemre került, irodalmat, esztétikát, filozófiát hallgatott, nyelveket tanult. Először a pesti VI. kerületi főreáliskolához került ideiglenes tanárként, 1875-ben pedig helyettes tanár *szab. kir. Sopron városának vallásfelekezet nélküli reáltanodájában*. Ez az iskola a következő évben állami intézetté lett. Moller Edét 1877-ben a magyar és német nyelv rendes tanárává nevezték ki s e minőségében 1880-ban véglegesítették. Két év múlva, 1882 április 12-én, kéthónapi szenvedés után meghalt.

Moller Ede gyenge, vézna porhüvelyébe óriási munkabírás és tenniakarás szorult. 1875 őszén került Sopronba és már 1876 elején átvette a *Sopron* c. hetenként kétszer megjelenő lap szerkesztését az előbbi szerkesztő Ballagi Károly volt megyei tanfelügyelő kezéből. Vállalkozása azonban nem soká tart, március 30-án már megválnak a laptól és *Sopronkörnyéki Lapok* címen új lapot indít.

Kézirataik közt van egy nyilatkozat, amely megmagyarázza, hogy miért vált meg oly gyorsan a *Sopron* szerkesztésétől. Kiadója közölte vele, hogy már régebben más valakivel kötött szerződést, ezért Moller szerkesztői munkájára csak május végéig tart igényt s kéri Mollert, hogy addig szerkessze a lapot. Moller Ede nem tesz eleget ennek a kérésnek, hanem – mint említettük – új lapot indít, kiadójával pedig hírlapi vitába bocsátkozik. Nyilatkozatában a következőket írja: „A Sopron szerkesztője sem pénz-, sem hír-, sem más vágyból, hanem csupán a magyar ügy előmozdításáért vállalta magára önzetlen hazafisággal a lap

szerkesztését. Átvettem e lapnak szerkesztését minden mellékérdek nélkül, s törekedtem a vidéki lap hivatásához mértén [329](#)helyemet betölteni, amiért, s ezt büszke érzettel merem említeni, nem kevés elismerés ért. A kiadó azonban, úgy látszik, nem ily felfogásból indul ki... Mindennemű szemrehányásnak elejét vehetem, amely a szerkesztéstől rögtön való megválásom miatt rám hárulhatna, azáltal, hogy kijelentem, miszerint nem a kiadó személyének, sem egyes személyeknek, hanem a megye hazafias közönségének szerkesztém a lapot.”

Milyen volt az a *Sopron*, amelyet Moller Ede szerkesztett, nem tudjuk, s a *Sopronkörményi Lapok*-ból sem maradtak példányok. Bodnár Zsigmond, Moller Ede atyai barátja, ír erről a tárgyról egyik levelében: „Talán sikerül egy-két fiatalembert arra bírnom, hogy írjanak az Ön lapjának a napi dolgokról. Mert, ne nehezteljen, mint már mondtam, kissé elvontan szerkeszti szép kis lapját. Több praktikus dolgot, és pedig sopronit belé! Kérem lépjen érintkezésbe oly férfiakkal, de még inkább nőkkel, akik a városban és talán a megyében némi szerepet játszanak.” Így biztatja Mollert s ebből következtethető, hogy talán kissé korán, kevés helyismeret birtokában vállalkozott a lap szerkesztésére. A *Sopronkörményi Lapok*. c. újságja is csak három hónapig él és szerkesztője nyakába hatalmas ráfizetést zúdit. (Moller megjegyzése: Inkább utazásra költöttem volna.)

Moller Ede.

1877-ben már dr. Baán Endre szerkeszti a *Sopront* s bár nem tudni, hogy ő közvetlenül követte-e Mollert, de bizonyos, hogy a lap és a volt szerkesztő közti feszültség mindvégig megmaradt. A *Sopron* Moller Ede nyilvános szerepléseit minden alkalommal megdicséri, halálakor maga Baán Endre búcsúztatja, de írásaival alig találkozunk. Csak Tompa Mihályról szóló értekezéséből találtunk mutatványt. A *Külföld* c. folyóiratnak csak első számáról [330](#)emlékezik meg, a többi agyonhallgatja, Frankenburg 50 éves írói

jubileuma alkalmával az ünnepelt életrajzát Kárpáti Károllyal iratja meg, holott a jubileumi estén Moller Ede ismerteti Frankenburg Adolf életrajzát.

Moller Ede résztvett a *Soproni Irodalmi és Művészeti Kör* (ma Frankenburg Irodalmi Kör) alapításában is. Az előkészületek 1876 őszén kezdődtek. A soproni tanárok valami önképző-körféle megoldásra gondoltak s csak Frankenburg közbelépésére alakult ki az irodalmi és művészeti kör gondolata.

Ide tartozik Bodnár Zsigmond már idézett levelének egyik mondata: „Talán ott is lehetne olyanforma kört alakítani, mint a pozsonyi Toldy-Kör? Talán Kis (János) Kört?” Bodnár ezt a levelet 1876 május 31-én írta. Boldogult atyámtól tudom, hogy Kárpáti Károly egykori nyilatkozata szerint, az irodalmi kör ötlete Moller Edétől származik. Ha összevetjük ezt az adatot Bodnár Zsigmond odavetett gondolatával, akkor teljes egészében előttünk van az a lánc, amely Bodnár Zsigmond megjegyzésétől Moller ötletén, tanártársai tervezgetésén keresztül Frankenburg elgondolásához s az irodalmi és művészeti kör megvalósulásához vezetett.

Moller Ede buzgó munkát vállal ebben a körben, az első tisztikarban ő a másodtitkár, 1882-ben pedig alelnöknek választják. Itt mutatta be többek között Ilosvai *Toldijá*-ról, Arany *Tetemre hívás*-áról, Tompa Mihályról, Széchenyi Istvánról írt tanulmányát, de szerepelt zeneszámokkal is.

Igen jellemző az a levél, amelyet Frankenburg Adolf írt Moller Edéhez 1881 október 10-én Bécsből. (Frankenburg akkor már lemondott az irodalmi kör elnökségéről s elköltözött Sopronból.) „Tekintetes öcsémuram!” – így szólítja Mollert s megírja, hogy szemét Billroth ismét megoperálta, és pedig, mint látszik, sikerrel. Egyelőre nem hagyhatja el a szobát s csak november 7-én utazhatik Pestre. Soproni híreket kér. „Tartott-e az irodalmi kör ülést s végeztek-e valamit a jövő előadások s az elnökválasztás iránt? Minden érdekel engem, kivált az Ön tollából, kinél rokonszenvesebb hívem s tiszteltebb elvtársam Sopronban nincsen.”

Moller Ede becsvágya és munkaszomja számára szűk volt a vidék újságjainak s a soproni irodalmi körnek kerete. 1878 végén nagy fába vágta a fejszéjét: Ujvári Béla⁽¹⁰⁰⁾ tanártársával együtt megindította Sopron első magyarnyelvű folyóiratát, a *Külföld*-et. Címe is mutatja, hogy feladatául a külföldi irodalom ismertetését tűzte ki. A szerkesztő szeptemberben küldte szét az előfizetési felhívást tanártársaihoz s kérte, hogy az intézetek ³³¹és önképzőkörök fizessenek elő. Néhány mondat: „Lehetetlen, hogy kolléga úr, mint irodalmi szakember, észre ne vette volna, jelen korunk ide s tova kapkodásaiban, egy valóban irodalmi s kritikai lapnak nevezhető vállalat hiányát és szükségét, egy oly folyóiratét, mely szigorúan és szakszerűen eredeti fölfogású tanulmányokat és alapos, beható, komoly és illedelmes kritikát hozna... Irodalompártoló közönséget mégcsak teremtenünk kell, azért forduljunk az ifjúsághoz s neveljük azzá, hogy egykoron utódaink ne kényszerüljenek ily elszomorító viszonyok közt oly kevés kilátással hasonlóra vállalkozni.”

A munkatársakat is főképp a tanárok közt keresi. Közreműködésüket és tanácsukat kéri. Igen sok válasz érkezik, mindenki örömmel üdvözlí a vállalkozást. Igérik a közreműködést, de a sikerben sokan kételkednek. Bodnár Zsigmond például ezt írja: „Szerencsétlen Eduardo barátom! Mit gondolsz? Kritikai folyóiratot kiadni? Pénz nélkül ily roppant vállalatba fogni?” Kételkedik abban, hogy ingyen munkatársakat kaphatna. Provincián legfeljebb szépirodalmi lapot lehet kiadni. Így folytatja: „Neked sem neved, sem tudományod nincs, hogy ily dologba vághasd fejszedet. Én mint jóbarátod szólok és kérlek, ne kompromittáld magadat és ne verd magad adósságba.”

Az ország minden részéből jelentkeznek munkatársak különböző ágú és nyelvű külföldi munkák ismertetésére. Van köztük egy Halász Ignác nevű székesfehérvári tanár, aki német, angol, francia, olasz,

spanyol, svéd, dán, orosz, finn munkák ismertetését vállalja.²⁽¹⁰¹⁾

Mollert nem riasztják vissza a nehézségek s figyelmeztetések, 1878 karácsonyán megjelenik a *Külföld* első száma 1879 január 15-iki kelettel. Irodalmi havi folyóirat. Moller Ede és Ujvári Béla szerkeszti 51 munkatárssal. Előfizetési ára egy évre 5 frt. Egy szám terjedelme három ív. Az első szám Fialovszky Lajosnak, Ujvári Bélának, Erődi Bélának, Sturm Albertnek, Moller Edének, Győry Vilmosnak, Halász Ignácnak, Wagner Lajosnak egy-egy tanulmányát közli s külföldi folyóiratok rövid szemléjével végződik.³⁽¹⁰²⁾

Ujvári Béla a karácsonyi ünnepek miatt távollévő szerkesztőtársának levélben számolt be arról, hogy a folyóiratnak 16 előfizetője van s hogy a *Fővárosi Lapok* c. folyóirat elismeréssel írt a *Külföld*-ről és különösen Fialovszky írását dicsérte. Nagy ³³²elismeréssel írt a *Sopron* is s az új folyóirat rendeltetését így ismertette: „Célja a tudományszak különbségének teljes kizárásával, minden nyelvű és irányú művek ismertetését adni, hogy ily módon betöltse a rég érzett szükséglet: könnyűszerrel, élvezhető, könnyed előadásban a külföldi tudományos és szépirodalmi mozgalmakat, törekvéseket, haladást és vívmányokat áttekintő szemmel tartással közvetíteni.” Elismerésben egyébként sem volt hiány. Maga Bodnár Zsigmond is az elragadtatás hangján ír: „Őszintén gratulálok folyóiratotoknak. Amennyire sajnálta volna, hogyha egy tisztán kritikai dologba fogtok és nagy költséggel teszitek, éppen annyira helyeslem, hogy ily cím alatt és ily szerény ívszámmal dolgoztok.” A minisztérium is meg van elégedve a folyóirattal, azt az iskolaigazgatóságok és tanári testületek pártfogásába ajánlja, mert „a megjelent első szám változatos és érdekes tartalma a vállalat életrevalósága mellett tanuskodik.”

Az előfizetők száma később se több 48-nál s az anyag összeszedése is nagy nehézségekkel jár. 1879-ben becsülettel megjelenik mind a 12 füzet, ez év végével azonban megszűnik a *Külföld*. A folyóirat egy évi anyagában 17 francia, 36 német, 3–3 angol, spanyol, lengyel, 2–2 cseh, szerb, tót, román, perzsa, 1–1 olasz, dán és orosz témát, illetve könyvismertetést találunk. Az irodalmi témák mellett szóhoz jut a történelem, földrajz, matematika, csillagászat, filozófia stb. A munkatársak közt van Péterffy Jenő, Ujvári Béla, Márki Sándor, Bella Lajos, Erődi Béla, Heller Ágost, Győry Vilmos, Kárpáti Károly. Maga Moller nem szerepel valami sokszor, aminek a szerkesztő szerénységén kívül talán az az oka, hogy az ő igazi területe a magyar irodalom. Itt jelent meg „Aesthetikai áramlat” c. értekezése az idealizmus és formalizmus küzdelméről s a kettő egyesítésének szükségességéről, Beck Károly magyarországi születésű német költőről írt tanulmánya és két könyvismertetése.

A folyóirat két teljes példányát a „Széchenyi István reáliskola” tanári könyvtára őrzi. Soproni szempontból rendkívül értékes, bár kétségtelen, hogy nagy hibái voltak. Száraz, sokszor terjengős s ami a legnagyobb baj, anyagában nincs egység, nincs rendszer. Ujvári Béla leveleiből is kitűnik, hogy mennyit kellett biztatni a munkatársakat s hogy meg kellett elégedni azzal, amit küldtek. A kritika nem is volt mindig elismerő. A *Vasárnapi Ujság* jól viselkedik, írja Ujvári, de a *Fővárosi Lapok*-ban Beöthy Zsolt ugyancsak nekiront Mollernak: „A *Külföld* irodalmi havi folyóirat szerkesztői is elszundikálnak ebben a forráságban a jó Homér példájára. Különben bizonyosan több gondot fordítottak volna a most megjelent füzet összeállítására. A multkorit érdeme szerint megdicsértük, a mostanit megdicsérni üres bók lenne. Négy cikk van az új füzetben, de kettőt jobb lett ³³³volna gondosabb kidolgozásra visszaadni s nem sajtó alá adni. Ilyen mindjárt a legelső: a Moller Edéé Beck Károlyról. Pár frázis bevezetésekképpen, a legismeretesebb életrajzi adatok, néhány versének prózai kivonatolása és Kurz Henrik német irodalomtörténetíró felőlük mondott véleményének jobbára szó szerinti idézése: ez az egész, Moller Ede csak azért fordul Kurztól a másik német íróhoz: Gottschall Rudolffhoz, hogy magának mennél kevesebbet kelljen hozzászólni a

tárgyhoz. Igaz, hogy mikor maga beszél, furcsákat mond.” Ily hangnemben folytatódik a kritika tovább.

A *Pesti Napló*-ban is jelent meg egy támadás, valószínűleg Greguss Ágost tollából. Ujvárinak egy másik levele így szól: „A *Fővárosi Lapok*-tól nem tudom mit vársz. Megemlítette, hogy *megjelent* s azzal punktum. Beöthy Gleichenbergben van, ott meg nem látja a *Külföldet*. Majd lerántja, ha visszajő, a jövő számot.” A *Fővárosi Lapok* magatartásáról Ujvári egy másik helyen a következőket írja: „Ime pesti élményeimből egy morzsálék: Meglátogattam Vadnayt,⁴⁽¹⁰³⁾ megkínált, hogy üljek le s rögtön azt kérde, hogy haragszunk-e? Eszünk ágában sincs, válaszolom. – Hát Moller úr? – Ő sem... Szemére vetettem, hogy előfizetések idejében támadtak meg. Nem én írtam, mondá, egy akadémiai tagtól kaptam, én csak a bevezetést írtam. Különben ne törődjek vele; nem is volna jó, ha mindig dicsérnők, gyanus volna. Aztán, tévé hozzá ravaszul mosolyogva, ha Mollert lerántják, az Önnek csak használ. – Megnéztem. Úgy! – mondám, köszönöm.”

A *Külföld* tehát egy évig élt s valószínű, hogy ez az arasznyi lét is Mollernek került pénzébe. A kedvét azonban nem veszítette el. Már egy év múlva új folyóiraton, és pedig hetilapon tőri a fejét. A címe *Korszellem* lett volna. Azonban még előfizetési felhívása is csak kéziratban maradt meg, pedig Moller nem idegenkedett attól a fogástól sem, hogy a siker érdekében elhallgatja a vidéki szerkesztő és kiadó nevét s úgy tünteti föl, mintha a lap Pesten látna napvilágot. Az előfizetési felhívást még ma is érdemes elolvasni:

„Lehetetlen, hogy az irodalommal foglalkozók, a folyóiratok olvasói bármelyikében is föl ne ébredt volna az a tudat, amely a budapesti és országos irodalmi viszonyaink változásának szükségét sürgeti, vagy legalább óhajtja. Nem értjük ezzel irodalmi központunk szétdarabolását. Nagyon is átlátjuk az egy főhelyben való egyesülés hasznát és kedvező kifolyását. Páris is irodalmi központ, Németországnak szintén van több irodalmi központja, amelyeknek fontosságát nálunk senki sem tudja jobban méltányolni. De Páris és Németország igyekezete ment a pajtáskodás, az érdemetlen pártolás ^{334s} a tekintélyi féltés önös indulatától. Páris és Németország közlönyei nem a név, hanem a dolgozat minőségétől teszik függővé ennek fölvetelét. Nem arra néznek, hogy a központ, vagy a vidék valamely írója küldi-e be, hanem arra, vajjon megfelel-e az irodalmi követeléseknek. Nem törődnek azzal, hogy ezen vagy azon klikk befolyásos tagja ajánlja-e hanem azzal, vajjon az ügynek szolgál-e vele... Valljuk meg, hogy ez a rákfeneje és oka lapirodalmunk süllyedésének, s mivel nem irodalmi szempont az irányadónk, nem vetünk semmit derék írói kar nevelésére... S mi következik ebből? Hogy a legtehetségesebbek is nem látván munkájuk eredményét, legfőleg egy-két évig dolgoznak becsvágyból s azután elközömbösödnek köznapi, kenyérkereseti, de jövedelmező munkát keresnek a tudomány s továbbképzésük kárára. Ha pedig nem ez kedvetleníti el, akkor okvetlenül azon protekció szűkkeblősége, mely nálunk a központban oly csunya módon érvényesül s az önálló, saját eszén járó írókat a lekenyerezett kritika fölbújtásával elnyomja, elnémítja s a kegyeltet legtöbbször érdemetlenül égig magasztatja.”

Moller Ede esztétikus lélek volt. Arrafelé vonzódott, ahol szépet találhatott: irodalom, zene, képzőművészet, Olaszország. Legnagyobb lélekzetű tanulmánya 1877-ben jelent meg, a *Magyar Kalliope*. A *Szigeti veszedelem*-ről, *Zalán futása*-ról, Debreczeni Mártonnak A *kióvi csata* c. eposzáról⁵⁽¹⁰⁴⁾ s az eposz elavulásának okairól szól. Halála előtt rendezte sajtó alá *Összeüjtött tanulmányait*, amelyek már kiadásra nem kerülhettek. E munka tartalma a következő lett volna: 1. Társadalmi irány és hatása. 2. Kurzbold és a Toldi-monda. 3. Arany János *Tetemre hívása*. 4. A *Tetemre hívás* vitája (válasz a *Philologiai Közöny*-nek, a *Pesti Napló*-nak és a *Magyar Nyelvőr*-nek). 5. Aesthetikai levél a fenségesről (megjelent a *Fővárosi Lapok*-ban), szomorúról és vészesről (vészesnek mondja a tragikust), a lírikus költőről. 6. Toldy Ferenc emlékezete. 7. Frankenburg Adolf. 8. Tompa Mihály. 9. Beck Károly. 10.

Vischer regénye (Auch einer).⁶⁽¹⁰⁵⁾ 11. Egy aesthetika-történeti mű. 12. Aesthetikai áramlat.

E tanulmányok egy részével már találkoztunk részint az irodalmi kör dobogóján, részint a *Külföld* hasábjain. A *Figyelő*-ben jelent meg a *Tetemre hívás*-ról szóló tanulmánya, amelyet Szász Károly megdicsért, az *Ellenőr* lehordott. Voltak azonban Mollernak más munkái is. A *Fővárosi Lapok*-ban jelent meg Debreczeni Márton *Árpád*-járól szóló tanulmánya, az *Ellenőr*-ben „Néhány szó irodalmunk érdekében” c. írása és Zichy Mihály „Éjféli tánc” c. képének méltatása. 1878-ban jelent meg „Ilosvai Péter és Arany János” c. tanulmánya. Dengi Jánosnak ³³⁵Debrecenben megjelent *Déliabáb*-ja közli „Elbeszélő költészetünk a XVII. századig” c. értekezését és két esztétikai levelét (a szomorúról és vészéről, valamint a lírikus költőről). A soproni reáliskola 1877–78. évi értesítőjében jelent meg Ilosvairól és Aranyról szóló tanulmányának egy része, az 1879–80. évi értesítőben pedig a „Széchenyi István emlékezete” (Előbbiből Beöthy Zsolt meleghangú levélben kér egy példányt könyvtára számára.) Volt még egy retorikai kézikönyve, egy röpirata arról, hogy kell-e latin és görög nyelv a gimnáziumban? Foglalkozott Munkácsy Mihály „Krisztus Pilátus előtt” c. festményével, Garay Jánossal, Jósika Miklóssal és meg akarta írni olaszországi emlékeit.

Ez a hatalmas, sokrétű anyag mutatja, hogy Moller Edében mily hatalmas munkaerő buzogott. Munkáival sűrűn kopogtatott a fővárosi folyóiratok szerkesztőségében, különösen az Abafi Lajos⁷⁽¹⁰⁶⁾ kiadásában és Szana Tamás szerkesztésében megjelenő *Figyelő*-vel, a *Fővárosi Lapok*-kal és az *Ellenőr*-rel állt összeköttetésben, Abafi, akinek könyvkereskedése is volt, bizományba fogadta a *Magyar Kalliópét* s íróját arra bízta, hogy a soproni líceum *Magyar Társaságá*-val és Kis Jánossal foglalkozzék. Egyik levelében azt írja: „Hogy a Kalliope kelendőségnek örvend, nem állíthatom, ámbár csak arról lehet tudomásom, ami saját üzletemet illeti; meglehet, máshol jobban kél. Mostanában a magyar publikum nem vesz semmiféle könyvet. A *Figyelő* számára folyvást érkeznek közlemények, de azért köszönettel veszem, ha kegyed valamivel beköszönt, kivált, ha a dolgok mélyébe igyekszik hatni. Aranyt ne bántsuk, őróla úgyis boldog-boldogtalan ír; jobb szeretném, ha Jósikát jellemezné.” Szana Tamás is ír levelet Mollernek, közli vele, hogy Abafival összekülönbözött s ezért a *Figyelő* megszűnése elkerülhetetlen. Ezért nem közölte Moller beküldött írásait: „Fölajánlott dolgozatai számára ugyanis nem akartam hajlékot ajánlani oly épületben, mely leroskadással fenyegetőzik... Miért láncolnám magamhoz egy olyan fiatal író bizalmát, kinek nyilvános pályáján később még szemére is vethetnék, hogy utolsó pillanatig pártolta azt az irodalmi csendzavarót, ki öt éven keresztül annyiszor tört borsot a pajtáskodások, egymást támogató érdekek által magasra emelt üres fők orra alá.”

Vadnay Károly szintén több levelet írt Mollernak. Megígérte, hogy a fenségesről szóló levelet közli, de a tragikusról szóló legyen rövidebb, szintúgy az *Árpád*-ról szóló ismertetés. A tragikusról szóló levél közlését később mégis megtagadta. Erről szóló levelének szélére Moller éles megjegyzéseket írt.

Moller Ede munkájának, szorgalmának híre messze földre ³³⁶elment. A debreceni *Déliabáb*, az egri *Mátravidék*, a balassagyarmati *Röpke ívek az irodalom és művészet köréből* kért tőle dolgozatot. Utóbbit a Balassagyarmaton tanárkodó Komjáthy Jenő⁸⁽¹⁰⁷⁾ szerkesztette, Reviczky Gyula és Koroda Pál is a munkatársak között van. Munkára elsősorban saját tudása és becsvágya ösztönözte, de erősen sarkallhatta az a körülmény is, hogy tanártársaiban ugyanúgy lobogott a munkakedv és a tenniakarás. Hiszen egy tanári karban dolgozott Bayer Ferencsel, Bella Lajossal, Fialovszky Lajossal, Kárpáti Károllyal, Salamin Leóval. Mindannyian a magyar szellemi élet harcosai. Fiatal kollégái az ország különböző részein művelik az irodalmat, a tudományt s indítják, miként már eddig is láttuk, a komoly célú folyóiratokat.

Jóbarátai közül különösen a már többször említett Bodnár Zsigmond és Ferenczy József nevét kell

megjegyeznünk. Bodnár Zsigmond (1839–1907) 14 évvel volt idősebb Mollernál s iránta atyai barátsággal viseltetett. Budapesten középiskolai tanár, egyben a magyar irodalom magántanára az egyetemen, a *Havi Szemle* kiadója. Eredeti felfogású esztétikus. Legfontosabb munkája: A magyar irodalom története. Mollerral nyilván akkor kerül összeköttetésbe, amikor Moller a *Sopron* számára toboroz munkatársakat. Bodnár mindig nagy szeretettel írja leveleit, nemsokára felajánlja a tegeződést s fiatal barátját ellátja jótanácsokkal. Rendszerint kedves Eduardo barátomnak szólítja. Az ő leveleiből tudjuk, hogy Moller 1878 tavaszán valami lelki válsággal küzd. A vidéki élet keseríti el, amelyben tehetsége kellő talajt nem talál. A fővárosba vágyik. Ugyanakkor házasságra is gondol. Ekkor írja Bodnár: „Roppant elkeseredésedet kislelkűségnek tartom... Csodálatos bölcsesség van abban, hogy a tehetség csupán hosszas küzdés után jut előre, mert ha ez nem így történnék, a tehetségek uralma mindent fölforgatna, pedig minden fölforgatás szörnyű egyéni, családi, állami és társadalmi szerencsétlenséggel van összefűzve. Nagyon jól van ez így, hogy csak nehezen jutunk elismeréshez. A nemes lélek végre is bizonyos bölcs lemondásra tesz szert, vagy a közügyekre veti magát és használ, amennyit tud, az emberiségnek.”

Bodnárnak 1876 végén írt levele az alakulóban lévő Petőfi-Társaságról szól és azt mondja, hogy Moller is tag lehetne, ha tanulmánya (bizonyára a Magyar Kalliope), az alakulásig megjelenne s azt a sajtó jól fogadná.

Ferenczy József Mollerral együtt végezte az egyetemet. Eleinte Kassáról és Bajáról írja leveleit. Tanári vizsgákra készül, azokról számol be. Szeretettel dicséri barátja szorgalmát, ő maga is dolgozik. Tompával, Obernyikkal foglalkozik, a *Figyelőbe* és vidéki lapokba (többek közt Moller lapjába is) küld [337](#)kéziratokat, drámát ír. A boszniai okkupációban megsebesül, vitézségi érmet kap. Majd Fehértemplomba nevezik ki tanárnak. „Élek itt, barátom, úgy, hogy akár a jövő újévre begyöpösödik az eszem... Csak Fehértemplom legalább Sopron volna, nektek legalább van Frankenburgtok, de ha itt bennünket tesz meg nagy embernek rímfaragó poéta kollégánk, ugye, az már nagy szegénység.” Így ír. Ő is gondol arra, hogy folyóiratot indít, de csak két előfizetője akad. Megnősül és tovább robotol a tanári napszámban. Egy másik levele így hangzik: „Barátom, az itteni élet literaturai halál. Nincs itt senki és semmi, aki és ami irodalmi érdeket gerjesztene. Nem írok tehát (csak Obernyikot végzem be), de annál többet olvasok. Ne is ütközzél meg, ha lemondok lapod támogatásáról, olvasód leszek, de munkatársad nem. Elkeserít engem ez az istentelen helyzet nagyon. Mily szép terveim, céljaim voltak Pesten, mennyi adatot gyűjtöttem máris később megírandó dolgokhoz, s íme, hiába. Nem írok, ismétlem, de azért olvasok, elmélkedem. Boldog vagy, hogy legalább kollégáid körében szellemi tápot találsz, én irántam a sors sokkal kíméletlenebb volt. Dolgozzatok!” Ferenczy 1883-ban Pestre került, Garay Jánosról s a magyar hírlapirodalom történetéről írt maradandó értékű tanulmányt. (Később műegyetemi tanár lett.)

Moller Ede 1882 április 12-én 29 éves korában meghalt. Holttestét Nagyszombatba vitték. A soproni vasútállomáson nagy közönség jelenlétében Bella Lajos a reáliskola, Tomsich Bertalan az irodalmi kör nevében búcsúztatta. A részvétet Moller édesatyja köszönte meg német nyelven. A *Sopron*-ban dr. Baán Endre, a reáliskola értesítőjében dr. Kárpáti Károly írt nekrológot. Utóbbi idézzük: „A múlandóság vak hatalma egyaránt sújtja a hitványt és a jelest. Amabban mit sem, ebben sokat veszít a társadalom, a haza. Ily veszteséget siratunk mi is elhunyt barátunkban, mert mikor szíve megszűnt dobogni, egy kítűnő hazafival, egy lelkes tanárral, egy szorgalmas tudóssal és egy jóbaráttal lettünk szegényebbek.”

Ez a mondat összesűríti mindazt, ami Moller Ede volt s aminek a rendelkezésünkre álló adatok s a jellemző szemelvények felhasználásával megrajzolni igyekeztünk. Az arckép háttérében ott van a kiegyezés utáni évtized szellemi lendülete és soproni vonatkozásban a magyarság megerősödése. Írásunkkal egy besüppedt

sírra tettünk virágot.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI.

338 A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI. / Cs. K.: A múzeum Széchenyi-szobája.

Cs. K.: A múzeum Széchenyi-szobája.

A Széchenyi-szoba létesítésének gondolata már évek óta foglalkoztatta a múzeum vezetőségét. Hogy a gondolatot tett követhette, abban nagy része volt boldogult Holl Jenő dr. vasútigazgató páratlan lelkesedésének, áldozatkészségének, s az általa megnyitott anyagi erőforrásoknak. De hálával kell megemlékeznünk a Magyar Tudományos Akadémia bőkezűségéről is; sok-sok értékes darabot (könyvet, metszetet) juttatott e célra másodpéldányaiból. A múzeum vezetősége is állandóan figyelemmel kíséri a felbukkanó Széchenyi-emlékeket, s a vásárlások céljából rendelkezésére álló összegből iparkodik azokat megszerezni, s a gyűjteménybe iktatni. A Széchenyi-szoba anyaga tehát tervszerűen és állandóan gyarapodik.

Izsó Miklós: *Gr. Széchenyi István*.
Eredeti szoborminta. (Városi Múzeum.)

A múzeum újjárendezésével kapcsolatban egyelőre egy kisebb földszinti helyiséget biztosított a vezetőség a Széchenyi-gyűjtemény részére. Az emléktárgyak a következő csoportokra oszlik: Könyvek (Sz. I. irodalmi műveinek első kiadásai, Sz.-életrajzok, Sz. I. műveinek magyarázatai, Sz. I. irodalmi műveinek későbbi kiadásai, duplumok), Sz. I.-ra vonatkozó képek, Széchenyi-gyász (gyászjelentések, emlékalbumok), Sz. I. eredeti levelei, érmek, egyéb Sz.-emlékek. A helyiség interieur-jellegét van hivatva kidomborítani a Széchenyi-korabeli bútorzat. A jelenlegi könyvtárolomány: 85 [339](#)mű 97 kötetben; a többi anyag összesen 204 darabból áll.

Széchenyi István három eredeti levelén (Gr. Esterházyhoz, Karsanzyhoz, Kretschy nevű vadászához) és Kossuth Lajosnak gr. Széchenyi Istvánnéhoz írt levelén kívül külön említésre méltó darabok a következők: Gr. Sz. I. bécsi szülőházának 1725-ből való rézmetszetű képe^{*(108)} (ritka), 4 db eredeti Angerer-féle fényképfelvétel. Sz. I. döblingi lakosztályának egyes részleteiről (a felvételek közvetlen Sz. I. halála után készültek), Sz. I. állószobra Izsó Miklóstól (eredeti szoborminta [kép] gipszből; a soproni Sz.-szobornak szolgált mintául). Meglepően gazdag a Széchenyi-arcképsorozat; jórésze a legkiválóbb hazai és külföldi grafikus-művészeket (Barabás, Doby, Eybl, Kasler, Kriehuber, Schoefft stb.) vallja alkotójának.

A múzeum vezetősége e szoba létesítésével óhajtott kegyeletes emléket állítani a Legnagyobb Magyar halhatatlan szellemének. Az emléktárgy látogatóink részéről hálás érdeklődésre talál.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Kisebb közlemények.

Kisebb közlemények.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Kisebb közlemények. / Csatkai Endre dr.: Soproni apróságok Széchenyi naplóiban.

Csatkai Endre dr.: Soproni apróságok Széchenyi naplóiban.

Sopron igazán Széchenyi városa volt. Nem történhetett itt semmi változás, újítás, hogy ne keltette volna fel figyelmét és ne sietett volna megtekinteni. Naplóiban számszámra találunk ilyen vonatkozásokat.¹⁽¹⁰⁹⁾ A hosszú ideig épülő vármegyeháza p. o. végre is elkészült, akkor a Legnagyobb Magyar 1835. május 12-én megnézi és szokásos szaggatott stílusában csak annyit ír ugyan: „Ich Comitathaus. Hübsch”, de ez éppen elég elismerés a kényes ízlésű ember ajkáról. Ugyanakkor megnézte Nagy Sándor házát is, de azt nem találja jónak; ez a ház alkalmasint a Zrinyi Ilona-intézet helyén állt.

1836. október 18-án megtekinti az új gőzmalmot. „Scheint misglückt zu haben”, írja róla. Pontosan eltalálta. Hamarosan meg is szűnt.

1840-ben kezdték építeni a pompás új színházat. De hamarosan baj történik, összedültek az alapfalak.²⁽¹¹⁰⁾ Széchenyi július 18-án jegyzi fel: „das neue Theater zum Theil eingestürzt”. De szerencsére a kezdet-kezdetén volt ekkor még az építkezés és már 1841 október 9-én fel is avathatták a színházat. Az ünneplő közönség soraiból nem hiányozhatott persze a Legnagyobb Magyar sem. Naplója bókot mond az előadásnak: „Norma. Ganz passable. Wir fahren im Regen nach Hause”. Bellini Normáját adták megnyitóra.

1841-ben bizonyos Salzmann Károly ³⁴⁰engedélyt kap, hogy a Kurucdombon szélmalmost építhessen. Széchenyi valószínűleg nem volt jó véleménnyel az akkor már ilyen túlhaladott technika iránt, de azért megismeri a következő évben az építkezéseket; 1842 október 7-én ezt jegyzi fel: „Besehe die Windmühle, die gebaut wird.”

Úgy látszik a soproni palotában sem volt állandó személyzet. Széchenyi általában Lunkányinál ebédel, egyszer-kétszer a jó hírű Magyar Király-fogadót keresi fel. 1844 április 6-án ezt írja: „Königin von Ungarn. Sie habe ich noch nicht gesehen.” Alkalmasint a fogadosnét, a szép Angelinét érti alatta. A később világhírűvé lett festő, Angeli Henrik anyja állítólag igen szép nő volt, ez is vonzotta a vendégeket. 1847 április 25-én meg ezt olvashatjuk: „Esse bei König von Ungarn. Wollte lesen... gehen nicht.” A fogadó egyébként valaha Széchenyi Ferencé is volt.

1838 május 4-én övével Széchenyi a domonkosok priorjánál gyónik. Sopron kezdettől fogva szerepel nagy tervei között. Egy jegyzetén az 1820-as években odavetett szavakat olvashatni: „Sparkasse in Oedenburg”.

Csak az 1840-es évek legelején valósult meg. Utolsó éveiben pedig borpincészet terve foglalkoztatja.

Ha tehát Sopronban nem múlik a hála Széchenyi iránt sohasem el, azt a Legnagyobb Magyar működése valóban meg is érdemelte.³⁽¹¹¹⁾

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Kisebb közlemények. / Radó István: A soproni Széchenyi-könyvtár.

Radó István: A soproni Széchenyi-könyvtár.

1877. február havában alakult meg Frankenburg Adolf kezdeményezésére és elnöklétével a Soproni Irodalmi és Művészeti Kör. Már élete első hónapjaiban is lelkes, buzgó működést fejtett ki; havonként egy-egy műsoros estet tartott, amelyen irodalmi, társadalmi kérdésekről olvastak fel, költeményeket szavaltak és magyar s külföldi mesterek zeneműveit adták elő. Hamarosan sor került egyesületi könyvtár létesítésére is. Már ez év augusztusában olvashatjuk a felhívást,¹⁽¹¹²⁾ amelyben Frankenburg többek közt arra szólítja fel Sopron társadalmát, hogy könyvadományaival segítse elő a könyvtár megalapítását. Többrendbeli adomány között tekintélyes tételként szerepel gróf Széchenyi Béla ajándéka, 10 „rakláda” könyv.²⁽¹¹³⁾ Ez a 10 ládányi könyv képezte a könyvtár törzsét.

Az Irodalmi és Művészeti Kör – ma Frankenburg Irodalmi Kör – könyvtára hosszú és változatos hanyattatás után (ennek oka főképp megfelelő helyiség hiánya volt) végre 1927-ben végleges hajlékot talált Sopron sz. kir. thj. város közkönyvtárában.

Már a Kör könyvtára alapításának, ill. gróf Széchenyi Béla bőkezű adományozásának idejében tudták, hogy e könyvek között sok olyan van, amely magán hordja gróf Széchenyi Istvánnak kezefírását.³⁽¹¹⁴⁾ Az idők folyamán ez az adat sajnálatos módon elsikkadt. Amikor azonban a városi közkönyvtár átvette a könyvtárt, ill. annak maradványait, ³⁴¹elsősorban elkülönítettük azt a részét, amely bizonyíthatóan Széchenyi István gróf tulajdonát képezte, vagyis magán hordja a legnagyobb magyar kezefírását, vagy bélyegzőjét, vagy pedig neki szóló ajánlással van ellátva. Meglehetősen bizonyossággal feltehető ugyan, hogy a Frankenburg Irodalmi Kör könyvtárának kb. 2000 kötetéből a legtöbb szintén a Széchenyiek könyvtárából származik, ez azonban csak 282 kötetről bizonyítható. Ezek közül gróf Széchenyi István sajátkezű aláírását, megjegyzéseit vagy bélyegzőjét találjuk 95 műben, 120 kötetben; Széchenyinek szóló kézírásos szerzői ajánlás van 44 műben, 44 kötetben; a Széchenyi-család egyéb tagjainak kezefírása található 82 műben, 97 kötetben; Széchenyi munkáinak duplumpéldányai⁴⁽¹¹⁵⁾ kitesznek 4 művet, 21 kötetet; összesen 225 mű, azaz 282 kötet.

Gróf Széchenyi István elolvasott könyveit rendszerint valami módon meg is jelölte. Vannak könyvek, amelyekbe saját kezével írta be nevét, még pedig különféleképpen, pl.: „Széchenyi István”, „gróf Széchenyi István”, „gr. Széchenyi István”, „Széchenyi Ist.” stb. Másokban bélyegzőjét látjuk. Ismét más könyvekre rájegyezte emlékeztetőül: „Olvastam” vagy „Gelesen”. Nemtetszésének gyakran adott kifejezést, amikor ráírta a könyv címlapjára: „Miserabel.”

Több könyvében széljegyzetet is találunk.⁵⁽¹¹⁶⁾ Minden magyarnak megrendült lélekkel kell olvasnia a „gr. Széchenyi István. Gelesen” bejegyzést Girardin: „De la situation de la papauté” c. munkáján. Ez a könyv 1860-ban jelent meg: Széchenyi István 1860. április 7-én halt meg, nyilvánvaló, hogy ez a könyv élete utolsó napjaiban volt kezében.

A Széchenyinek dedikált 44 kötet szerzői közt sok hazai és külföldi jeles író nevével találkozunk. Akad azonban támogatást váró kisember is. Soproni vonatkozására való tekintettel ki kell emelnünk *Schoepf* (később *Mérei*) *Ágost* orvost, aki a soproni ev. líceumban végezte tanulmányait az 1820-as években. Schoepf 1805. szeptember 24-én született Győrött; az iskola törzskönyvei szerint az árva gyermek gyámja Thurner Mihály győri orvos volt. Két orvosi munkáját ajánlotta Széchenyinek.⁶⁽¹¹⁷⁾ A naplókából kitűnik, hogy Schoepf a Széchenyi-családnak orvosa is volt egy ideig. Egyik könyvéhez mellékelt levelében megjegyzi: „...Magam is nemes családjában mesterségünk díszét tán nem mozdítottam elő...” Széchenyi naplóiban megtaláljuk az erre vonatkozó feljegyzéseket; az orvos a gyermek Széchenyi Bélát kezelte, műtétet is végzett rajta. Úgy látszik azonban, az apa nem volt túlságosan megelégedve az orvossal, ³⁴²mert össze is veszett vele.⁷⁽¹¹⁸⁾

A Széchenyi tulajdonából származó 139 mű között a legkülönbözőbb tudománysszakok képviselve vannak: így a bölcselet (2 művel), neveléstudomány (1), egyházi szónoklat (2), nyelvtudomány (9), jogtudomány (2), közigazgatás, törvényhozás (6), társadalomtudomány, politika (28), nemzetgazdaság (11), politikai történet (10), művelődéstörténet (10), művészettörténet (1), földrajz (8), mérnöki tudományok (7), természettudomány, mezőgazdaság (7), lótenyésztés, lóversenysport (4), orvostudomány, egészségtan (7), memoár-irodalom (2) és a szépirodalom (22).

E 139 mű nyelvek szerint következőképpen oszlik meg: magyarul jelent meg 57, latinul 3, németül 34, franciául 22, angolul 17, olaszul 6.

Van a gyűjteményben egy kézirat is: Szerzője, *Bebeszy Ferenc* főhadnagy Széchenyinek ajánlotta. Ebben egy katonai nevelőintézet alapítására tesz javaslatot. Címe: „Észrevételek a’ Posonyi Diétán 1808 esztendőben Sz. András havának 5ik napján hozott VIIik Articulus szerént Váczon a’ Ludovicea’ Academia’ felálléttásának Mődjáru. Bebeszy Ferentz Tiszteletbéli c. k. Fő Hadnagy által. Szécsenyben, Nemes Neográd vármegyében 1826ik Esztendőben.” Ajánlása: „Méltóságos Sárvári / és Felső Vidéki / Gróf Szécsényi István / Urnak / Tsászári ‘s Királyi valóságos / Kamarásnak és Kapi- / tányinak / Több Vitézi Rend Tulajdo- / nosságának. / A Haza’ boldogíttására tzel- / zó Tudományok’ hathatós / előmozdítottjának’ Kegyes Nagy Jóakaró / Ur’ / Eő Nagyságának / Mély alázatos / sággal / ajánlom.

Az ajánlások a 19. század első felében uralkodó ízlésnek megfelelően általában meglehetősen terjengősek és rendkívül alázatosak. Többek közt *Brunner János* esztergom-egyházmegyei pap (szül. 1810) egy Szent István király ünnepén elmondott beszédét⁸⁽¹¹⁹⁾ így ajánlja Széchenyinek: „A nagy férfiúnak tulajdona lévén, hogy nem csak a messzeható ‘s nemzetek’ boldogulását alapító terveket; hanem a’ csekélyebb munkáságot is, melly a’ köz gyarapodására törekszik, kegyes tekintetere méltatja. M. G. Széchenyi Istvánnak – a Nagy Hazafinak – ezen rövid értekezést tisztelettel ajánlja a Szerző.”

Csajághy Sándor, akkoriban a pesti központi papnevelő intézet tanulmányi felügyelője (szül. 1810), később csanádi püspök (1851) Zala megyének a vegyes házasságok ügyében tett feliratáról írt dolgozatát ajánlja Széchenyinek: „Méltóságos Gróf, Nagyérdemű Hazafi! Bárha számosan vannak már, kik az Egyház mellett alapos védíratokkal léptek a’ világ elébe a’ vegyes házasságok nem kis fontosságú kérdésében; mindazáltal aligha volt vakmerő ‘s felesleges Zala megyének ugyanez ³⁴³ügybeli nagy jelentőségű felírásával megmérkezni. Az idecsatolt példány gyümölcse bármilly sikerü fáradaalmának, mit hogy Méltóságod kegyesen fogadni ‘s bírálatában kiméleteskedni méltóztassék, alázatos kérelme a’ szerzőnek. Ki egyébiránt Méltóságod kegyeibe ajánlván magát, megkülönböztetett hazafiui tisztelettel marad Méltóságodnak Pesten, aug. 3ikán 1841. legalázatosabb szolgája ‘s tisztelője Csajághy Sándor m. k.

Tanulmányi Felügyelő.”

Gyűjteményünk csak töredéke a Széchenyiek nagy könyvtárának, mégis eleven bizonyítéka gróf Széchenyi István nagy műveltségének, olvasottságának.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Kisebb közlemények. / Dr. Verbényi (Veszélka) László: Különös hang a régi Sopronról.

Dr. Verbényi (Veszélka) László: Különös hang a régi Sopronról.

Hozzászoktunk ahhoz, hogy idegenek elismeréssel szólnak Sopron természeti szépségeiről, városszerkezetéről, műemlékeiről és lakosságának műveltségszeretetéről. Ilyenkor jóleső érzés van a szívünk körül, a dicséretáradatot természetesnek vesszük s szinte személyünk elleni támadást látunk abban, ha valaki kifogásokat hallat. Van ugyan az idegenek városunkra vonatkozó megnyilatkozásainak gyűjteménye (l. Csatkai E.: Idegenek a régi Sopronról), mélységesen érezzük azonban, hogy belőle nem a város teljes arculata tükröződik vissza. A szép külső alatt gyakran szenvedélyek kavarnak s kicsinyes szempontok, személyi érdekek és az egyéni nagyságba vetett hit nem egyszer gátolják meg átfogóbb tervek megvalósítását.

Más szempontból világítja meg Sopron lakosságát Deáky Zsigmond győri főigazgató 1845-ből származó jellemzése. Városunk az évszázadok folyamán csodálatos fogékonyságot mutatott nevelésügyi újítások iránt, tanítóit azonban meglehetősen szűkösen díjazta s főként attól húzódott, hogy a változott viszonyoknak megfelelően emelje javadalmukat. A nemzeti iskolának 1778-ban történt bevezetése óta a tanács többször utasította el kérelmével a tanítói kart s ugyanez lett a sorsa 1845. évi beadványuknak is. Ez alkalommal azonban nem nyugodtak meg a tanács ítéletében, hanem – ez jele a tanítói öntudat ébredésének – a főigazgatónak is feltárták helyzetüket s a tanács magatartását. Deáky pártfogásba vette a tanítókat s folyamodványukat a következő jellemzés kíséretében továbbította a helytartótanácshoz:

Őszintén¹⁽¹²⁰⁾ megvallom, igen botrányos előttem Nemes Tanácsnak a' kebelbeli tengődő Tanítók iránti keményszívűsége, annival inkább minthogy *Soprony Városa, a' mint közönségesen tudva vagyon, Hazánk' legduzsabb Városai közé tartozik, és még botrányosabb a' Nemes Városnak kitűnő felekezetessége*. Igazság érzésemnél és hivatalomnál fogva alázatosan esedezem Méltóztasson legkegyelmesebben Császári Kir. Fenséged és a Nagy Méltóságú Helytartótanács Soprony Városának Tanácsát Kegyuri kötelességének részrehajlatlan teljesítésére utasítani.

Döntés előtt a helytartótanács kíváncsi a tanács szándékaira, ezért véleményadás céljából eljuttatja hozzá a tanítók beadványát s Deáky levelét. Sajátosan nyilatkozik meg ekkor a soproni lélek. A magas ³⁴⁴hatóság előtt szinte restelli, hogy elzárkózott a tanítóság kérésének teljesítése elől, önérzetesen tiltakozik azonban Deáky vádjával szemben:

Egyébiránt²⁽¹²¹⁾ a' mi a' Győri tudományi kerület főigazgatójának terjesztvényébe foglalt, s' városunk dus gazdagságáról, keményszívűségünkről, és felekezetességünkről mint állítólag benne botrányt szült körülményekről szolló vádokat illeti, azokat mint alaptalanokat annál is inkább vissza kell utasítanunk, minthogy a' város terheit mi, kik viseljük, minden esetre jobban tudjuk és érezzük, mint a' vádoló, városunk és lakossága jótéviségének számtalan tanuságaira hivatkozhatunk, végtére a felekezetesség olly távol vagyon tőlünk, hogy inkább a' két vallásbeliek közt századok óta háborítlanul fentartott egyetértést,

kölcsönös szeretetet és méltányosságot legnagyobb dicsőségünknek tartjuk, és ha volna valami képes ezen egyetértést felbontani, efféle ingerlő vádolások azt legelsőben tehetnék.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Kisebb közlemények. / Csatkai Endre dr.: Rudolf Ágoston házjegye a Szeder-utcában.

Csatkai Endre dr.: Rudolf Ágoston házjegye a Szeder-utcában.

Folyóiratunk ezévi első számában *Csemegi József* „Egy ismeretlen soproni Madonnaszobor” c. cikkében a Szeder-utca 8. számú ház udvarán látható értékes barokk szobrunk formai elemzésével és körének meghatározásával jó szolgálatot tett városunk művészettörténeti kutatásának. Becses tanulmányának címével azonban nem értek egyet. A szobor ugyanis nem ismeretlen. Említi már *Mihályi Ernő* „Sopron renaissance- és barokk stílusban épült házai” (Sopron, 1915) c. úttörő munkájában (74. l.). Képe megvan a város diapozitív-gyűjteményében is. A szobor ugyanis néhány évvel ezelőtt még a ház egykori oromfülkéjében állt. Kár, hogy a ház átépítéskor az ormot lerombolták és a szobrot az udvarban rejtették el. E sorok írója is nem egyszer vetítette előadásában a ház képét. *Csemegi* is említi a kapu zárókövét, amelyen évszám és monogram van. Ezt már sokkal jobban ismerik. A „Soproni Képeskönyv” is említi. *Mihályi* Krisztus szegyenoszlopát látta a domborműben, mi a kőfaragó cégérét véltük benne felismerni. A restaurálás megszabadította a formákat a rátapadó piszoktól és így teljesen kiemelkedik egy gyalú képe is. Az 1777-es évszám, valamint az *A R* kezdőbetűk nyomán sikerült megállapítani, hogy kinek a nevéhez fűződik a zárókö és magától értetődően a Mária-szobor felállítása is. Az 1777-es esztendőben a ház kétszer is gazdát cserél. 1777 február 21-én Schmidt Ádám adja el Mohr János György fazekasnak és ez szeptember 12-én tovább adja *Rudolph* Ágostonnak és nejének, Anna Bertának. (Fassionsbuch 1774–1777, 191. l.) *Rudolph* valóban asztalos volt és pár évvel azelőtt költözött külföldről Sopronba.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Soproni irodalom.

345 Soproni irodalom.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Soproni irodalom. / Bán János: Sopron újkori egyháztörténete. Győregyházmegye multjából. IV. szám. 2. rész. Sopron, Székely és társa. 1939. 485 oldal.

Bán János: Sopron újkori egyháztörténete. Győregyházmegye multjából. IV. szám. 2. rész. Sopron, Székely és társa. 1939. 485 oldal.

Ez a munka nemcsak hatalmas terjedelménél fogva érdemli meg a tüzetes ismertetést, hanem szempontjainak újszerű volta és ismeretlen adatainak bősége folytán is. Sopron katolikus életének multját három kötet hivatott feltárni: elsőnek a jelen könyv, mint középső kötet került a közönség elé.

1541-gyel kezdődik. Sopron középkora vallásos buzgalomban növekedett, áldozatos lakosságot örökölt át a török háborús zavaros időszakára. A felzaklatott lelkek azonban nem találtak vigasztalóra az egyház

fiaiban, mert az idegenből idevetődött papság tudás és életmód tekintetében a tökéletes züllés útjára került. A régi hitében megrendült lakosság hangulatát felhasználta a hivatalos város és igyekezett a papi javadalmakat megszerezni magának. 1565-ben lett Gerengel Simon evangélikus lelkész meghívásával hivatalosan is protestáns a város. Ez az évszám szerepel a korábbi kútfők irataiban, de a jelenlegi protestáns egyháztörténelem nem fogadja el, hanem korábbra keltezi a teljes térfoglalást. Bán János felfogása szerint azonban a korábbi Humel polgármester, akit a protestáns írók magukénak vallanak, katolikus volt haláláig. Vitatja Bán azt is, hogy a líceum alapítása 1557-ben történt volna. Szerinte akkor még nem volt Sopronban protestántizmus és csak a meglevő iskolán eszközöltek javításokat és átalakításokat, amelyeknek a révén azonban nem fejlődött még középiskolává (35, 112. old.). Abban nem adunk azonban igazat a szerzőnek, hogy a líceum alapításának említett évszáma újabban került volna a köztudatba. 1857-ben az iskolának 300 éves ünnepét ülték és akkor jelent meg első története Müllner Mátyás tollából.

A 16. század második felében mind nehezebb helyzetbe került a katolikus egyház. Hogy a következő század elején valamivel enyhült a helyzet, az Lackner Kristóf polgármester érdeme, aki tapintatosan kezelte a katolikusok ügyeit. A kis csoport a Szentlélek-templomban huzódott meg és magyar, tisztult lelkű papjainak vezetésével sokkal emelkedettebb életet élt, mint elődeik. Az ellenreformációnak külső sikerei itt is öntudatosabb lépésekre vezetnek. Minden ellenkezés dacára bevonulnak a városba a jezsuiták; a hívek biztosítani igyekeznek a katolikusok kizárólagos szavazatát plébánosválasztás esetére. Nemsokára szóhoz jutnak a belső tanácsban és végül a városi tisztikarban. 1674-ben az összes ősi templomok visszakkerülnek katolikus kézre. A 18. század a békés építés korszaka, különösen jelentős Primes György idősza, amely egybeesik Mária Terézia uralkodásával. Virágzás, gyarapodás lelkiekben (új vallásos egyesületek), anyagiakban (templomdíszítés, szobrok). 1780-ban megalakul a belvárost plébánia. Ezzel zárul a kötet.

Egyházi munkánál méltán felmerül a kérdés. Nem elfogult-e az író? Ezen a téren elég csak a 39–41., 47., 85., 105., 185., 209. oldalakon végigfutni, [346](#) hogy megállapíthassuk, Bán János tacitusi értelemben ír történelmet. Megborzasztja az embert, amit p. o. a 16. század katolikus papjairól ír. Bátran kimondja, a reformáció elterjedésének főoka az, hogy a papok messzire eltántorodtak az egyház követelményeitől és romlottságukban a külszint mégis megtartva, a hívek lelkében zavart és kételyt támasztottak. Elismeréssel ír Gerengről, aki pedig Sopronban kivirágoztatta a reformációt. Elítélőleg szól egyes katolikus papok kegyetlen harcmódoráról stb.

Hasonlatosan Payr evangélikus egyháztörténetéhez, rendkívül széles művelődéstörténeti háttérrel fest. Ezernyi érdekes új részlet merül fel Sopron elfeledett multjából. Csak pár szemelvény: I. József koronázásának emlékére a város érmet veretett (253. old.). 1711-ben már megnyílt Sopronnak első árvaháza (297. old.). Sopronbánfalván a pálos kolostorban volt a 17. század folyamán a rend filozófiai iskolája (274. old.). Dobner Sebestyén ügyvéd nem maga volt nyomdász, mint eddig hírlett, hanem Schraps könyvkötőt foglalkoztatta (311. old.). Edlinger Vilmost, a 18. század első felének műbarátját, aki az ú. n. Somogyi-házat is építtette, a század derekán csempészés és kémkedés miatt vád alá helyezték és elszegényedve fejezte be életét (332. old.). Igen érdekesen domborodik ki egy kevésbé ismert nagy polgármesternek, Preiner Mátyásnak az élete. Azután megtudjuk Gensel Ádámról, a nagynevű orvostól, hogy kortársai sem tudták, katolikus-e, vagy evangélikus. Végre is a tanács nyilatkozattételre szólította fel, akkor az időben elképesztő feleletet adott: felekezeten kívüli. És haláláig bizonytalanságban hagyta a várost. Sírköve megmaradt, a végén mégis csak Luther híveképpen szállt a sírba (368. old.).

Mivel Payr Sándor az evangélikus egyházközség történetében 1681-ig jutott csak el és addig rendkívül szélesen festette a legapróbb mozzanatokban is városunk életét, Bán munkája 1681 után még érdekesebbé

válík, hisz a következő korokról legfeljebb elszórt újságcikkek jelentek meg. Különösen figyelemreméltók a művészettörténeti adalékok. A Szentháromság-szobor kivitelezőjeképpen határozottsággal Leitner Szervácot jelöli meg (264. old.); e sorok írója korábban ugyanannak a forrásnak alapján csak feltevésekben kockáztatta meg ezt. (Magyar Művészet. 1928. Soproni szám.) A Mária-oszlop szerzői közt Schletterer Jakab szerződését megtalálva, a bíráló egyik korábbi feltevését erősíti meg. (Soproni Hírlap, 1937. dec. 25.) Ezek mellett új a Szent Mihály-templom egykori főoltárképének keltezése és szerzőjének megállapítása: régebben ugyanis Altomonte Bertalan műveként szerepelt 1756-ból. (Mihályi Ernő: Altomonte Bertalan. Soproni Napló, 1919. jan. 10. Schmidl Adolf 1838-ban kiadott útleírása szerint 1739-ben „Altomonte” festette a képet. Csatkai: Idegenek a régi Sopronról. 37. old.) Bán Altomonte Mártonnak tulajdonítja és 1740-nel keltezi (376. old.). A Fehér keresztet Póda után minden forrás úgy említi, mint amelyet egy mészégető emeltetett, Bán szerint Kalchbrenner volt a neve az adakozónak (380. old.).

Nemcsak Sopron egyháztörténetét foglalja magában a könyv, hanem kiterjeszkedik a város falvaira is. Itt [347](#) is sok az ismeretlen művészeti adat, köztük különösen fontos és értékes a kópházi templom multjának hiteles adatokon felépülő leírása.

Amit a szerző a bevezető szavakban megígér, meg is tartja. Könyve bő adatokkal szolgál a legkülönbözőbb érdekű olvasóknak. Népszokásokra, ipartörténetre, zenére, művészetre stb. kiterjed a figyelme. Előadása rendkívül kellemes, folyamatos; apróbb adatokat a lapszéli jegyzetek közé száműz. Névmutató és tárgymutató teszi használhatóbbá a kötetet.

Új soproni történetírót avat a könyv. Első próbáját becsülettel megállta, könyve nagy hasznára van a tudománynak és a soproniaknak, dicsőségére egyházának...

Dr. Csatkai Endre.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Soproni irodalom. / Szádeczky-Kardoss Elemér dr.: Geologie der rumpfungarländischen Kleinen Tiefebene, mit Berücksichtigung der Donaugoldfrage. – 4°, XVI + 444 old., 4 térképmelléklettel, 29 szövegközi ábrával. Sopron, 1938. Röttig-Romwalter-nyomda. – Megjelent az Iparügyi Minisztérium Bányászati Osztályának támogatásával önállóan és a „Mitteilungen der berg- und hüttenmännischen Abteilung” Sopron, X. köt. II. része gyanánt. – Ára kötve 27 P. Megrendelhető a Múzeum Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Karának könyvtáránál Sopronban.

Szádeczky-Kardoss Elemér dr.: Geologie der rumpfungarländischen Kleinen Tiefebene, mit Berücksichtigung der Donaugoldfrage. – 4°, XVI + 444 old., 4 térképmelléklettel, 29 szövegközi ábrával. Sopron, 1938. Röttig-Romwalter-nyomda. – Megjelent az Iparügyi Minisztérium Bányászati Osztályának támogatásával önállóan és a „Mitteilungen der berg- und hüttenmännischen Abteilung” Sopron, X. köt. II. része gyanánt. – Ára kötve 27 P. Megrendelhető a Múzeum Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Karának könyvtáránál Sopronban.

Mindig nagy tisztelettel állok meg a *geológusok* munkái előtt, akik a földkéreg rétegei között úgy lapoznak, mint mi valamely nagy könyv lapjai között. A hegyek közeteiből, a kőzetekben található kőületekből megmondják a hegyek keletkezését, korát, azt az éghajlatot, mely a keletkezés idején uralkodott;

megmondják, hogy milyen élővilág élt azon a vidéken és hogy a tengerek mennyi ideig és mekkora mélységben hullámoztak ott. Sok-sok mindent kiolvasnak tehát a rétegekből és azok alkotásából. A hegyvidéken dolgozó geológusnak rendelkezésére állanak a sokszor mély folyóvölgyek feltárásai, a kőbányák és kőfejtők, a mélybe fúrt egyéb aknák és bányák, a könnyen elérhető sziklák. Ám a *síkvidéken*, az asztalsímaságú alföldeken dolgozó geológus munkáját mindig igen nagyra becsültem, hiszen nem állanak rendelkezésére a hegyvidéken meglévő sokféle feltárások. A geológusnak a sík vidékeken egészen más módszerekkel kell dolgoznia s munkája nagyon nehéz. Ha szerencséje van, akkor néhány mélyfúrás, artézi kutak fúráseredményei jutnak kezébe, melyekből következtetni tudhat. Egyébként teljesen különleges módszerekkel kell kutatnia, hogy alföldi geológiai munkája eredményes legyen.

Ilyen nehéz és többévi munkának az eredménye *Szádeczky-Kardoss Elemér dr.* egyetemi magántanárnak, a Műegyetem soproni Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kara adjunktusának bennünket nagyon közelről érdeklő hatalmas könyve. Ez a munka nemcsak a csonka Kis-Alföld geológiáját adja aprólékos részletességgel, hanem annak nagy keretét is a Bécsi Medence közepéig, délen a Zala-folyóig s keleten a Marcalig, főleg a szerző hosszú évekre terjedő saját kutatásai alapján.

A nagy munka négy részre oszlik. 348Az *első rész* azokat a módszereket tárgyalja, amelyekkel a szerző dolgozott. Az eddig használatos geológiai módszerek mellé a szerzőtől kidolgozott, illetőleg továbbfejlesztett üledéketpetrográfiai módszerek is rendkívül hasznosak voltak, mert ezek az alföldgeológia legújabb, sajátos módszerei. A régi folyórendszerek üledékeinek elemzésével, a lerakott folyami kavicsok és homokok szemnagyságának, továbbá ezek vegyi megváltozásainak vizsgálatával a szerző bele tud világítani a geológiai múlt sötétségeibe s meg tudja mutatni, hol folytak ősi időkben a mai folyók elődei, milyen irányban változtatták folyásukat és tolódtak el oldalt ősi medrükből.

A *második rész* a Kis-Alföld *pliocénelőtti és idősebb pliocénkorú* rétegeit ismerteti. Megtudjuk, hogy a Kis-Alföld süllyedése a miocén-korszakban kezdődött s ennek a korszaknak üledékei csak a medence peremén maradtak meg. A régebbi (mélyebb) pliocénrétegek, a pannon- és pontusi időszak rétegei nálunk is jól elkülöníthetők. Ezek mellett meg lehet különböztetni a közép- és felsőpliocén rétegeit. Az eddig ismeretlen igazi középpliocén-rétegek nagy vastagságú agyagos-márgás kifejlődésben megvannak a Fertőtől délre és Győr vidékén. Iván környékén kiemelkedett szerkezet van s ezen a pannon-pontusi határt mutató aprókavicsos rétegek kerülnek felszínre. A Kis-Alföld *déli* felében a felszínen agyagos és finom homokos rétegek uralkodnak, az északi részt ellenben fiatalabb Duna-üledékek borítják s a kettőt a Hanság vonala választja el egymástól. Ez a Hanság-vonal választó egyúttal a középpliocén óta egymással szemben előnyomuló Duna és Répce-Rába üledéktömegei között is.

Szerzőnek sikerült kimutatnia, hogy a pontusi és középpliocén időszakban a Kis-Alföld folyóvizei a brucki kapuból kiindulva a Kis-Alföldön délre kanyarodtak s ebben az irányban folytak egészen Zalaegerszegig, ahol délkelet felé haladtak tovább. Közben fölvettké a Sopron vidékéről, a keleti stájer medencéből stb. származó folyókat. E vízrendszer egy másik ága Győr vidékén át kelet felé haladt és a mai Duna legősibb kisalföldi kezdeményének felel meg. A középpliocénben kiemelkedett az a zalai dombvidék, mely a Dráva és a Rába vizeit elválasztja egymástól. Ezeknek a kiemelkedéseknek kezdetén törtek ki a kisalföldi apró tűzhányók s hozták létre a mai szép bazalthegyek (Somlyó, Ság stb.) őseit.

Ebben a fejezetben találjuk meg a Fertő tó keletkezésének leírását is.

A könyv *harmadik része* részletesen tárgyalja a Kis-Alföld *déli* részének a középpliocén óta lerakódott kavicsstakaróit. Ezeket eddig egységeseknek tartották, de a szerző kavicsselemzési, ferderetegzési és

morfológiai vizsgálatok alapján kimutatja, hogy egymástól lényegesen különböző egységekre lehet bontani. Megismerjük a Gyöngyös, a Rába, Répce, Ikva és egyéb, ma már nem is létező patakok őseit és azokat a kavicstakarókat, melyeket ezek az idők folyamán leraktak. A Győr és a Gerecse-hegység között a Duna jobbparti mellékpatakjai teregették szét jórészt pleisztocénkorú, eddig túlnyomóan pliocénkori üledékeknek tartott kavicstakaróikat.

A *negyedik rész* a Hanság vonala ³⁴⁹és a mai Öregduna közötti terület középpliocén utáni képződményeit tárgyalja, melyek már túlnyomóan a Duna üledékei. A Bécsi Medencében levő Duna-teraszok, a pándorfi kavicstábla stb. részletesen kerülnek vizsgálat alá, sok új meglátással és új adatokkal. Megismerjük az ősi Duna folyásait is. A pliocén és pleisztocén közötti időben a Duna még a mai brucki kapun át ömlött a Kis-Alföldre, s amikor a pleisztocén elején a dévényi kapu lesüllyedt, akkor foglalta el ezt a ma is megtartott medrét. A Fertő tótól keletre levő kavicsok kissé idősebb felsőpliocénkorúak s egy nyugat felé visszakanyargó Duna-ág rakta le őket. Azt, hogy milyen vastagok a Duna nagyrészt kavicsos üledékei, mutatja a magyaróvári artézi kút anyagának vizsgálata, mely szerint a medence közepén az üledékek vastagsága legalább 220 m. Ezek az üledékek a Kis-Alföld pereme felé elvékonyodnak, úgyhogy Győr táján már csak 30 m vastagok.

Ezt a nagy fejezetet egy nagyon érdekes kérdésnek: a kisalföldi Duna-meder lerakódásaiban található és régebbi idők óta mosott *arany* kérdésének a tárgyalása fejezi be. Ennek az aranynak a mennyiségére vonatkozólag a szerző nagyon figyelemreméltó számításokat is végzett s kimutatja, hogy a visszacsatolás előtti kisalföldi Duna-kavicsok felső 20 m vastag rétegéből zúzás nélkül, pl. lúgozással kivonható arany mennyisége kb. 1 millió kilogramm. Ez a mennyiség mintegy ötszöröse a széreléssel kimosható aranytömegnek. Óriási mennyiség! Sajnos, a mai eljárásokkal ez gazdaságosan ki nem termelhető. Honnan származik ez a nagy aranytömeg? Eddig azt hitték, hogy a Magas-Tauern hegységből a Dunába ömlő Inn, Salzach és Enns szállítják. Szerző kimutatja, hogy a Duna-arany nemcsak innen származik, hanem a cseh-masszívumból, a Wechselből stb. is. Érdekes, hogy a tatai Általér is szállít aranszemcséket, sőt kevés platinaszerű ércet is, ami azt bizonyítja, hogy a dunántúli Magyar Középhegységben is van valahol arany.

A *befejező rész* a Kis-Alföld szerkezetét és geológiai történetét foglalja össze. Ma nagyon sokszor azt kérdezik a geológustól, hogy a megvizsgált terület *redőzött-e* vagy *töréses*. Szerző erre is feleletet ad s kimutatja, hogy a Kis-Alföld mélyebb pliocén üledékeiben inkább a *redős* elemek vannak meg, az alaphegység közeteiben azonban a *törések* feltünőbbek, úgyhogy az alaphegység töréses elemei a könnyebben alakuló felsőbb rétegekben redősödésekbe mennek át.

A könyvet a területre vonatkozó irodalom részletes felsorolása és rövid angol nyelvű tartalomjegyzék zárja be s ide van csatolva a négy nagyon szépen megrajzott értékes térképmelléklet is.

Szerző számára fájdalmas, hogy hatalmas munkáját nem adhatta ki magyar nyelven is, aminek tisztán anyagi okai vannak. Ám a német nyelven való kiadással nemcsak az általános tudománynak használ, hanem egy nagyobb magyar területnek rendkívül alapos megismertetésével mélyebb megbecsülést szerez a magyar geológiai tudománynak és annak a soproni intézménynek is, melynek kebelében a kiváló szorgalmú és nagy tudású szerző működik s új módszerének nagyobb körben ³⁵⁰való megismertetését teszi lehetővé.

Munkáját nem régen elhunyt édesatyja, *Szádeczky-Kardoss Gyula*, a kolozsvári tudományegyetem egykori nagynevű geológus-professzora emlékének ajánlja. Nagy kegyelettel gondolunk mi is a kiváló professzorra, aki sok-sok kitűnő és ma már nagynevű geológust nevelt a magyarság számára. Az egykor az erdélyi hegyekben sok éven át kutott édesatyja szelleme bizonyára büszkén és boldogan áll meg fiának egy

síkvidéket tárgyaló hatalmas munkája előtt...

Mi pedig szívből kívánjuk, hogy a fiú – mint leghűségesebb tanítvány – még sok-sok hasonló munkával gyarapíthassa a magyar tudományt!

Dr. Varga Lajos.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Soproni irodalom. / Győrfi János: Adatok a fürkészdarázsak erdészeti jelentőségéhez. Doktori értekezés. Készült a m. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kara Erdővédelmi Tanszékén. Sopron, 1939. 121 lap. 16 ábra; 4°.

Győrfi János: Adatok a fürkészdarázsak erdészeti jelentőségéhez. Doktori értekezés. Készült a m. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kara Erdővédelmi Tanszékén. Sopron, 1939. 121 lap. 16 ábra; 4°

Nemcsak általános állattani, hanem gyakorlati szempontból is figyelemreméltó, értékes munka, amely nyolc esztendő szorgalmas megfigyeléseinek, adatgyűjtéseinek és kísérleteinek eredménye. A fürkészdarázsokról, mint a biológiai védekezés fontos szereplőiről manapság nagyon sokat hallunk. Sokat is foglalkoztak velük, de ennek ellenére hasznosságukra és gazdasági jelentőségükre vonatkozólag a vélemények még mindig nagyon eltérőek. Sok kutató a fürkészdarázsaknak tulajdonította és tulajdonítja ma is a rovardúlások megszüntetését s ezzel az életközösség felborult egyensúlyának helyre állítását. De sok kutató azt hirdeti, hogy a fürkészdarázsaknak a természetben való szerepe ilyen értelemben nagyon alárendelt.

Ezek az ellentétes vélemények indították a szerzőt arra, hogy az erdővédelem szempontjából is nagyon fontos kérdéssel foglalkozzék s a fürkészdarázsak szerepét tisztázza. Két kérdésnek a megoldását tűzte ki célul maga elé: 1. Melyek a fürkészdarázsak elszaporodásának feltételei? 2. Képesek-e a fürkészdarázsak arra, hogy a rovarok tömeges elszaporodását megakadályozzák, vagy a rovardúlásokat megszüntessék?

Céljának eléréséhez megvizsgálta a fürkészdarázsak életmódját s ehhez elsősorban azokat a gazdákat választotta, amelyek erdőgazdasági szempontból károsak; de figyelemre méltatta azokat a fajokat is, amelyek az erdőgazdaságra talán közömbösek, mint mellékgazdák azonban esetleg számításba vehetők.

Dolgozatának bevezetésében a szerző a fürkészdarázsak hasznosságára vonatkozó irodalmi adatokat foglalja össze. Általános élettudományi szempontból értékes a második fejezet, mert ebben a szerző a fürkészdarázsak biológiáját ismerteti főként saját kísérletei és megfigyelései alapján. Megismerjük a fürkészdarázsak élősködésének sokféleségét, táplálékaikat, párosodásukat, peterakásuk módjait, az élősködő álca életének számos érdekességét, a bábót és a gubó elkészítését s a kifejlett állat kibúvását.

A szerző ezután a fürkészdarázsak rendszerét ismerteti. A *Hártyásszárnyú* rovarok (*Hymenoptera*) 351 rendjének *Terebrantia*-alrendjébe tartoznak s más szerzőktől eltérően az idetartozó hazai, illetőleg közép-európai fajokat 11 családra osztja. A családok rövid ismertetése után azt is jelzi, hogy erdészeti szempontból hasznosak-e, vagy pedig jelentőségük nincsen. Az alcsaládok jellemzésénél pedig azt is megmondja, hogy milyen ízeltlábúak élősködői és így pusztítói.

A munka következő részei tartalmazzák a legértékesebb adatokat. Rendszertani sorrendben felsorolja mindazokat a káros rovarfajtaikat (gazdákat) és a belőlük kitenyésztett fürkészdarázsfajokat, amelyeket

nyolc év alatt megfigyelnie sikerült. Összesen 176 rovarfajból 354 fürkészdarázsfajt tenyésztett ki, 581 esetben. Olyan nagy szám ez, amelyet csak a hosszú vizsgálati idő és a szerző nagy szorgalma magyarázhat meg s amelyért a legnagyobb elismerés illeti meg őt.

Ezután a kitenyésztett fürkészdarázsak gazdaállatait sorolja fel. Sikerült 21 olyan fürkészdarázsak kitenyésztése, amelyeknek gazdája eddig ismeretlen volt. Ezeken kívül a tudományra nézve is két új fajt talált, egy fajnak pedig megtalálta az eddig ismeretlen hímjét és gazdáját.

Hasonlóan nagyon értékesek és általános élettudományi szempontból is nevezetesek azok az eredmények, amelyeket a szerző laboratóriumi kísérletekkel és a természetben végzett vizsgálatokkal szerzett. Igen nagy tömegben összegyűjtött megfigyelései sok új adatot nyújtanak a fürkészdarázsak és gazdáik életmódjához. Vizsgálatai alapján a szerző végül arra a kérdésre is feleletet ad, hogy milyen szerepük van a fürkészdarázsaknak az erdőnek mint életközösségnek életében. Ebben nagy szerepük van s azért segítőmunkájukat az erdőgazdaság nem nélkülözheti. A felborult életközösségi egyensúlyt azonban helyreállítani nem tudják. Ezért az erdőgazdaságnak is gondoskodnia kell arról, hogy az erdészeti káros rovarok elszaporodását megakadályozza.

A felhasznált irodalom részletes felsorolása (151 munka) zárja be az értékes munkát, amely tartalma, kiállítása és általános érdekű adatai miatt messze felülemelkedik a megszokott doktori értekezések színvonala fölé.

Dr. Varga Lajos.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Soproni irodalom. / Mosca, Rodolfo: L'Italia et la questione dell' Ungheria Occidentale. Estratto dalla Corvina Rassegna Italo-Ungherese. Budapest 1939. 8°. 43 p.

Mosca, Rodolfo: L'Italia et la questione dell' Ungheria Occidentale. Estratto dalla Corvina Rassegna Italo-Ungherese. Budapest 1939. 8°. 43 p.

Mosca Rudolfnak, a budapesti tudományegyetem olasz vendégtanárának nem régen jelent meg „Zur diplomatischen Vorgeschichte des Trianonvertrages” c. tanulmánya (Berliner Monatshefte 1939), amely fenti értekezése előmunkálatként is tekinthető. Ez utóbbiban Olaszországnak az ú. n. nyugatmagyarországi kérdés és a soproni népszavazás létrejötte körül folytatott diplomáciai tevékenységet fejtegeti.

Az első fejezetben a legfontosabb irodalom alapján vázolja a nyugatmagyarországi kérdés felvetését és mibenlétét. E tekintetben tehát újat nem mond, mégis e vázlat a későbbi fejlemények megértéséhez hasznos s a külföldi olvasó számára talán szükséges is.

Sok új részletet kapunk a következő két fejezetben; a szerző ugyanis ³⁵²a magyar külügyminisztérium levéltári anyaga alapján dolgozza fel a nyugatmagyarországi kérdés diplomáciai történetét. Munkája így értékes kiegészítése Gratz Gusztáv: „A forradalmak kora” (Budapest, 1935) című műve idevágó részének (292. ll.). Gratz Gusztáv volt a nyugatmagyarországi kérdés első s legválságosabb szakaszában Magyarország bécsi követe s adatai így már írójuknál fogva is figyelmet érdemelnek. Ezeknek kiegészítése Mosca tanulmányának érdeme.

A valóságot öltött nyugatmagyarországi kérdés első szakasza 1919. július 20-tól 1921. július 4-ig tart. Ami

a nyugatmagyarországi kérdés körül azelőtt történt, nem a diplomáciai történet, hanem az osztrák közvélemény történetének egyik fejezete, amely még megírásra vár. 1919. július 20-án és szept. 2-án mondta ki a párizsi békekonferencia Nyugatmagyarország elcsatolását, természetesen népszavazás nélkül. A magyar kormány ettől kezdve hatalmas erőfeszítést tett, hogy a szociáldemokrata osztrák kormányt tárgyalásra bírja. Gratz csak sejteti, Mosca adatok alapján már állítja, hogy Renner kormányának hajthatatlansága mögött tulajdonképpen a csehek állottak, amit az 1920. január 12-én Benes ösztönzésére kötött cseh-osztrák titkos szerződés erősít meg. Ez a szerződés Magyarország teljes bekerítését célozta a Kisantant és Ausztria által és a cseh csapatoknak osztrák területen szabad átvonulást biztosított. Ekkor vetődött fel először az olasz közvetítés gondolata. Ez azonban gróf Sforza olasz külügyminiszter francia és szlávbarát politikája miatt egyelőre nem következett be. Pedig az osztrákok már nagyban készülődtek egy elfoglalási kísérletre (1920. márc.) s a Magyarországra nehezedő külföldi nyomás sem a trianoni béke aláírása (1920. jún. 4), sem törvénybeiktatása (1920. nov. 15) után nem enyhült. Magyarország számára a helyzet csak akkor változott, amikor 1921. júl. 4-én Sforza lemondott s helyébe július 7-én Toretta márkit nevezték ki külügyminiszterré. Ekkor kezdődik a nyugatmagyarországi kérdés történetének második szakasza, Olaszország sikeres közbelépésének időszaka.

Ez a második szakasz a soproni népszavazásig (1921. dec. 14–16) tart. Mosca itt különösen a csehek aknamunkáját emeli ki. Az akkori helyzetre jellemző a prágai magyar követ okt. 28-i jelentése, amely szerint a magyar követség területen kívüli jellege sem volt biztonságban, noha ekkor a velencei egyezmény (okt. 13) már érvényben volt s felkelőink az osztrák csapatokat is visszaverték. Mosca a nyugatmagyarországi harcokra természetesen nem tér ki részletesen. Ezeket *Missuray-Krúg Lajos* (A nyugatmagyarországi felkelés, Sopron, 1935, 1938) és legújabban *Incze Kálmán* (Háborúk a nagy háború után, I. Budapest, 1938, 100–109. II.) műveiből eléggé ismerjük. Mosca a soproni népszavazás létrejöttének jelentőségét abban látja, hogy másfél évvel a trianoni béke aláírása után a népszavazás jelenti a béke első revízióját. Olaszországnak adriai és dunai politikájában pedig a szláv korridor gondolatával már nem kellett számolnia.

Mollay Károly dr.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Soproni irodalom. / Mechle József: Sopron a festő szemével. 12 kőrajz mappában.

353 Mechle József: Sopron a festő szemével. 12 kőrajz mappában.

A művész feladatai között egyike a legszebbeknek: – látni tanítani embertársait, megláttatni velük a szépet, nemeset, ami körülöttük van, amiben benne élnek s amit éppen ezért a megszokás hályogától nem látnak. Ebben az esztendőben már három soproni művész vállalta a hálás feladatot, hogy saját szemén, sajátos temperamentumán át egy-egy képsorozatban megmutassa a régi Sopron szépségeit.

Mende Gusztáv és neje, Lándori Angéla a linoleummetszet erős kontrasztjait, egybefogó foltjait választotta a kifejezés eszközéül, Mechle József kőre rajzolta látomásait és a litográfia lágy vonalaiból építette fel Sopront, úgy, ahogy ő látja s ahogy mindenkivel láttatni szeretné. Külön élvezet, egymásmellé rakni Mendéék és Mechle mappáinak ugyanazon témájú lapjait és a közös tárgy rejtett szépségeit a különféle művészszemek lencséjén át újra felfedezni. A „felfedezés” egyébként is nagy szerepet játszik mindkét mappában, mert a művészek az ismertebb témák mellett egész sor olyan képkivágást is hoznak, amelyek

eddig az „ismeretlen Sopron” félhomályában rejtőztek.

Mendéék pompás sorozatáról már megemlékezett a „Soproni Szemle”, Mechle József nemrég megjelent mappája újabb hálára kötelez a művész iránt, aki ismét tágabbra nyitotta Sopron kincsestárának ajtaját és azt, amit szeme meglátott és Sopron iránti szeretete megérzett, a vonalak lüktető ritmusával és művészi ízlése biztonságával tizenkét olyan képben tárta elénk, amelyek maradandó hirdetői lesznek a város inspiráló hatása és a megihletett művész kifejező ereje közötti harmóniának.

br.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Soproni irodalom. / Kapi-Králik Jenő: Karácsonyi Ének. Luther-Társaság kiadása. Budapest, 1939.

Kapi-Králik Jenő: Karácsonyi Ének. Luther-Társaság kiadása. Budapest, 1939.

A soproni származású szerző legújabb vegyeskari műve elsősorban az evangélikus egyházi énekkarok számára készült. Vezérdallama egy régi magyar korál, amelyet a szerző újszerű zenei keretbe helyezett. Kapi-Králik Jenő ebben a művében tehetséges folytatója annak a munkának, amit néhai nagyatyja: Kapi Gyula, valamint volt tanára: Kárpáti Sándor – mindketten ugyancsak soproniak – végeztek.

Dr. G. Z.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Soproni irodalom. / Kónya Lajos: Hazug éjszaka. Felsőgalla, 1939. 69 I.

Kónya Lajos: Hazug éjszaka. Felsőgalla, 1939. 69 I.

E kis verskötet szerzője már néhány év óta, mikor még a soproni tanítóképző növendéke volt, fölkeresi verseivel a soproni sajtót, s hogy városunkkal való kapcsolata ma is fennáll, azt e kötetnek Sopronhoz fűződő verssorozata is bizonyítja. Jól esik megállapítanunk, hogy a költő pályája fejlődést mutat. Rendszeresen egy-egy hangulat, meg-megújuló emlék vagy hirtelen felvillanó gondolat keres verseiben ösztönösen költői formát. Röviden, néhány strófába szorítva nyújtja azt, ami kikívánczik lelkéből, s ez a rövidegre törekvés, ez a tömörség csak javára szolgál költeményeinek: nincs bennük terjengés, gondolat és szó együtt keletkezik s egyszerre szűnik meg. Kedvelt formája a szonett, de nemcsak az, amelynek Petrarca állapította meg a formáját, hanem egy olyan szabad forma, amelyben jambusok és rímek nélkül csak a tizennégy sornak négy versszakra osztása emlékeztet Petrarca, Shakespeare vagy Babits Mihály szonettjeire. Legharmónikusabbak a versei akkor, ha lelkéből feltörő emlék vagy enyhén leszűrődő reflexió csalsa a költői hangokat lantjára, míg a sorssal való elégedetlenség „keserű strófái” haragtól és szenvedélytől lüktetnek ugyan, de a művésziesség nem jut bennük szóhoz. A kötet utolsó verseiből a költő katonáskodásának s a Felvidék felszabadításának mámoros emlékei szólnak hozzánk.

Ez a versgyűjtemény azt tanúsítja, hogy szerzőjének költői tehetsége szépen bontakozik s ígéretet nyújt a jövőre.

rj.

Belitzky János: Sopron vármegye középkori története bírálatához.^{*(122)}

A Soproni Szemle 1939. évi 4. számában Sopron vármegye történetéről szóló munkám első kötetéről dr. Mollay Károly tollából kritikai ismertetés jelent meg. Nem volt szándékomban válaszolni rá, de több helyről fölhívták figyelmemet a benne foglaltakra és ezért, azok számára, akik véleményt nem könyvek elolvasása, hanem olvasott kritikák bírálat nélküli elfogadása által szoktak alkotni, szükségesnek tartom Mollay dr. megjegyzéseit kommentárokkal ellátni.

„Belitzky a Föld kihülésével (sic!) kezdi Sopron vármegye történetét...” stb. írja Mollay dr. a 233. oldalon és hivatkozik Tagányira: „ma már (azaz 1894-ben) ... az illető megye *mai* földrajzi leírása ... nem a monographus, hanem a földrajzíró feladata. A monographus – ha van hozzá tehetsége – a terület külső s belső konfigurációjából szintén vonhat ki történeti következtetéseket s azokat fel is használhatja, *de szakszerű leírásokba nem bocsátkozhatik, mert ahhoz megkívánható képzettséggel nem rendelkezik...*” írja idézőjel közt Tagányi, tehát az ő felfogását is magáénak valló Mollay dr.

Válaszom erre a következő: Igenis feltétlenül szükséges, hogy a helytörténetíró tökéletesen ismerje a tárgyalandó vidék földrajzát. Sopron vármegye földrajzának leírása tehát feltétlenül szükséges volt és mivel ez önálló kötetben nem jelenhetett meg, a megyetörténet önálló fejezeteként illesztettem be könyvembe. Szakszerű leírásokba azért nem bocsátkoztam mindig, mert a nagyközönség számára írtam. A szakképzettségre nézve bátorodom azonban megjegyezni, hogy az 1928–1930 közötti időben dr. Treitz Péter kiváló agrogeológusunknak személyi asszisztense voltam. 1932-ben pedig földrajzból is summa cum laude eredménnyel doktoráltam, amit megelőzően a budapesti tudományegyetemen négy éven keresztül hallgattam földrajzt és geológiát és azóta is írtam néhány földrajzi vonatkozású tanulmányt.

355Bírálom nem olvasta el figyelmesen a könyv földrajzi részét, mert így rájött volna, hogy nemcsak Sopron megye, hanem az egész bécsi medence földrajzilag Magyarország területéhez való tartozását kimutattam. Az erdőhatár – tölgy és bükk – szerepét nem Kniezsa István fedezte fel. Az egész felfogás sok kívánni valót hagy hátra (pl. a Bakony, Pilis, Bükk stb. ősi magyar telepei). A magyarság letelepedésére ilyen szempontból elsősorban a pusztai növényzet elterjedése irányadó (l. 43. lap). Kniezsa művére nézve ajánlom a 221. lap jegyzetét elolvasni.

Az őstörténeti résszel kapcsolatban ismét Tagányi előírására hivatkozik. Hogy mennyire szükséges egy megyetörténet keretében ismertetni a leletek korának civilizációját, arról igazán fölösleges vitatkozni. Vissza kell utasítanom „a mesterséges és felesleges felduzzasztás” vádját is. Könyvem nemcsak könyvtárakban járatos szakemberek, hanem falvakban élő érdeklődők számára is íródott. Ezeknek határozott vezérfonalat fog nyújtani a részletekre nézve is. Hogy ez miért szükséges, csak egy esetet említek. Amikor a megyét gyalog és kerékpáron bejártam, eljutottam olyan falvakba is, ahol a levették a szántásnál előkerült ősi-, római-, honfoglalás- és középkori edényekre – célbalóttek. Egy ilyen helyen több száz edény szétlőtt maradványa hevert. Néhány cserepet tudtam csak megmenteni.

Vádol bírálom a „történeti kép egységének” hiánya miatt is. Ha figyelmesen olvasta volna művem, észrevette volna ezt az egységes szintézist még „a munka főrészében” is.

A magyarság öntörténetét csak művek kivonatolásával tudtam elmondani. Erre azért volt szükség 11 oldalra, mert nem mindenki olyan olvasott ember, mint bírálóm.

Az országos történelem eseményeinek előadásával kapcsolatban ismét a fin du siècle gondolatvilágának nagytekintélyű reprezentánsára, Tagányira hivatkozik és csodálkozva kérdi, hogy: „Vajon mennyiben tartozik Sopron vármegye történetéhez II. Konrád, III. Henrik német királyok és a magyar uralkodók harcának, Ján soproni ispán katonái 1065. évi nándorfehérvári szereplésének, Moson vára 1095. évi ostromának és II. Géza osztrák háborúinak Huber Alfonz, Pauler Gyula és Hóman Bálint alapján való részletes elmondása.”

Felfogásom az, hogy egy megyének területén élő népesség életét igen is befolyásolják az annak területén lefolyó háborúk és országos politikai változások. Szükséges tehát ezek előadása. Ján soproni ispán, a föltételezett Sopron ispánt nem számítva, az első névszerint említett soproni ispán. 1065. évi nándorfehérvári szereplése, kétségtelenül soproni vitézek élén történt. Nem kötelessége-e tehát a megyetörténetírónak megvilágítani ezt is? Nem fontos-e tudni, hogy a soproni végek harcosai milyen szerepet töltek be a királyi seregben? Nem rendkívül fontos-e ismerni a Kőszegiek és Kanizsaiak állásfoglalását? A választ a *tárgyilag* bírálók fogják erre megadni. Ami pedig az 1095. évi mosoni ostromot illeti, annak közlésére azért volt szükség, mert fényt vet egy mocsári végvár védelmére. Közlését nem kisebb ember, mint Szekfü Gyula is szükségesnek tartotta.

Szememre veti Huber, Pauler és Hóman alapján való előadásomat. Az [356](#) adatokat és az események bírálatának általam is elfogadott részeit ezekből a művekből merítettem. Mind a három mű egy történetírói iskola fejlődési szakának csúcsteljesítménye. Huber a háború előtti tárgyilag osztrák történetiszemléletet, Pauler a kiforrott oknyomozó történetet, Hóman pedig az új szellemtörténeti iskolát képviseli. Nem volt semmi okom, hogy ne őket kövessem és mivel gyűlölöm a tudományos nagyképűséget, *nem* az általuk idézett forrásokra hivatkoztam, hanem az ő feldolgozásaira, – mivel ezeket vidéken is mindenki könnyűszerrel megszerezheti. Ha valaki a megyetörténet egyes *részlet*problémáival fog foglalkozni, az úgyis előveszi a fentiekén kívül a bennük idézett forrásokat.

Szabad azonban kérdezni, hogy hogyan mondhat valaki bírálatot egy műről, anélkül, hogy azt figyelmesen el ne olvassa. Ha ezt tette volna a szerző, nyilván felismerte volna helyi vonatkozású adataim alapján a fenti három mű szellemétől eltérő, következetes, egységes és új megállapításaimat is.

Teleki és Domanovszky műveit ismerem. Én azonban nem jegyzetanyagot, hanem *megyetörténetet* írtam. Nem írtam le „öncélúan” országos eseményeket és súlyt fektettem azok „helyi kihatásaira”. Itt különben ellentmond bírálóm önmagának.

„A politikai történetnek ilyen szempontú előadása közben röviden ki kellett volna térni a politikai változások (pl. Sopronnak 1441–1463-ig való elzálogosítása) népiségtörténeti kihatásaira s a határmenti birtokosok önálló politikájának következményeire.” Elolvasandó lett volna az 1015. oldalon az utolsó két bekezdés és főleg a következő sorok. „A 15. század népesedéstörténeti fejlődése azonban tovább folyt zavartalanul. A soproni végek életének ezt a folyamatát azonban a század végén és az elkövetkezendő 16. század eleje életének tárgyalása során a második kötetben fogja megtalálni az olvasó.” De erre a nemzetiségi vonatkozású kezdésre vonatkozik a 937. oldalon, a borsmonostori ciszterciákra elmondottak is. Az „alapvető tévedést” itt sem én, hanem a bíráló követte el.

Arra a vádra, hogy a sopronmegyei birtokos családok történetét csak pusztá adatok felsorolásával intéztem el, nem tartom szükségesnek a választ, mert a vád valótlanságáról minden könyvemet rendszeresen olvasó

érdeklődő meggyőződhetik.

Kifogásolta a bíráló azt, hogy Nagy Imre, még kiadatlan oklevélmásolatain kívül csak másodkézből idéz kiadatlan levéltári anyagot.” Majd pedig így folytatja: „Ebből első pillanatra azt lehetne következtetni, hogy az eddigi kutatók az egész levéltári anyagot összeállították s így a megyetörténet írójának már csak a feldolgozott anyag összefoglalása jut. Ezzel szemben több hazai és külföldi levéltárban van még felhasználatlan sopronmegyei anyag, amelynek összegyűjtését szintén meg kellett volna kísérelni.” Erre nézve idézem könyvem VII. oldaláról a következőket: „Könyvem hiányait magam ismerem leginkább. Számptalan olyan levéltár van, amelyben még számos sopronmegyei vonatkozású adatot fognak a kutatók találni. A vármegyével kötött megállapodásomban kitűzött kétesztendei munkaidő alatt azonban nem voltam képes ezt az anyagot – bár az idő közel három és 357fél évre tolódott ki – összegyűjteni. A cél azonban nem is ez volt. Hiszen évtizedes gyűjtőmunka eredményeként szopori Nagy Imre és kutatótársai két kötetben már kiadták a megye, főleg középkori vonatkozású okleveleit és legalább ugyanannyi, ha nem több, összegyűjtött középkori megyei vonatkozású oklevél maradt hagyatékukban. Oklevéltáraink szintén számos megyei vonatkozású adatot tartalmaznak és itt elsősorban Sümeghy Dezső és Házi Jenő dr. oklevéltáaira hivatkozom. Kétségtelen azonban, hogy ha az a munkaprogram, amelynek Gévay-Wolff Lajos alispán úr volt a szószólója, hogy a vármegye különböző levéltárakban feltalálható középkori forrásanyagát, fényképmások készítésével, összegyűjtjük és a vármegye levéltárában elhelyezzük, megvalósul, az eljövendő idők megyetörténetírója sokkal kevesebb fáradsággal lesz képes megállapításaimat módosítani, mint nekem azokat, jóformán minden előmunkálat nélkül, megírni.”

A Horváth Tibor Antalra való hivatkozással kapcsolatban csak ennyit jegyzek meg. A csornai premontrei prépostságnál felkérésre a megye vezetősége érdeklődött középkori oklevelek iránt és akkor azt a választ kapta, hogy ilyenek ott nincsenek. Horváth kritikájának megjelenése után szereztem tudomást az oklevelekről. Ezt ő is, akivel ebben az ügyben levelezésben álltam, igazolhatja. Az idő azonban már annyira előrehaladt, hogy erre a kérdésre nézve itt állnak a VII. oldalon elmondottak. Itt jegyzem meg, hogy számos olyan nagy családi levéltárunk van, neveket nem óhajtok említeni, ahová *több esztendei hivatalos* invenció ellenére sem juthattam még eddig be.

Nyilvánvaló tehát, hogy bírálóm szemrehányása a levéltári anyag felkutatását illetően célt tévesztett. Én a rendelkezésemre álló és elérhető adatok alapján feldolgoztam a megye történetét. Amit 1876-tól 1935-ig nem tudtak megvalósítani a megye történetkutatói, t. i. hogy a szétszórt levéltári anyagot összegyűjtsék, én három és fél esztendő leforgása alatt igazán nem valósíthattam meg. Mollay dr. valószínűleg nem ismerte munkám előszavát, hogy ilyen kifogásokat tett bírálatában.

Az, hogy Ortwayból idéztem-e Thierry Amadét vagy sem, igen érdekli bírálóm. Ugyanígy Stessel és Reiszig idézésével is baj van munkámban, sőt Veszélka László és Kövér Fidéél sem mentek tőlem, mert csak a „forrásra való pusztá hivatkozással” oldalakat másoltam ki műveikből. Ez a vád szintén nem áll meg. Egy ezeroldalas könyvél – amely helytörténettel foglalkozik – természetes, hogy szerzője a *ritka számmal található* előző kutatók műveit felhasználja. Az idézőjel használata csak szó szerinti *kiemelésnél* fontos, megelégedhettem tehát a szerzők lapalja megemlékezésével is. A Németh Gyula és Melich János műveivel való kapcsolatokra nézve ajánlom e szerzők munkáinak figyelmes elolvasását.

Az, hogy felfogásom nem egyezik Kniezsa Istvánéval, sem Moór Elemérével, sem pedig a többi kiváló szakemberével, nem azt jelenti, hogy az téves. Ők nyelvészeti tanulmányok folytatásánál történeti adatokat használtak fel. Én történetírásnál nyelvészeti adatokat, de azokat egybevettem az elhanyagolt földrajzi szempontokkal is és így történt, hogy egészen más eredményre jutottam mint az eddigi kutatók. Itt tehát

lehet vitatkozni a 358 dolgok állásáról és azt hiszem, egy ilyen vita a multról való tudásunkat csak előbbre vinné. Nem vettem szentírásnak és megváltozhatatlannak az előttem írók műveit. Ugyanígy én sem megváltozhatatlan kánonokat írtam Sopron megyéről szóló művemben. A tárgyilagos kutatás során felmerülő bírálatokat mindig szívesen veszem, de ehhez a bírálónak legalább annyit kell foglalkoznia a megye történetével, mint nekem.

Nem óhajtok meddő kritikai nyelvöltögetésekbe bocsátkozni, de kész vagyok bármikor állításaim megvédésére. Kész vagyok arra is, hogy közös erővel, ne az „achilles sarkokat” keressük *Belitzky János* művében, hanem keressük azokat a *megye* – én tudom legjobban – eléggé fel nem kutatott történetében.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Soproni irodalom. / Mollay Károly dr.: Válasz Belitzky Jánosnak.

Mollay Károly dr.: Válasz Belitzky Jánosnak.⁽¹²³⁾

Belitzky megjegyzéseihez a következőket fűzöm:

1. A helytörténetírónak valóban ismernie kell a tárgyalandó vidék földrajzát. Meggyőződésem szerint azonban csak addig merüljön el a földrajzi leírásba, amíg ez történelmi jelenségek megértését elősegíti.
2. Sohasem tagadtam, „hogyan egy megyének területén élő népesség életét igen is befolyásolják az annak területén lefolyó háborúk és országos politikai változások.” De legyen szabad megjegyezni: vajjon pl. a Pozsonyban tartott országgyűlési tárgyalások leírása Pozsony város monográfiájába való-e?
3. Nem azért hibáztattam Belitzky Jánost, mert Huber, Pauler és Hóman műveit forgatta. Feleslegesnek tartom ellenben, hogy lapokon keresztül közölje e művek kivonatát. Aki Sopron vármegye monográfiáját előveszi, bizonyára szentel majd órákat Hóman–Szekfű immár nemzeti közkincsünkké váló Magyar Történetének.
4. 1876-tól 1935-ig valóban nem gyűjtötték össze a vármegye történetére vonatkozó egész levéltári anyagot. Aki azonban ma Sopron vármegye történetének megírására vállalkozik, annak ebbe a mulasztásba egyszerűen belenyugodnia nem szabad. Sopron vármegye történetírójának nem három és fél esztendő, hanem évtizedes tudományos munkára kell vállalkoznia.
5. A forrásmunkák szabad használatára vonatkozó adataimat kívánatra szaporíthatom.
6. Bírálatommal a magyar helytörténetírás ügyét őszintén kívántam szolgálni. Tudom, vannak még, akik ugyancsak a helyes út után tapogatóznak. Tagányi Károly 45 éves megyetörténeti tervezetének megbecsülése is ebből a beállítottságomból fakad. Ezért tartottam érdemesnek, hogy bírálatomat megírjam. E bírálatom lényegén ezek után sem változtathatok. *Személyi* kérdések felvetését pedig ebben a vitában nem tartom kívánatosnak. Itt elsősorban *módszertani* kérdésekről van szó.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Adalékok a soproni Széchenyi-irodalomhoz.

Ámon Vilmosné: Egyházművészeti emlékek egy soproni magángyűjteményben. (Az Élet c. folyóirat 1930. aug. 24. sz.-ban.)

Bella, Ludwig: Graf Stephan Széchenyi. (Westungarisches Volksblatt vom 22. Mai 1897.)

Berecz Dezső: Östör József tanulmánya Széchenyi Istvánról, a regényhősről. (Soproni Hírlap, 1936. április 12.)

Berényi Pál: A Soproni Takarékpénztár ötven éves története, 1842–1892. (Sopron, 1892. N⁸°, 159 l. és táblázatok. Számos Széchenyi-vonatkozás.)

– Hitel, Világ, Stadium. (Sopron, 1897. évf., 118. sz., május 23.)

– A mi nagyhetünk (Vezércikk a Széchenyi-szobor leleplezése alkalmából. Sopron, 1897. évf., 113. sz.)

– Tarlózások. (Sopron, 1897. évf., 120. sz.)

Berényi, Paul: Fünfzigjährige Geschichte der Oedenburger Sparkasse. (Sopron, 1892. 8°, 189 l. Széchenyi-vonatkozások.)

Berger, Johann: Trauer-Rede auf den Tod Seiner Excellenz des Hochgebornen Grafen und Herrn Franz von Széchényi zu Sárvár Felső-Vidék, etc. Bey Gelegenheit der feyerlichen Exequien seinen Pfarrkindern vorgetragen, von – – Pfarrer in dem gräflich Széchényischen Orte Holling, am 23. Dezember 1820. (Oedenburg. Gedruckt bey Katharina von Kultschar, 8°, 26 l., fűzve.)

Csanády Sándor: Szoborfaragók. Széchenyi István születésének évfordulójára. (Sopronvármegye, 1937. szept. 19.)

Csatkai Endre: Széchenyi István halálának 63-ik évfordulóján. (Sopronvármegye, 1923. április 8.)

– Andersen meseíró találkozása az óriással ... Széchenyi István halálának évfordulójára. (Soproni Hírlap, 1938. április 8.)

– Novák János soproni festő, Széchenyi István vizsgáztatója. (Soproni Hírlap, 1938. június 5.)

– Könyvgyűjtők, régiséggyűjtők a régi Sopronban. (Különlenyomat a Soproni Szemle II. évf. 3. sz.-ból. Sopron, Röttig-Romwalter Nyomda R.-T. 8°, 12 lap.)

– A legnagyobb magyar és Sopron városa. Gróf Széchenyi István halálának 79. évfordulója. (Sopronvármegye, 1939. április 7.)

– Gróf Széchenyi István és Sopron városa. (Soproni Hírlap, 1933. szept. 17.)

– Széchenyi és szobrászatunk. (Renesansz, 1922. április 15.)

Csatkai, André: Graf Stefan Széchenyi vor 75 Jahren gestorben. (Oedenburger Zeitung, 9. April 1935.)

– Die Häuser der Familie Széchenyi in Alt-Oedenburg. (Oedenburger Zeitung, 17. September 1933.)

Csatkai–Missuray–Krúg–Thier: A soproni exlibris története. (Sopron, 1938. 8°, 32 l. és 32 képestábla. A 4. táblán gróf Széchenyi Ferenc Junker metszette könyvjegye.)

360 Csúppay Lajos: Széchenyi István a nemzetnevelés apostola és Sopron vármegye iskolánkívüli népművelési munkája az 1929–1930. évben. (Különlenyomat Sopron vármegye Hivatalos Lapjának 1930. szept. 24-én megjelent 24. számából. Sopron, 8°, 43 lap.)

Deák Albert: Sopron újabb kincstára a Storno-család Széchenyi-gyűjteménye. (Soproni Hírlap, 1938. szept. 2.)

– A soproni Széchenyi-múzeumot csak a város és a megye összefogása teremtheti meg. (Soproni Hírlap, 1934. március 4.)

Dorosmay János: Széchenyi! (Az országos Széchenyi-mozgalom kis kátéja. Dombóvár, 1936. 9–10. l.)

D. A.: A soproni Széchenyi-múzeumot a múzeumkerti pavillónban helyezik el. (Soproni Hírlap, 1934. április 8.)

Fenyvessy Ferenc: Széchenyi emlékezete. (Ünnepi beszéd, elmondotta gróf Széchenyi István születése százados évfordulóján a Soproni Irodalmi és Művészeti Kör által rendezett Széchenyi-ünnepen – –, Budapest, 1891. Athenaeum rt. könyvny., 8°, 13 l.)

Fertsák Jenő: A (soproni) Kaszinó történetéről. (A Soproni Kaszinó Egyesület 1901. évi március 24-én tartott közgyűléséről szóló évkönyvében. 8–22. lap. A 31–47. lapon e tanulmánynak német fordítása: „Aus der Geschichte des Casino-Vereines.”)

Fraknói Vilmos: Gróf Széchenyi Ferenc. (Magyar Történeti Életrajzok, 18. évf., 3–5. füzet. Budapest, 1902, 8-r. 4, 384 l., 22 mell.)

Frankenburg Adolf: Emlékiratok. (Az „Őszinte vallomások” folytatása. Pest, Emich Gusztáv tulajdona, 1868. I–III. köt.)

Gantner Antal: A régi Sopron. (Emlékkönyv Sopron multjáról. Sopron, Szerző, 1936. 8°, 80 lap. A 68. lapon Széchenyi István soproni szobrának ünnepélyes leleplezése 1897. május 23-án.)
– Krónikás naptára az 1911. évre. (Sopron, Török Kálmán könyvny. 8°, 102 l. A 93–94. lapon ismert Széchenyi-anekdóta van közölve.)

Haubner Máté: Egyházi szent Beszéd, melyet megboldogult Gróf Széchenyi István úrnak tiszteletére a Nagy-Geresdi Evangélmiai Szentegyházában folyó 1860-ik évi Május hava 20-án a hálás közszeretett által megült gyász-ünnepen tartott – –, nagy-geresdi lelkész és a dunántúli ágostai egyházkerület superintendense. Kinyomatott a Nagy-Geresdi gyülekezet akaratából és költségén. (Nyomatott Reichard Adolfnál Sopronban, 1860. 8°, 12 lap. Címlap közölve: Széchenyi-gyász, 244. lap.)

Hegedüs Lóránt: Széchenyi István gróf utolsó huszonnégy órája. (Sopron-vármegye, 1935. április 7.)

Holczér József: Széchenyi István gróf érdemei. (Sopron, 16. évf., 31. sz. 1886.)

Hollós János: Emlékezés gróf Széchenyi Istvánra. (Sopron, Romwalter Alfréd kny., 1910. 8°, 15 l. Megjelent a dunántúli ág. hitv. ev. egyházkerületi soproni líceumnak 1909–10. évi értesítőjében.)

Iváni Rella: Sopron üzen. (Vers. Soproni Hírlap, 1929. szept. 21.)
– Széchenyinek. (Soproni Hírlap, 1935. április 7.)

361 Kerékgyártó Árpád dr.: Sárvári és felsővidéki gróf Széchenyi István élete. (Magyar Helikon, Pozsony,

1884. 21–24. sz., 1–96. l.)

Király, Josephus Paulus: Comiti tam mente quam indole nobilissimo / Stephano Széchenyi / Viennae mortuo / in avito oppido Zenk die 11 aprilis 1860 sepulto / Sopronii / sacris funebribus die 13 aprilis e. a. lustrato vovet / communis compos doloris / – – / gymnasii ev. distr. Soproniensis director. (Közölve: Széchenyi-gyász, 275. lap.)

Kollányi Ferenc: A Széchenyi országos könyvtár az egykori pálos kolostorban. (Két hasonmással. Magyar Könyvszemle, új folyam, 11. köt., 2. füzet, 118–157. lap. 1903.)
– A Nemzeti Múzeum megalapítása és a Széchenyi Országos Könyvtár. (Magyar Könyvszemle, új folyam, 11. köt., 3. füzet, 193–233. l. 1903.)

Koszterszitz: Exsurge! (Soproni Hírlap, 1934. április 8.)

Kuster Lajos: Széchenyi István gróf. (Kapuvári polgári iskola 1909–10. évi Értesítője.)

K.: Széchenyi magyarjai. (Soproni Hírlap, 1929. szept. 21.)

Lampérth Géza: Széchenyi. (Vers. Soproni Helikon, 1927. 88–89. l.)

Lauringer Ernő: Széchenyi István gróf szülőháza Bécsben. (Soproni Szemle, 2. évf., 3. sz., 144–148. l., 1938.)
– Széchenyi István gróf szülőháza Bécsben. (Különlenyomat a Soproni Szemle 2. évf. 3. számából. Sopron, 1938. 8°, 5 lap, füzve.)

Marbach, Ernst: Der Muse Gruss zur hohen Denkmal-Enthüllungsfeier am 23. Mai 1897. (Oedenburger Zeitung, Sopron, 1897. május 23.)
– Graf Stefan Széchenyi, der hochherzige „Vater der Reform”. (Oedenburger Zeitung, Sopron, 1897. május 23.)

Matavovszky Béla (szerk.): Emlékkönyv a Magyar Történelmi Társulatnak Sopronban való időzése alkalmából, 1883. évi augusztus hó 21–27-ig. (Budapest, Athenaeum rt. kny., 1883. 8°, 2+132 l. A 26–32. lapon: Kirándulás Nagy- és Kisczenkre, a 101–103. lapon pedig Révész Kálmán jelentése a gróf Széchenyi-család levéltáráról.)

Mészáros Sándor: Östör József a Budapesti Szemlében. (Gróf Keglevich Jánosné Zichy Adél grófnő naplói a reformkorszakból, 1822–1836. Sopronvármegye, 1939. január 22.)

Mihálovics Béla: Magyar jogászok és államférfiak emlékérmek. (Numizmatikai Közlöny, 9. évf., 1–20. lap, 1910. A 14–15. lapon gróf Széchenyi Istvánra vonatkozó emlékérmek leírása, a 80. számú a soproni szoborleleplezési emlékérem.)
– Magyar jogászok és államférfiak emlékérmek. (Pótlék. Num. Közlöny, 9. évf., 115–127. l., 1910. A 126–127. lapon: Széchenyi István-emlékérmek.)

Mohl Adolf: Lövő története. (Győr, Egyházmegyei Alap kny., 1930. 8°, IV+247 l. A 83–84. lapon érdekes adatok gróf Széchenyi Pálról, a lövői birtok egykori tulajdonosáról, a 147–149. lapon pedig a Széchenyiek lövői birtoklását a 17. század végétől kezdve tárgyalja a szerző.)

362 *Moller Ede:* Széchenyi István emlékezete. (A soproni magyar kir. áll. főreáliskola 5-ik évi értesítője. 1879–1880. Közli: Salamin Leó kir. igazgató. Soprony, Reichard és Litfass kny., 1880.)

– Széchenyi István emlékezete. (Olvasta 1880. május 23-án a Soproni Irodalmi és Művészeti Kör Széchenyi budapesti szobrának leleplezése alkalmával rendezte ünnepen. A soproni főreáliskola 1879–80. tanévi értesítője, 1–12. l.)

Nagy Pál követi jelentése az 1825–7. évi országgyűlésről. (Sopron c. lap, 1897. május 23.)

Nowinszky Rezső: Régi, makulaturának vásárolt írások alapozták meg a gazdag soproni Széchenyi-gyűjteményt. (Sopronvármegye, 1938. szeptember 8.)

Östör József dr. előadása a Kath. Körben a Surányi-féle Széchenyi-regény Karolina esetéről. (Sopronvármegye, 1936. május 14.)

– Széchenyi István a regényhős. (Előadás. Budapest, Orsz. Nemzeti Klub, 1936, 8°, 29 l.)

– Széchenyi István karácsonya. (Soproni Hírlap, 1933. dec. 24.)

– Széchenyi lelke. (Soproni Hírlap, 1934. szept. 23.)

– A felsőbüki rózsakertész. (Soproni Hírlap, 1934. dec. 25.)

– Széchenyi István a sopron–győri országút „fertelmes rossz” volta ellen. (Sopronvármegye, 1935. szept. 22.)

– a Széchenyi körül keletkezett hazugságokról. (Soproni Hírlap, 1936. május 13.)

– Irodalom és politika. (Irodalmi Magazin, 1. évf., 1. sz., 4–8. l. 1936.)

– Crescence, gróf Széchenyi István hitvese. (Sopronvármegye, 1937. szept. 26 és 30.)

Parragi György: Sopron és Széchenyi. (Sopronvármegye, 1935. dec. 14.)

– Széchenyi István nyomában... (Sopronvármegye, 1936. dec. 15.)

Paur Iván: XI. Innocent Pápa bullája, melynek erejével néhai b. emlékeztető kalocsai érsek Széchenyi Pál egykori pécsi püspöki székében megerősített, s mely bullát azon öröm-ünnep emlékére, midőn a dicsőült legnagyobb magyar, sárvári felsővidéki Gróf Széchenyi István által, sírja szélén, kegyurilag megrendelt, s a dicsőültnek lelkes özvegye Nm. gróf Széchenyi Istvánné asszony, szül. Seilern Crescentia grófnő ő exca hitbuzgó vezérlete alatt, s a vallásos grófi nemzetség ősi bőkezűségéből díszesen felépült Nagy-Czenki templom 1864-ik évi N. Boldogasszonyhava 20-kán, Szent István, első apostoli magyar király sátoros ünnepén Méltóságos Simor János úr, győri megyéspüspök, s a vecsei nemes szék örökös főispánja által felszenteltetnék, tisztelete s ragaszkodása jeléül közrebocsátotta Paúr Iván, a magyar akadémia tagja, s a mélt. Széchenyi grófok nemzetségi levéltárnoka, – és gróf Széchenyi István levele, a nagyczenki község katolikus híveihez, egykori jobbágjaihoz. (Pest, 1864. Nyomatott Pollák betűivel. 4°.)

– levelei Tasner Antalhoz, illetve özv. Tasner Antalnéhez és Tasner Gézához a neki hagyományozott Széchenyi-iratokról és „Széchenyi 363 szellemi hagyaték” c. műről. (Akadémiai Széchenyi Múzeum katalógusa, 1347. szám.)

Párkert Alajos: Széchenyi István gróf és az Országos Magyar Gazdasági Egyesület. (Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 1895. évf., 346. sz.)

Payr Sándor: Széchenyi vallásos lelkülete. (Sopron, Székely és Tsa kny., 1926. 8°, 74+2 lap, füzve.)

Rábel László: Széchenyi. (Sopron, 1897. máj. 23, 118. sz.)

– Meglesz a Széchenyi-múzeum. (Soproni Hírlap, 1933. okt. 1.)

Radó István: Gróf Széchenyi István könyvtárának töredéke Sopron sz. kir. város közkönyvtárában.

(Magyar Könyvszemle, 1938. évf., 2. füzet, 113–122. l.)

Rozsonдай Károly: Széchenyi és a nemzet nevelése. (Soproni Hírlap, 1934. dec. 25.)

Rosonday Dénes: Új Széchenyi-mozgalom Sopronban. (Soproni Hírlap, 1936. dec. 8.)

Rumy Károly latin költeménye Széchenyi Istvánhoz. (Hasznos Mulatságok, 1832. évf., 2. félév, 401. l.)

Sándor István: Széchenyi és a könyv. (Magyar Könyvbarátok Diáriuma. Budapest, 6. évf., 3. sz., 65–68. l., 1936. május.)

Schneller, Wilhelm: Wie wir die dreihundertjährige Secular-Todesfeier des Reformators Philipp Melanchton würdig begehen. (Predigt, am 19. April 1860 gehalten von –. Oedenburg, Druck v. Carl Romwalter, 1860. 8°, 13 lap. Széchenyi-vonatkozású. L. az akadémiai Széchenyi-Múzeum katalógusát, 63. lap.)

Simon Elemér: Létesítsünk emlékszobát a Legnagyobb magyar emlékére Sopronban. (Soproni Hírlap, 1933. szept. 17.)

– A Széchenyi-szoba. (Soproni Hírlap, 1935. április 7.)

– Liszt és a Széchenyiek. (Soproni Hírlap, 1936. május 27.)

Siklóssy László: A modern magyar éremművészet és művelői, 1817–1910. (Numizmatikai Közlöny, 9. évf., 43–67. lap. 1910. Az 50. lapon *Kugler Ferenc* [1836–1875] soproni származású szobrász 1869-ben készült plakettjének, amely Siklóssy Gyula dr. jeles magyar szemészt ábrázolja, leírása. U. o. az 51. lapon *Loránfi Antal* soproni Széchenyi-szobor leleplezési emlékérmé is meg van említve.)

Bártfai Szabó László: Hol lakott gróf Széchenyi István Sopronban? (Soproni Hírlap, 19. évf., 1932. dec. 25.)

– A Széchenyi-család története. 3 kötet.

Szana Tamás: Izsó Széchenyije. (Sopron, 1897. május 23, 118. sz.)

Széchenyi Béla: Széchenyi-gyász. (Budapest: Franklin-Társ. ny., 1886. N4°, IV+314+1 l., v.)

Széchenyi, Franz: Rede an den Wohledlen Magistrat und ehrsame Bürgerschaft der königl. Freystadt Oedenburg bey der Feyerlichkeit des Aufruffs gehalten von Sr. Excellenze dem Hochgebohren Herrn Grafen Franz v. Szetsény (!) den 21ten April 1797. (Oedenburg, gedr. b. Anna Klara Siessin. 4°, 4 levél.) Végén: Beantwortet von dem Herrn Johann von Fodor, dermaligen wohlmeritirten Hrn Bürgermeister.

364 *Széchenyi Viktor*: Az Esterházyak griffmadara és a Széchenyiek galambja. (Széchenyi Viktor násznagyi beszéde Széchenyi Gyula és Esterházy Bernadette esküvőjén Budapesten, 1937. június 26-án. Soproni Hírlap, 1937. július 6.)

Szily Kálmán államtitkár beszéde a III. Soproni Nyári Egyetem megnyitó ünnepén, 1939. július 30-án.

Szily Kálmán és *Viszota Gyula*: A Magy. Tud. Akadémia Széchenyi-múzeumának tárgyjegyzéke. (Bp., M. T. A., 1905. 12°, IV + 189 l., füzve.)

Szudy Elemér: Széchenyi szelleme és a soproni népszavazás. (Sopronvármegye, 1933. okt. 8.)

Szüllő Géza: Mit kíván Széchenyi szelleme? (Sopronvármegye, 1939. febr. 7.)

Thirring Gusztáv dr.: A soproni Széchenyi-házak. (S. H., 20. évf., 1933. 1. sz.)

Thier László: Széchenyi István relikviái között. (Sopronvármegye, 1925. nov. 12.)

– Adatok a soproni zene történetéhez. Amikor a bencésdiákok először énekelték a himnuszt. (Soproni Hírlap, 1929. nov. 28. Gróf Batthyány Miklósné Széchenyi Franciska „Latin mise”, „Graduale” és „Offertorium” c. egyházi zenei műveiről, melyeket az abszolutizmus korában adtak elő a soproni bencés főgimnázium diákjai.)

Thier, Ladislaus: Aus meiner Széchenyi-Mappe. I. Tage des Glückes. (Oedenburger Zeitung, 27., 28., und 29. Oktober 1938.)

– Aus meiner Széchenyi-Mappe. Ih Eine niederschmetternde Diagnose. (Oedenburger Zeitung, 1., 4., 5. und 6. Nov. 1938.)

– Aus meiner Széchenyi-Mappe. III. Mit allem Glanze einer erhabenen Geburt... (Oedenburger Zeitung, 8. Nov. 1938, 22. Jan., 11., 12. und 14. Mai 1939.)

– Gedrucktes und Handschriftliches über Alt-Sopron. (Sopron, Szerző, 1938. 8°, 52 lap. Széchenyi-vonatkozásúak az „Ein Häuserkauf der Gräfin Esther Viczay” és az „An der Wiege der Soproner Sparkasse” című fejezetek.)

– Imposante Enthüllungsfeier der Széchenyi-Gedenktafel in Oedenburg. (Oedenburger Zeitung, 19. September 1933.)

– Wertvolle Andenken aus der letzten Lebenszeit des Grafen Stefan Széchenyi. (Oedenburger Zeitung, 10. April 1934.)

– Die Donau- und Theissregulierung: zwei Grosstaten des Grafen Stefan Széchenyi. (Oedenburger Zeitung, 23. Sept. 1934.)

– Entwickeltes Verkehrswesen – ein gewaltiges Mittel der Revision. Die sechste nationale Pilgerfahrt des Ungarischen Eisenbahn- und Schifffahrtsklubs nach Nagycenk. (Oedenburger Zeitung, 25. Sept 1934.)

– Bach–Händel–Széchenyi. Einige denkwürdige Gedenktage im Jahre 1935. (Oedenburger Zeitung, 1. Januar 1935.)

– Ein zeitgenössischer Bericht über Széchenyis geistige Umnachtung. (Oedenburger Zeitung, 15. Sept. 1935.)

365– Die Széchenyi-Gesellschaft entfaltet die Fahne... Pilgerfahrt zum Grabe des Mentors der Nation. (Oedenburger Zeitung, 12. Dez. 1936.)

– Ein Brief aus den glücklichsten Lebenstagen des Größten Ungarn. (Oedenburger Zeitung, 2. Februar 1936.)

– Széchenyis Beispiel. (Oedenburger Zeitung, 20. Sept. 1936.)

– Graf Stefan Széchenyi wirbt für den vaterländischen Gedanken. Ein Brief der Gräfin Julie Széchenyi. (Oedenburger Zeitung, 25. Dez. 1937.)

– Die Kraftquelle der Nation. Feierliche Übergabe der Széchenyi-Sammlung des Storno-Museums der Öffentlichkeit. (Oedenburger Zeitung, 3. Sept. 1938.)

Veray János: Hazafias országra szóló emléklap. Gr. Széchenyi István nagy hazánkfia szobra felavatása Sopronban 1897. május 23. (Mátray szobrász és építész úr tervrajza után készült. Irtam annak emlékére. Budapest, Weisz és Spatz kny. é. n. 8°, 1 levél.)

Veress Gábor: Nem másban – csak magunkban van a hiba. (Beszéd a Széchenyi-zarándokok nagycenki

ünnepén. Soproni Hírlap, 1935. szept. 18.)

Vértess József: A legnagyobb magyar szellemi világa. (Sopronvármegye, 1939. március 12.)

– Tüködarabok a legnagyobb magyar életéből. (Sopronvármegye, 1939. március 5.)

– „A legnagyobb magyar” katonai pályája. (Sopronvármegye, 1939. március 19.)

Viszota Gyula: Gróf Széchenyi István és Sopron vármegye. (Különlenyomat a Budapesti Szemle 310. számából, 8°, 55 l.)

– Gróf Széchenyi István és a soproni gőzmalom. (Magyar Mérnök- és Építészegylet Közlönye, 1909. 11. szám.)

Wimmer, G. A.: Das Oedenburger Komitat im Königreiche Ungarn, Kreis jenseits der Donau. (Mit einer topographischen Karte und fünf Chromolithographien. Nach Originalzeichnungen von G. Scheth. Wien, Verlag der Kunsthandlung H. F. Müller, 1840. 4°, 33 lap.)

Zichy Antal: Gróf Széchenyi István életrajza 1791–1860. 2 kötet. (Budapest, 1896–1897. Ráth Mór. 628, 380 l., Magyar Történelmi Életrajzok, XII. és XIII. évf.)

*

Bizottság alakult Széchenyi-empléktábla létesítésére. (Soproni Hírlap, 1938 június 2.)

Akadémiai Értesítő. 1901. (XII.) évf. „Gróf Széchenyi István levele Kis Jánoshoz” c. cikk.

A Storno-család Széchenyi-gyűjteményének tárgyjegyzéke. Gróf Széchenyi István kéziratának, valamint egyéb leveleknek közlésével. (Kiadja: Storno Miksa, Sopron, 1938. 8°, 77 lap.)

Az 1843-ban alakult *Soproni Kaszinó-Egyesület* nyomtatott névsorait 1848-ig, melyeken Széchenyi István neve is szerepel, Scholz János soproni műgyűjtő őrzi.

366A soproni zeneegyesületnek gróf Széchenyi István számára kiállított tiszteletbeli tagsági oklevele. 1840. (Akadémiai Széchenyi-múzeum katalógusa: 1369. szám.)

Az Országos Széchenyi-mozgalom kis kátéja. (Felelős kiadó: Missuray-Krug Lajos. Dombóvár-Sopron. Széchenyi-Társaság, 1936. 8°, 40 lap, fűzve.)

A Széchenyi-Társaság alapszabályai. (Sopron, Gáspár-nyomda, 1936. 16°, 16 lap, fűzve.)

Sopronban létesítendő „Széchenyi-múzeum” javára rendezett hangverseny anyagi mérlege. (Sopronvármegye, 1934. márc. 22.)

A soproni Orsolyita-zárdában elkészült a Gysev. vonatkísérők gyönyörű selyemzászlója. (Széchenyi vonatk. Sopronvármegye, 1935. aug. 29.)

Az „Athenaeum” nagy képes naptára az 1898-diki közönséges évre. 39. évfolyam. (Budapest, Athenaeum, N. 8°, 251 és XVII. l. „Gróf Széchenyi István soproni szobra” című cikkel.)

A „Soproni Irodalmi és Művészeti Kör” 1897. évi működéséről szóló jelentés. (Összeállította Vojtkó Pál. Sopron, Litfass utóda Röttig Gusztáv kny. 1898. 8°, 40 lap.)

A Soproni Irodalmi és Művészeti Kör részvét levele gróf Széchenyi Bélához. (Sopron, 1877. április 3.)

Közölve: Széchenyi-gyász, 189. lap.)

Abbildung der goldenen Feder, welche die ung. Acad. dem Grafen Stephan Széchenyi zum Geschenk gemacht hat. (Id. Storno Ferenc rézkarca. 13×25 cm. A Storno-család Széchenyi-gyűjteményének tárgyjegyzéke. Sopron, 1938. 211. szám.)

Aranymise a horpácsi kastélyban. (Kugler János, a horpácsi Széchenyi grófok házi káplánja 1898. dec. 8-án olvasta aranymiséjét. – Soproni Hírlap, 1898. dec. 11.)

Az Országos Széchenyi Emlékbizottság Budapest, 1926. augusztus 25-én kelt levele az „Oedenburger Zeitung” (Sopron) szerkesztőségéhez, mely a szerkesztőségnek az alapító tagok sorába való felvételét tudatja.

A Széchenyi Társaság Szózata a magyar társadalomhoz. (Soproni Hírlap, 1938. ápr. 3.)

Széchenyi emlékezete. (Soproni Napló, 1901. évf., 77. sz.)

Briefe Stefan Széchenyis. (Oedenburger Zeitung, 27. Mai 1908. – A Lunkányi-család kincsei.)

Czenkről keltezett Széchenyi István-levelek. (Akadémiai Széchenyi-múzeum katalógusa: 877., 878., 879., 902., 943., 945–946., 981–982., 994., 1022., 1044., 1063., 1075. szám.)

„*Dem Andenken Széchenyis*”. Gedicht von Johann Arany. Ins Deutsche übertragen von Nikolaus Balogh. Einleitung von T. (Oedenburger Zeitung, 10. April 1934.)

Részlet egy soproni levélből. (Pesther Tageblatt, 1841. évf., 762. l.)

Der Schreibtisch des Grafen Stefan Széchenyi. (Oedenburger Zeitung, 18. Januar 1900.)

Das Széchenyi-Korrektionsheim. Ein geschichtlicher Rückblick. (Oedenburger Zeitung, 53. Jg., Nr. 239. 21. Okt. 1921.)

367Döbling, 1860 márc. 26. Széchenyi Sopron szab. kir. város tanácsához írt levele. Sajátkezű fogalmazvány. (Akadémiai Széchenyi-múzeum katalógusa: 1245. szám.)

Egy érdekes színlap. (Gyászünnepe a feledhetetlen nagy hazafi gróf Széchenyi István halála évnapjának emlékeztére 1861 ápr. 8-án. – Sopron c. lap Széchenyi-száma, Sopron, 1897. máj. 23.)

Einladung zu dem am 16. Mai 1860 in der Eisenstädter Stadtpfarrkirche abzuhaltenden Trauergottesdienste. (Eisenstadt, am 15. Mai 1860. Közölve: Széchenyi-gyász, 234. lap.)

Emlékezzünk! [Széchenyi.] (Soproni Hírlap, 1935. április 7.)

Frankenburg és a legnagyobb magyar. (Nyugdíjas Bálint soproni anekdotái. Sopronvármegye, 1935. febr. 2.)

Graf Franz Széchenyi gestorben. (Oedenburger Zeitung, 14. Dez. 1929. Alt-Oedenburger Kalender.)

Grat Stefan Széchenyi: „Zuerst lerne dein Vaterland kennen...” Ein neues Heimatbuch Rudolf Bechts. (Oedenburger Zeitung, 5. März 1939.)

Gróf Széchenyi István temetése. (Hazánk. Időszaki folyóirat. II. évf. Pest, MDCCCLX. 504–505. lap.)

Gróf Széchenyi István mellképe gipszből, aranyozva. (Mátrai Lajos ajándéka ifj. Storno Ferencnek. A Storno-család Széchenyi-gyűjteményének tárgyjegyzéke. Sopron, 1938. 242. szám.)

Gróf Széchenyi István levele „Tek. Ns. Sopron Vrgyének”. (Pozsony, 1826 júl. 19. Fogalmazvány. A Storno-család Széchenyi-gyűjteményének tárgyjegyzéke. Sopron, 1938. 8. lap.)

Gróf Széchenyi István válasza Sopron vármegye 1845. szeptember 12-én tartott közgyűléséből kelt 3552. számú üdvözlő levelére. 1845. szept. 25. (Sajátkezű fogalmazvány. A Storno-család Széchenyi-gyűjteményének tárgyjegyzéke. Sopron, 1938. 23. lap.)

Gróf Széchenyi István levele Győr vármegyéhez. (Pest, 1845. szept. 25. Sajátkezű fogalmazvány. A Győr és Sopron közt felállítandó rendes postavonal tárgyában. – A Storno-család Széchenyi-gyűjteményének tárgyjegyzéke. Sopron, 1938. 24. lap.)

Gróf Széchenyi István. (Id. Storno Ferenc tollrajza. Sopron, 1891 május 16. 40×55 cm. A Storno-család Széchenyi-gyűjteményének tárgyjegyzéke. Sopron, 1938. 203. szám.)

Egy érdekes színlap. Széchenyi-relikviák, Nagy Pál követi jelentése az 1825–1827. évi országgyűlésről. (Emléklap a Széchenyi-szobor leleplezése alkalmából. 1897.)

Jelentés gróf Széchenyi Pálné haláláról. Sopron, 1866 szeptember 13. A Storno-család Széchenyi-gyűjteményének tárgyjegyzéke. Sopron, 1938. 47. lap.)

Illustrierter Führer durch Oedenburg und Umgebung. Zweite vermehrte und verbesserte Auflage. (Oedenburg, C. Romwalter & Sohn, 1891. 8°, VI + 168 S. – A 135–139. lapon „Zinkendorf” [Nagycenk] ismertetése.)

368. „*Kedves Jobbágym*” című levél. Czenk, Julius 24-dikén 1831. (4°, 4 l.) Kerékgyártó Árpádnak Széchenyi-életrajzát, mely a „Magyar Helikon” c. könyvsorozatban Stampfel Károlynál Pozsonyban jelent meg, ismertetik a Sopronban megjelent „*Népiskolai Lapok*”, III. évf., 1883. 458. l.

Kis János levele gróf Széchenyi Istvánhoz a „Hitel”-ről. Sopron. 1830. III. 17. (Akadémiai Széchenyi-múzeum katalógusa: 1319. szám.)

Gróf Széchenyi István egy levele. Papp Károly soproni ügyvédjéhez. (Sopron, XIII. évf., 1883. 50. szám.)

Meghívó az 1860 május 19-én a kismartoni városi szent-egyházban tartandó gyászistentiszteletre. (Kismarton, 1860 május 15. Közölve: Széchenyi-gyász, 233. lap.)

Ozoray Árpád részvétlevele gróf Széchenyi Bélához. Sopron, 1860 május 6. (Közölve: Széchenyi-gyász, 209–210. l.)

Részlet egy soproni levélből. (Pesther Tageblatt, 1841. I. félév, 762. lap.)

Sz. k. Soprony város tisztb. polgárjává nevezi ki gr. Széchenyi Istvánt. (Társalkodó, 1835. 105. lap.)

Sopron város Széchenyit tiszteletbeli polgárrá választja. (Hazai 's Külföldi Tudósítások, 1835. évf., I. félév, 244. lap.)

Sopron városi tisztujtás. (Hazai 's Külföldi Tudósítások, 1835. évf., II. félév, 250. lap.)

Sopron megye közgyűléséről szóló hír. (Hirnök, Pozsony, 1841. 49. szám.)

Sopron vármegye 1845. szeptember 12-én tartott közgyűléséből kelt 3552. sz. *üdvözlő levele gróf Széchenyi Istvánhoz.* (A Storno-család Széchenyi-gyűjteményének tárgyjegyzéke. Sopron, 1938. 45. lap.)

Sopron vármegye üdvözlő levele gróf Széchenyi Istvánhoz. Sopron, 1826 március 31. A Storno-család Széchenyi-gyűjteményének tárgyjegyzéke. Sopron, 1938. 44–45. lap.)

Sopron vármegyének 1836-dik évi szent Mihály hava 12-ről Sopronban folytatva tartott *közgyűlése jegyzőkönyvéből.* (Kiadta Rohonczy Ignác főjegyző. 4 lap.)

Sopron vármegye 1843. júl. 24-iki közgyűlésének *jegyzőkönyve.* Másolat. (Akadémiai Széchenyi-múzeum katalógusa: 1370. szám.)

Sopron vármegye levéltárának gróf Széchenyi Istvánra vonatkozó adatai. Összegyűjtötte: Viszota Gyula. (Akadémiai Széchenyi-múzeum katalógusa: 1370. szám.)

Széchenyi István levele a rábaközi olvasótársaság elnökéhez. Czenk, 1836. okt. 22. (Hazai 's Külföldi Tudósítások, 1836. II. 43.)

Széchenyi emlékezete. Ünnepi beszéd. Elmondta gróf Széchenyi István születésének százados évfordulóján a soproni irodalmi és művészeti kör által rendezett Széchenyi-ünnepen *Fenyvessy Ferenc* országos képviselő. (8°, 13 l., Budapest, 1891. Athenaeum.)

Stephan Széchenyi. (Nach dem „Pester Lloyd“. Oedenburger Intelligenz- u. Anzeigeblatt vom 16., 18. und 20. April 1860.)

Szabó Károly, a Magyar Történelmi Társulat képviselője *beszéde* a soproni Széchenyi-szobor leleplezésekor. (Századok, 1897. 660. lap.)

369 *Széchenyi arcképének kifüggesztése Sopron megye közgyűlésén.* (Hazai 's Külföldi Tudósítások, 1838. évf., II. félév, 17. lap.)

Széchenyi emlékezete. (Soproni Napló, 1901., 77. szám.)

Széchenyi-relikviák. (Sopron, 1897. 118. szám, máj. 23.)

Széchenyi-relikviák Schwartz Károly könyvkereskedő kirakatában. (Soproni Hírlap, 1929 szeptember 21.)

„*Széchenyi szelleme virraszt.*” (Sopronvármegye, 1937. szeptember 21.)

Széchenyi vármegyéje a Széchenyi emléket meggyanusító Surányi-regény ellen. (Sopronvármegye, 1936 május 24.)

Széchenyi-Reliquien im Schaufenster der Schwarzschen Buchhandlung. (Oedenburger Zeitung, 22. Sept. 1929.)

Széchenyis Wiener Geburtshaus wird bezeichnet. – Eine erfolgreiche Anregung des Museumdirektors Ernst Lauringer. (Oedenburger Zeitung, 1938. jún. 4. A cikk szerzője *Thier László.*)

Sopron és Sopron vármegye ismertetője. 1914–1934. Összeállították: Horváth L., Madarász Gy. és Zsadányi O. (Sopron, Székely és Társa kny. é. n. N. 8°, 124 és 261 lap. – A második részben, 125–127. lapon, Nagycenk története. Irta: *Csatkai Endre.*)

Tasner Antal két levele Paúr Ivánhoz (1860-ból) Széchenyi István iratai ügyében. (Akadémiai Széchenyi-múzeum katalógusa: 1389. szám.)

Ünnep után. (Vezércikk. Sopron, 1897. 119. szám.)

Verzeichniss der Mitglieder des Oedenburger Musikvereines im Jahre 1840/I. (Oedenburg, gedruckt bei Katharina von Kulcsár. 8°, 16 lap.)

Vojtkó Pál levele Szily Kálmán akadémiai főtitkárhoz a Széchenyi-Múzeum számára küldött ajándéka ügyében. (Sopron, 1898. dec. 18. Akadémiai Széchenyi-múzeum katalógusa: 1403. szám.)

Gróf Széchenyi István levelei Kis Jánoshoz (soproni evang. püspök). (Akadémiai Értesítő XII. évf., 1901.)

*

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Adalékok a soproni Széchenyi-irodalomhoz. / Széchenyi-ünnepségek Sopronban. (Szobor, emléktábla.)

Széchenyi-ünnepségek Sopronban. (Szobor, emléktábla.)

Amicus: A Széchenyi-szobor. (Sopron, XXI. évf., 1891., 44.)

Bella Lajos: Széchenyi István gróf. (Emléklap a soproni Széchenyi-szobor leleplezésére. Sopron, 1897. 11–19. ll.)

Bethlen Oszkár: A Széchenyi-szobor története. (Sopron, 1897. 118. szám, május 23.)

Dóczi Lajos: Alkalmi óda a soproni Széchenyi-szobor leleplezésére. (Sopron, Litfass utóda Röttig Gusztáv kny. 1897. 8°, 4 lap.)

Dunántúli Tárogató. XXVI. évf., 27. szám, 1937. aug. (A „Dunántúli Képes Ujság” c. mellékletben Széchenyi István soproni szobrának leleplezése 1897. május 23-án. Rupprecht Mihály felvétele.)

Marbach, Ernst: Gedenkblatt der Oedenburger Zeitung zur Széchenyi-Feier. (1897. május 23. sz.)

– Der Muse Gruß zur hohen Denkmal-Enthüllungsfeier am 23. Mai 1897.

– Graf Stefan Széchenyi, der hochherzige „Vater der Reform”.

370– Das Denkmal.

– Die Denkmal-Kommission. U. o.

Markóczi Imre: Széchenyi István gróf soproni szobrának leleplezési ünnepére. Óda. (Sopron, 1897. 118. szám, május 23.)

Mészáros Sándor: A Széchenyi-emléktábla mai ünnepe. (Soproni Hírlap, 1933. szeptember 17.)

Póda, Andreas: Das Oedenburger Széchenyi-Denkmal. (Westungarisches Volksblatt vom 22. Mai 1897.)

Rábel László: Széchenyi. (Emléklap Széchenyi szobrának leleplezési ünnepélye alkalmából. – Sopron, 1897.)

– Széchenyi emlékszoja Sopronban. (Soproni Hírlap, XX. évf., 217. sz., 1933. szept. 24.)

Ifj. Reményi Ede: A soproni Széchenyi-szobor. (Soproni Hírlap, XXV. évf., 1895., 262. sz.)

Tolnay Gábor: Hol állíttassék szobor a nagy Széchenyinek? (Sopron, XXI. évf., 1891. 46. szám.)

Viszota Gyula: Emléklap a soproni Széchenyi-szobor leleplezésére. Könyvismertetés. (Irodalomtörténeti Közlemények, 1899. IX. évf., 2. füzet.)

– Emléklap a Széchenyi-szobor leleplezésére. Könyvismertetés. (Magyar Kritika, 1899. évf., 15. szám.)

Zombory József: A szoborbizottságról. (Sopron, 1897. 118. szám, május 23.)

*

Akadémiai Értesítő VIII. évf. (1897.) Szily Kálmán. Jelentés a M. T. Akadémia munkásságáról 1896-ban. A soproni Széchenyi-szobor leleplezésére vonatkozó jegyzőkönyvi számok.

A Széchenyi-ünnepélyhez. (Sopron, 1897., 114. szám.)

A Soproni Irodalmi és Művészeti Körnek a Széchenyi-szobor leleplezése alkalmából (1897 május 23) tartott ünnepi estélyére szóló *meghívója*. (Sopron, Romwalter Alfréd. 8°, 4 lap.)

A „Sopron” című politikai napilap 1897. május 23-iki ünnepi száma a soproni Széchenyi-szobor leleplezése alkalmából.

A Széchenyi-emléktábla leleplezése Sopronban. (Soproni Hírlap, XX. évf., 212. sz., 1933 szept. 19.)

A Soproni Széchenyi-szobor 1897. évi május hó 23-án tartandó leleplezési ünnepélyének sorrendje. (Sopron, Litfass utóda Röttig Gusztáv. 4°, 4 lap.)

A Széchenyi-szobor leleplezése. (Soproni Ujság, II. [XXIX.] 1896. évf., 195.)

A Széchenyi-ünnep. (Sopron, 1897. évf., 112. sz.)

A Széchenyi-ünnepélyhez. (Sopron, 1897. évf. 115. sz.)

Az irodalmi kör estélye. (U. o.)

Reminiscenciák. (U. o.)

Ünnep után. (U. o. 119. sz.)

Die heutige Széchenyi-Feier wird im Stadttheater abgehalten. (Oedenburger Zeitung, 22. September 1929.)

371 Gróf Széchenyi István szobra Sopronban. A soproni Széchenyi-szobor. (Szobor és cenki sírbolt képével. Vasárnapi Ujság 1897. évf. 22. sz.)

A soproni Széchenyi-szobor 1897. évi május 23-án tartandó leleplezési ünnepélyének sorrendje. (4°, 4 l. Litfass utóda Röttig Gusztáv Sopronban.)

Das Széchenyi-Denkmal in Oedenburg. (Politisches Volksblatt, 1897 den 25. Mai. Nr. 144.)

Emléklap a soproni Széchenyi-szobor leleplezésére. 1897. május 23. (A szobor-bizottság megbízásából szerkesztette Kugler Alajos városi levéltáros, szoborbizottsági jegyző. – Sopron, 1897. Nyomatott Romwalter Alfrédnél. 4°, 63 lap.)

Gedenkblatt der „Oedenburger Zeitung” zur Széchenyifeier. Sonntag, 23. Mai 1897. (Folio, 2 Blätter.)

Gróf Széchenyi-István. Mátrai Lajos György szoborműve. (Sopron, 1897 május 23-án. Metszette Morelli Gusztáv. Fametszet. 19×27 cm.)

Gyászünnepély a soproni városi színházban. 1861 április 8-án. (Színlap közölve: Széchenyi-gyász, 236. lap.)

Izsó Széchenyije. [Széchenyi-szobor.] (Sopron, XXVII. évf., 118. sz., 1897. május 23.)

Meghívó 1923. évi február hó 8.-án a soproni kaszinó összes termeiben tartandó Széchenyi-bálra.

Meghívó. A Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút személyzete a M. Á. V. budapesti üzletvezetősége kebelében alakult „Vasutas Ének- és Zenetársaság” közreműködésével 1934. évi március hó 17.-én este 8 órai kezdettel a Városi Színházban a Sopronban létesítendő „Széchenyi-múzeum” javára hangversenyt rendez.

Meghívó az 1938. április 9.-én a soproni Városi Színházban rendezendő hangversenyre, melyet a M. Á. V. budapesti üzletvezetősége kebelében alakult Vasutas Ének- és Zenetársaság rendez többek között a Sopronban létesítendő Széchenyi-múzeum javára. (Haránt 8°, 2 levél. Röttig-Romwalter Nyomda Bérloi, Sopron.)

Nagyszabású ünnepségeket készítenek elő Széchenyi születésének 150-ik évfordulójára. (Sopronvármegye, 1939. március 5.)

Sopron vármegye és Sopron szab. kir. város közönségének meghívója a Sopronban felállított Széchenyi István-émlékszobornak 1897 május 23-án megtartandó leleplezésére.

Széchenyi-ünnepség Sopronban. (Vasvármegye, Szombathely, 1933. szept. 19.)

Széchenyi István gróf születésének századik évfordulója Sopronban és Sopronmegyében. (Sopron, XXI. évf., 1891. 74., 76., 77. szám.)

Zur Enthüllung des Széchenyi-Denkmal am 23. Mai 1897! (Im „Westungarischen Volksblatt”, V. Jahrgang, Nr. 58, Oedenburg, 22. Mai 1897.)

*

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Adalékok a soproni Széchenyi-irodalomhoz. / Zárándoklatok

Széchenyi sírjához.

372 **Zarándoklatok Széchenyi sírjához.**

Csatkai, André: Die Wallfahrt zu Széchenyis Gruft einst und jetzt. (Oedenburger Zeitung, 7. April 1929.)

Róbert Emil, a VÖGE országos elnöke lesz az idén a Széchenyi-zarándoklat ünnepi szónoka. (Soproni Hírlap, 1936. aug. 25.)

Thier, Ladislaus: Eisenbahner und Schiffer huldigen dem Schöpfer des ungarischen Verkehrswesens. (Oedenburger Zeitung, 30. Aug. 1936.)

A Széchenyi Társaság zarándokvonata Széchenyi sírjához és előadása Nagycenken. (Soproni Hírlap, 1936 december 15.)

A Széchenyi-zarándoklat rendje. (Soproni Hírlap, 1934. szeptember 23.)

A magyar vasutasság zarándokútja Széchenyi sírjához. Képek. (Magyarország, Budapest, 1933. szept. 19.)

A nagycenki zarándoklás új idők felé vezet. (Sopronvármegye, 1935. szeptember 15.)

Ezer vasutas vett részt a nagycenki Széchenyi-zarándokúton. (Kis Ujság, Budapest, 1933. szept. 19.)

Műsora az 1937. szept. 26-án rendezett Széchenyi-zarándoklatnak. (Könyomatos.)

Die Wallfahrt zum Grabe Széchenyis und die Gedenkfeier. (Oedenburger Zeitung, 24. Sept. 1929.)

N. R.: Ma indul a magyar vasutasok zarándokcsoportha Széchenyi nagycenki sírjához. (Soproni Hírlap, 1935. szeptember 15.)

Pilgerfahrt nach Nagycenk. (Oedenburger Zeitung, 26. Sept. 1939.)

Vasárnap lesz a magyar vasutas- és hajóstársadalom hagyományos Széchenyi-zarándoklata. (Soproni Hírlap, 1935. szeptember 12.)

V-i: Széchenyis Werke werden nie verblassen! Zur Pilgerfahrt ungarischer Eisenbahner und Betriebsbediensteten. (Oedenburger Zeitung, 27. September 1939.)

Vöröskeresztes gyermekek Széchenyi sírjánál. (Sopronvármegye, 1936 júl. 4.) *Wallfahrt der ungarischen Eisenbahner und Schiffahrtsbeamten nach Nagycenk.* (Oedenburger Zeitung, 21. September 1929.)

*

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Adalékok a soproni Széchenyi-irodalomhoz. / Nagycenki vonatkozású.

Nagycenki vonatkozású.

Andronicus: A czeni sirok. (Tárcacikk. Magyar Nemzet, Budapest, 1900. 278. szám.)

Áldásy Antal: A gróf Széchenyi-család levéltára. (Magyar Könyvszemle, IX. köt., 1901.)

Balics Lajos: Ünnepi beszéd, melyet a Nagyczenken felállított Széchenyi István gróf emléksobrának leleplezése alkalmával 1897. évi szept. 12-én mondott – , nagyczeni plébános. (Sopron, Röttig, 1897. 8°, 14 l.)

Bay Miklós: Nagyczeni riadó. Vers. (Az országos Széchenyi-mozgalom kis kátéja, Dombóvár, 1936. 5–6. lap.).

Csatkai Endre: Nagyczeni kulisszák Csokonai Vitéz Mihálynál. (Soproni Hírlap, 1938. nov. 1.)

373 *Falk Miksa*: A nagyczeni kastély éjjeli látogatója. (Nagy Sándor levele. – Budapesti Hírlap, 1904. 270. lap.)

Freissperger Vilmos: A nagy-czeni Széchenyi-szobor története. (Soproni Napló, 1897. szeptember 12.)

Jászai Mari: A czeni sirboltban. A czeni szobor leleplezése. (Sopron, XXVII. évf., 209. sz., 1897. IX. 14.)

Keszei: Egy érdekes Széchenyi-okirat került elő Nagyczenken. (Sopronvármegye, 1937. okt. 1.)

Klauzál Imre és Nagy-Czenk. (Kelet Népe. Magyar irodalmi csarnok és időszaki szemle. I. kötet, 3. füzet, 1856.)

Marbach, Ernst: Die Széchenyi-Feier in Zinkendorf. (Oedenburger Zeitung, 24. Jg., Nr. 215, 216. 1891. IX. 22–23.)

Mészáros Sándor: A czeni könyvtárban. (Soproni Almanach az 1922-dik évre, 146–147. l.)

Németh Pál: Hársfavirágzás a czeni fasorban. Vers. (Sopronvármegye, 1939. július 12.)

N.: Die Széchenyi-Gedenkfeier in Nagycenk. (Oedenburger Zeitung, 14. April 1931.)

Östör József: Kisebb történeti tévedések. (A czeni kriptá üvegkoporsójának nagy halottját eredetileg hol temették el? – Sajátkezűleg nyomozott-e Széchenyi István özvegye Sopron vármegyéhez?) Sopronvármegye, 1936. április 12.

Parragi György: Látogatás a halott Széchenyiek néma birodalmában, mely Magyarország legszebb temetője lesz. (Sopronvármegye, 1936. júl. 17.)

Paúr Iván: A kisczeni remete. (Felolvasás. Emlékkönyv a Magyar Tört. Társulatnak Sopronban való időzése alkalmából, 1883. aug. 21–27. 28–32. lap.)

Perthl József: Széchenyi István nyughelye Nagyczenken. (Hazánk s a Külföld, 1866. 14. sz. képpel.)

Pompéry Aurél: A nagyczeni kastély éjjeli látogatója. (Budapesti Hírlap, 1904. 265. sz.)

Széchenyi Miklós gróf: Gróf Széchenyi István czeni temploma. (Budapesti Szemle, 1901. évf., 56. köt., 295. sz.)

– Gróf Széchenyi István czeni temploma. (Budapesti Szemle, 1901. évf., 56. köt., 314. sz.)

T-sch P.: Ezer soproni népiskolás hódolata Széchenyi sírjánál. A soproni evang. népiskola Széchenyi-ünnepélye és júniálisa Nagycenken. (Sopronvármegye, 1935. június 9.)

Zelovich Kornél beszédei abból az alkalomból, hogy a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűlése kegyelettel áldozott Sopronban és Nagycenken gróf Széchenyi István emlékének. (Napi Közlöny. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Sopronban, augusztus hó 28-tól 31-ig tartott XL. Nagygyűléséről. Sopron, 1929. aug. 30. 2. sz.)

*

374A nagycenki hitbizományt *megosztották*. (Sopronvármegye, 1939. július 2.)

A magyar Mekka. (Nagycenk ismertetése a Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút menetrendjének 1937. május 22-től érvényes kiadásában. 58. lap. Sopron, 1937. 12°.)

A czeni Széchenyi-szobor leleplezése. (Sopron c. lap, 27. évf., 209. sz. 1897. szept. 14. Jászai Mari cikkével: A czeni sirboltban.)

A czeni ünnep. (Széchenyi-szobor leleplezési ünnepe. Soproni Napló, 1897. szept. 14.)

A Széchenyi Társaság nagyszabású ünnepségeket rendez vasárnap Nagycenken. (Sopronvármegye, 1936. december 8.)

Die Oedenburger Pladfinder beim Grabe Széchenyis. (Oedenburger Zeitung, 3. April 1930.)

Die Széchenyi-Feier in Zinkendorf. (Oedenburger Zeitung, 10. April 1931.)

Döbling, 1860. I. 20. (Széchenyi a czeni kat. hívekhez, volt jobbágiaihoz intézett levele. Saját fogalmazvány és gróf Zichy Géza másolata. Az akadémiai Széchenyi-múzeum katalógusa, 1240. sz.)

Eine neue Széchenyi-Gruft. (Oedenburger Zeitung, 18. Januar 1911.)

Gróf Széchenyi István czeni levele. (Hasznos Multságok, 1831. II. félév, 33. lap.)

Gróf Széchenyi István szobrának leleplezése Nagycenken, 1897. szept. 12-én. Stagl Ferenc soproni fényképész felvétele. Akadémiai Széchenyi-múzeum katalógusa, 1415. sz.

Gróf Széchenyi István kastélya Sopronmegyében, Nagycenken. (Kőre rajzolta Katzler V. Kiadja Kotsányi László. Nyomatott Bécsben Schwarz J.-nél. Akadémiai Széchenyi-múzeum katalógusa, 1550. sz.)

Gróf Széchenyi István szobra Nagy-Cenken. (Stagl Ferenc soproni fényképész felvétele. Akadémiai Széchenyi-múzeum katalógusa, 1415. sz.)

A nagycenki szobor. (A Magyarország 1897. szept. 15. számából. Sopron c. lap, 27. évf., 211. sz. 1897. szept. 16.)

István napja Czenken. (Jelenkor, Pest, 1840. évf., 281. lap.)

Jelenetek a Nagycenken (1825. április 9-én és 1826) és *a Horpácson* (1825. április 11-én) rendezett

szarvas-vadászatokról. (3 db vízfestmény. Akadémiai Széchenyi-múzeum katalógusa, 1543. sz.)

A Széchenyi Társaság zászlóbontása Nagycenken. (Sopronvármegye, 1936. december.)

Nagy-Czenk, Kis-Czenk. A Széchenyi-nap alkalmából. (Pesti Napló, 1878, 86. sz.)

Newyorkból jött Nagycenkre egy amerikai újságíró csak azért, hogy a Hársfasort láthassa. (Sopronvármegye, 1936. július 15.)

Özv. gróf Széchenyi Istvánné szül. aspangi Seilern Crescentia gyászjelentése. Kelt a Kiscenki kastélyban 1875. július 31-én. (Nyomatott Reichard Adolfnál Sopronban.)

Részletek a Nagycenken talált Széchenyi-okiratból. (Sopronvármegye, 1937. október 5.)

A Széchenyi-család sírboltja Czenken. (Budapesti Közlöny, 1869, 245. sz.)

375 *Széchenyi-Feier.* Am 6. April in Zinkendorf. (Oedenburger Zeitung, 5. April 1930.)

Sírrablás Nagycenken. A legnagyobb magyar ruháin megosztzkodtak. (Nemzetőr, 38. évf., 1906, 142., 143., 144., 148. sz.)

*

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Adalékok a soproni Széchenyi-irodalomhoz. / Szederegylet és selyemtenyésztés.

Szederegylet és selyemtenyésztés.

Fent István: A magyar selyemtenyésztés 250 éves multjából. (Budapest, 1930. 8°, 255 lap. Számos soproni és sopronmegyei vonatkozással.)

Henking Henrik: Szederfa- és selyemtenyésztés Magyarországon. (Sopronban, 1843. Nyom. Reichard Károlynál. 8°, 23 l. és 1 táblázat.)

– Véleményes előterjesztése – – -nek a' Sopron-Vasi Szederegyletkez Julius 26-án 1841. (Magyarra fordította Tatay János, 8°, 15 l. Nyom. Sopronban.)

Henking, Heinrich: Seidebau und Seide-Gewerbe in Ungarn. (Oedenburg: Wigand'sche Buchhandlung, 1844. 8°, 7 lev. és 178 lap.)

– Maulbeerbaum- und Seidenzucht in Ungarn. (Güns, 1843. Carl Reichard. 8°, 24. l. és 1 tábla.)

– Gutachtlicher Vortrag an den Seidenbau-Verein der Oedenburger und Eisenburger Comitete, am 26. Juli 1841. (Oedenburg, 1841. Gedr. bei Kath. von Kultschar. 8°, 14 és 1 l.)

Komor Géza: A Sopron-Vasi Szederegylet... (Irodalmi Magazin, 1. évf., 2. sz., 62. lap. 1936. aug.)

Mihók Ernő: A selyemtenyésztésről (Rádiós gazdasági előadások, A. sorozat, 4. sz. Budapest, 1934, 30–36. lap.)

Simon Nep. János: Függelék gróf Széchenyi István értekezéséhez a' Selyemről. Az Egyleti-Választmány 'határozatához képest. (Sopronban, Kulcsár Katalin' betűivel, 1840. 8°, 14 lap.)

Széchenyi István: A selyemről. (Pest, 1840. Ny. Trattner-Károlyi. 8°, 56 l.)

Thier, Ladislaus: Seidenbaugesellschaft löst sich auf und andere Berichte einer alten Wiener Zeitung über Sopron. (Oedenburger Zeitung, 26. Juni 1938.)

*

A Sopronvasi szederegylet közgyűlése. (Jelenkor, 1841. évf., 253. lap.)

A selyemről. Függelék gróf Széchenyi István értekezéséhez. A sopron-vasi szederegylet megalakulásáról. (Századunk, Pozsony, 1840. 768. lap.)

A selyemtermelés hazánkban. (Népiskolai Lapok I. 1881. 191. l. Az 1837-ben Nagycenken alapított „Fonóintézet” működéséről.)

A selyemtermelés 1881-ben. (Népiskolai Lapok, Sopron, 2. évf., 1882. 80. l. Sopronmegyei adatok.)

Auflösung der seit 1845 bestehenden Oedenburger Seidenbau-Actiengesellschaft. (Der Wanderer, Wien, 29. Mai 1851.)

A sopron-vasi szederegylet megalakulásáról. (Századunk, 1840. évf., 768. l.)

A sopron-vasi szederegylesület megalakulása. (Jelenkor, 1841. évf., 174., 179. l.)

376 *Előleges aláírás a Sopron Vasi Szederfa Egyesületre*. Czenk 1840 aug. 20., (Akadémiai Széchenyi-múzeum katalógusa, 852. sz. Eredeti fogalmazv.)

Sopron, mint a' magyar selyemtenyésztés fő tanyája. (Magyar Gazda, Pest, 1847. 17. sz.)

Sopron vármegye megtisztelése és Széchenyi indítványa a selyemtenyésztés ügyében. (Nemzeti Ujság, Pest, 1840. 237. lap.)

Sopron-vasi szederegylet könyv. 1841. (Sopronban, Kulcsár Katalin' betűivel, 1841. 8°, 24 lap.)

Sopron-vasi szederegylet könyv. 1841. A' július 26-án tartott Köz-Gyűlés határozata szerint az alkotó szabályok kiterjesztésével módosítva. (Sopronban, Kulcsár Katalin betűivel. 8°, 16 lap.)

Széchenyi István gróf elkészöntő beszédei, a szederegyleti ebéd felett, július 26-án 1841 Sopronban. (Társalkodó, 1841. 255–256. lap.)

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / Lapunk barátaihoz!

Lapunk barátaihoz!

Vészterhes időben zárjuk a „Soproni Szemle” harmadik évfolyamát és kezdjük a negyediket. Olyan időben, amikor az erők felzárkózása és a baráti kezek egymásba fonódása fontosabb mint valaha. Az elsötétülő világban fények és mécsek köré gyűlnek a virrasztók. Ilyen kultúrmécs a „Soproni Szemle” is.

Köszönjük barátainknak, hogy önzetlen munkánkat ebben az évben is támogatták s kérjük, segítsenek továbbra is, hogy növelhessük a mécs lángját és a fényt, amely Sopron kultúrájából árad.

A szerkesztőbizottság.

Technikai okokból lapunk ezúttal késve jelenik meg, olvasóink szíves elnézését kérjük.

Figyelmeztetés!

E folyóirat elfogadásával előfizetési kötelezettséget vállal.

Kérjük lapunk t. barátjait, hogy az előfizetési díjat befizetni szíveskedjenek.

1939. III. ÉVFOLYAM 5–6. SZÁM / HIRDETÉS

HIRDETÉS

Megjelent
SOPRON MŰEMLÉKEI
című sorozatos munka első kötete a
BELVÁROS
163 egészoldalas felvétellel

A műnyomópapíron nyomott 31×23 cm nagyságú, leggondosabb kiállítású, félbörkötésű
mű ára 16.– pengő.

Kedvező fizetési feltételek.

Kapható minden könyvkereskedésben és a Soproni Idegenforgalmi Irodában (Várkerület 44. Telefon 379).

Legszebb karácsonyi ajándék!

Sopron minden barátja megveszi e könyvet.

Hackstock Károly

vaskereskedés. Várkerület 74. Telefon 33

Tűzhelyek, kályhák, zománcedények, építési anyagok!

Sopron topográfiája

Szerkesztő: Heimler Károly dr.

Nélkülözhetetlen tájékoztatója hivataloknak és vállalatoknak!
Kapható minden könyvkereskedésben és a Röttig-Romwalter Nyomda Rt.-nél.

Sopron, Deák-tér 56.

Pannonia-Szálló

A VÁROS KÖZPOTNJÁBAN

Hideg és meleg folyóvíz

Központi fűtés

Garage

Klubhotel

TELEFONSZÁM 80

PESTI MAGYAR KERESKEDELMI BANK

Alapítattott 1841-ben kelt királyi szabadalomlevéllel.

Bármely ügyben készséggel ad felvilágosítást.

Alaptőke és tartalékalapok

64,100.000 pengő.

Soproni fiókja: Várkerület 117 szám.

Telefonszám: 92-132 – Sürgőnycím: COMMERZ

Soproni Takarékpénztár

A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank leányintézete

SOPRON, SZÉCHENYI TÉR 19.

Alapítattott 1842 – Telefonszám 23

Kölcsönöket folyósít ház- és földingatlanokra. Betéteket legjobban gyümölcsöztet. Foglalkozik a banküzlet minden ágával. Minden ügyben díjmentesen felvilágosítással szolgál.

16 SOPRONI KÉP

Eredeti linoleummetszetek, ízléses mappában, most jelent meg Mende Gusztáv és neje Lándori Angela feldolgozásában.

Kapható a Schwarz-féle könyvkereskedésben Várkerület 67 és a művésznél; Bécsi-utca 18.

Bolti ára 5 pengő.

„HUBERTUS”-VADÁSZLAK

Sopron legszebb kirándulóhelye!

Gyönyörű kilátás az Alpokra.

Télen-nyáron nyitva.

Nyarlásra kiválóan alkalmas!

Vasárnap és ünnepnap, valamint az előző napokon rendes autóbuszjárat. – Teljes napi penzió négyszeri étkezéssel P 5.50

Telefonszám 633

Tómalom Strandszálló

Étterem, penziórendszer. Polgári árak!
Strandfürdő, csónakázás. Autóbuszjárat a városba és a Lövérekebe.

Egész éven át nyitva!

Tulajdonos Kovács Vince

Telefon 152

Az új villamos árszabás mellett érdemes a

Lövérekekben

villamos rezsót, tűzhelyet, vasalót, hőtárolót és szivattyút alkalmazni.

**Az új gáztarifa pedig a
városbeli konyhák és fürdőszobák üzemét teszi olcsóvá!**

Mindig nivós műsor a Városi Moziban!

Telefon 424

LÖVÉR-SZÁLLÓ

Elsőrendű szálloda a tizezer holdas városi erdő közvetlen közelében.

110 szoba
Központi fűtés
Hideg és meleg folyóvíz
Lift
Garázs
Bar
Tennis pályák

Bérlő: Horváth Imre

Telefon 622 és 714.

Minden házban igazi öröm a családi sör!

Rauner Mihály

Nemzetközi szállítmányozási vállalat
Hivatalos vasuti szállító

Bútorszállítás
Raktározás
Fuvarozás
Elvámolás

SOPRON, MANNINGER-ÚT 8–10

Kirendeltségi irodák Sopron déli p. u. és Gysev. p. u. raktárépületeiben. – Sürgőnycím: Rauner, Sopron.
Telefon: 577 és 900

Sopronban

Elég nagy távolságok vannak ahhoz, hogy mindent gyalog nem lehet megtenni. Ezért
utazzék autóbuszon vagy autón.

Elegáns személyautók bel- és külföldi túrákra rendelhetők az Idegenforgalmi Irodában.
Várkerület 44. Telefon 379.

Autóbuszkirándulások rendezése.

SCARBANTIA

HELYTÖRTÉNETI ADATOK SOPRON ÉS SOPRON VÁRMEGYE MULTJÁBÓL GESCHICHTLICHES AUS SOPRONS UND DES KOMITATS VERGANGENHEIT

A *Scarbantia*-könyvek a soproni helytörténeti kutatás elmélyítését szolgálják. A Soproni Szemlének ez a testvérvállalkozása elsősorban *nagyobb* tanulmányokat közöl önálló számokban, amelyeknek értékét ritka képek, okmányok, érmek stb. művészi kivitelű hasonmásai emelik. Bibliofil kivitelüknél és értékes tartalmuknál fogva minden igaz soproni könyvtárának díszére válnak. Ezekből az értekezésekből idővel a régi Sopronnak és az ősi megyének kulturális élete tárulna elénk. *Ezért minden soproni támogassa a Scarbantiát!*

Eddig megjelentek:

1. *Thier László*: Adatok az 1849 június 13-iki csornai ütközet történetéhez. (2 P 1.–
műmelléklettel.)
2. *Dr. Csatai Endre*: Idegenek a régi Sopronról. Levéltöredékek, régi útinaplók P 4.–
1487–1841.
(10 műmelléklettel.)
3. *Dr. Björn Collinder*: A leghívebb város. (Báró Podmaniczky Pál dr. egyetemi tanár P 1.–
fordítása.
4 műmelléklettel.)
4. *Thier, Ladislaus*: Gedrucktes und Handschriftliches über Alt-Sopron. (Mit 10 P 2.40
Kunstbeilagen.)
5. *Dr. Csatai Endre*: A soproni exlibris története. (Számos műmelléklettel.) P 8.–

Besorozott könyvek:

- Missuray-Krúg Lajos*: A nyugatmagyarországi felkelés. (IV. bővített kiadás.) P 4.80
- Dr. Mollay Károly*: Középkori soproni családnevek. P 2.–
- Thier, Ladislaus*: Palatin Fürst Paul Esterházy de Galántha (1635–1713). Mit einem Bildnis. P 1.20
- Dr. Veszélka László*: Sopron régi németsege és a német nyelv feltűnése a városi P 2.–
kancelláriában.
- Missuray-Krúg Lajos*: Társzophár. (Anthológia.) P 4.50

A Scarbantia-könyvek Barátai, valamint a Soproni Szemle előfizetői az eddig megjelent 5 számot 10 pengőért kapják meg. Azonban a sorozat egyes számai helyett a besorozott könyvekből megfelelő értékben tetszés szerint választhatnak. A könyvek Thier Lászlónál szerezhetők be (Sopron, Színház-utca 16), aki tudományos intézetekkel, könyvtárakkal és írókkal csereviszonyba is lép.

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Bibl Viktor: Lügen der Geschichte. Avalun-Verlag. Dresden, 1931. *Dr. H. Ruhland:* Elsass-Lotharingen und die internationale Lüge. Bielefelds Verlag. Freiburg im Breisgau, 1918.

2 (Megjegyzés - Popup)

Tóth Béla: Mende-Mondák. A világtörténet furcsaságai. 1901.

3 (Megjegyzés - Popup)

A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei. I. köt. 1831–1832. 48. old.

4 (Megjegyzés - Popup)

Viszota Gyula: Gróf Széchenyi István Naplói. II. 711. Ennek egyik eredeti példánya a Széchenyi Múzeumban van. Különben megjelent az 1825–27. évi országgyűlés iratai közt.

5 (Megjegyzés - Popup)

U. o. III. köt. 639. old.

6 (Megjegyzés - Popup)

U. o. III. köt. 725. old.

7 (Megjegyzés - Popup)

A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei. I. köt. 1831–32. 54. old.

8 (Megjegyzés - Popup)

Lásd a zalaegerszegi kir. törvényszék 3435/1873. és a soproni kir. törvényszék 5830/1894. sz. iratsomóit.

9 (Megjegyzés - Popup)

Széchenyi Béla az említett 1894. évi jelzálogkölcson felvétele alkalmával 168.295 forint 50 krajcárnak megfelelő 336.591 koronát törlesztett egy 408.800 koronás jelzálogkölcson keretében a Nagycenkre áthozott hitbizományi adóssággá vált alapítványi és egyéb tőkék törlesztésére, köztük a Széchenyi István-féle 63.000 forintos, vagyis 126.000 koronás alapítási összegre is. Soproni kir. törvényszék 1785/194/1918. sz. iratai.

10 (Megjegyzés - Popup)

Soproni kir. törvényszék P. 2214/1929. sz. iratai.

11 (Megjegyzés - Popup)

Grünwald Bélánál: Az új Magyarország c. munkájában is találkozunk azzal, hogy Széchenyi csak

1825-ben „tanult meg magyarul”. 186. old.

12 (Megjegyzés - Popup)

iff. dr. Iványi-Grünwald Béla: Gróf Széchenyi István, Hitel. 257. old.

13 (Megjegyzés - Popup)

A Lovakról c. munkája első kisebb magyar munkája, 1828-ban látott napvilágot.

14 (Megjegyzés - Popup)

Gyulai Pál: Gróf Széchenyi István Mint Író. 6. old.

15 (Megjegyzés - Popup)

Viszota: ugyanott II. 730. old.

16 (Megjegyzés - Popup)

Viszota: ugyanott III. 247. old.

17 (Megjegyzés - Popup)

Beöthy Zsolt idézi Széchenyi és a Magyar Költészet c. munkájában. 88. old.

18 (Megjegyzés - Popup)

Tolnai Vilmos: Széchenyi Eszmevilága. III. 42. old.

19 (Megjegyzés - Popup)

Viszota: ugyanott II. 105. old.

20 (Megjegyzés - Popup)

Beöthy: ugyanott 6. old.

21 (Megjegyzés - Popup)

Bártfai Szabó László: A gróf Széchenyi-család története. II. 357. old.

22 (Megjegyzés - Popup)

Közli Fraknói Vilmos: Gróf Széchenyi Ferenc c. munkájában a 335. oldalon.

23 (Megjegyzés - Popup)

Beöthy: ugyanott 25. oldalon.

24 (Megjegyzés - Popup)

a Abban a minősítési táblázatban, amelyet huszárezredének parancsnoka, a kemény és vitéz Simonyi

óbestér még 1824. október 12-én állított ki és a m. kir. Hadilevéltár General-Commando gyűjteményében (624. csomó) ma is megtekinthető, „Rittmeister Stefan graf Szécheny” nyelvismereteiről ezt találjuk: beszél: németül, *magyarul* (hungarisch), latinul, franciául, angolul és olaszul.

25 (Megjegyzés - Popup)

Naplóit még katonakorában, 1814-ben kezdte németül írni, az első magyar bejegyzés 1825 november 22-ről van és így szól: „Mi a célunk? A hazának fiaira, azok gyermekei és unokáira annyi szerencsét és áldást hozni, amennyire azt a mi tehetségünk véghez viheti.” *Viszota*: ugyanott II. 653.

26 (Megjegyzés - Popup)

Viszota: ugyanott III. 740. old.

27 (Megjegyzés - Popup)

Beöthy: ugyanott 26. old.

28 (Megjegyzés - Popup)

Gyulai: ugyanott 15. old.

29 (Megjegyzés - Popup)

Közli *iff. Iványi-Grünwald* idézett munkájában 251. old.

30 (Megjegyzés - Popup)

Uj Idők, 1935. november 3.

31 (Megjegyzés - Popup)

Viszota: ugyanott II. 90. old.

32 (Megjegyzés - Popup)

Friedreich: ugyanott I. 197. old.

33 (Megjegyzés - Popup)

Viszota: ugyanott II. 298. old.

34 (Megjegyzés - Popup)

Östör József: Gróf Széchenyi István, a regényhős. 1936.

35 (Megjegyzés - Popup)

Surányi Miklós: Egyedül vagyunk.

36 (Megjegyzés - Popup)

Lásd az erre nézve a Magyar Nemzeti Múzeumban 1938. március 8-án készült jegyzőkönyvet. A csomag a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában örök letétként elhelyezett gróf Széchenyi-család levéltárába osztatott be.

37 (Megjegyzés - Popup)

Ein Volk allein.

38 (Megjegyzés - Popup)

Bártfai Szabó László: Hol lakott gróf Széchenyi István Sopronban? (Soproni Hírlap, 1932. december 25.)

39 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Thirring Gusztáv: A soproni Széchenyi-házak. (Soproni Hírlap, 1933. január 1.)

40 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Thirring Gusztáv: Sopron házai és háztulajdonosai 1734-től 1939-ig. E munka Sopron szab. kir. város kiadásában fog megjelenni.

41 (Megjegyzés - Popup)

A ház eladási és vételárára vonatkozó adatokat *Bártfai Szabó László* említett cikkéből vettük át.

42 (Megjegyzés - Popup)

Bártfai Szabó László szerint Széchenyi II. Zsigmond utóbb visszaváltotta a házat Schmidegg gróftól és 11 gyermeke közül hat ebben a házban született. – Ezt az állítást nem igazolják a régi telekkönyvek, valamint téves *Bártfai Szabó Lászlónak* az az állítása is, hogy ezt a házat 1793-ban gróf Széchenyi Ferenc 19.000 forintért Sopron megyének adta volna el és ez a ház a mai vármegyeháza volna. A mai vármegyeház helyén állott régi ház gróf Széchenyiné szül. Cziráky tulajdona volt.

43 (Megjegyzés - Popup)

Ezt a házrészt öt évvel később átadta atyjának, gróf Széchenyi Ferencnek, úgyhogy a házak *egy* kézben egyesültek.

44 (Megjegyzés - Popup)

* Tévedés. A levéltárban nincsen. (Szerk.)

45 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: A régi soproni Magyar Király fogadó. (Soproni Hírlap, 23. évf. 295. sz 1936. december 25.)

46 (Megjegyzés - Popup)

Valószínűleg a mai Storno-műterem Bécsi-út 3–5. sz. alatt. (Szerk.)

47 (Megjegyzés - Popup)

* *Rövidítések*: B. U. E. = Gohl Ödön: Budapest újabb emlékérméi. Num. Közl. 1905. évi IV. kötet, 175. lap. – M. B. = Dr. Mihalovics Béla: Magyar jogászok és államférfiak emlékérméi. Num. Közl. 1910. évi IX. kötet 14–15. és 126. lapjai. – M. N. M. = Magyar Nemzeti Múzeum. – M. T. A. = Magyar Tudományos Akadémia. – Sz. F. M. = Székesfővárosi Múzeum. – S. V. M. = Soproni Városi Múzeum.

48 (Megjegyzés - Popup)

Széchenyi István relikviái között, Sopronvármegye, 1925. nov. 12. sz.

49 (Megjegyzés - Popup)

Viczay Anna grófnő ugyanis gróf Széchenyi Ignác kamarásnak volt neje. Az osztályegyeségi iratok sok sopronmegyei művelődéstörténeti adatot őriztek meg számunkra, amelyek a jövőben feldolgozásra kerülnek.

50 (Megjegyzés - Popup)

Militärischer Briefsteller oder Anleitung zur Verfassung schriftlicher Aufsätze militairischen und nicht militairischen Inhalts: Für Unterofficiers und angehende junge Krieger, welche sich im Soldatenstand fortzubringen wünschen, Wien und Triest, 1802². A címlapon Széchenyi István gróf francia aláírása („Com. Etienne Széchényi”) látható.

51 (Megjegyzés - Popup)

Missae in festis propriis SS. patronorum regni Hungariae. Bővebben l. *B. Szabó László*: A Sárvár-Felsővidéki gróf Széchényi-család története I, Budapest, 1911, 769. l.

52 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. Soproni Hírlap 1929. szept. 21. sz.; Oedenburger Zeitung vom 22. Sept. 1929; *Ámon Vilmosné*: Egyházművészeti emlékek egy soproni magángyűjteményben, Élet (Budapest), 1930. aug. 24. sz.

53 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. Sopronvármegye 1930. szept. 28. sz.; *Közi-Horváth József*: Páratlan eseménynek ígérkezik az egyházművészeti kiállítás, Soproni Hírlap, 1930. okt. 7. sz.; *E. M.*: Ma nyílik meg a soproni egyházművészeti kiállítás, Sopronvármegye, 1930. okt. 12. sz.; *K.*: Schaustellung kirchlicher Kunstwerke in Oedenburg, Oedenburger Zeitung vom 22. Okt. 1930.

54 (Megjegyzés - Popup)

L. a Soproni Szemle jelen számában közölt Széchenyi-bibliográfiát.

55 (Megjegyzés - Popup)

X. évf. (1835), 1. kötet, Kassán, Ellinger István' Csász. Kir. priv. Könyvnyomtató' és Áros' betűivel 's költségein. E kötetben van közölve többek közt Baksay Dániel „Gróf Széchenyi Istvánhoz!” c. költeménye is. Képünket Senefelder, a litográfia feltalálója készítette. A mellkép alá a következő szöveg volt tervezve:

Hon' fija! megdöbbenj: a' Század' Hőse előtted; Tisztelet és tettek' szent lángja gyulassza ki kebled'!

56 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. A' Nemzeti Casino' Részesének névsora betűrenddel; annak szabályai' s egyéb tudnivalói, Pesten, 1822 s kk. Lásd továbbá *Nagy Iván*: „Magyarország családai címerekkel és nemzédrendi táblákkal” c. munkáját, I. k., Pest, 1857. 198. l.

57 (Megjegyzés - Popup)

Storno Miksa: A Storno-család Széchenyi-gyűjteményének tárgyjegyzéke Sopron, 1938, 20. l.

58 (Megjegyzés - Popup)

Zichy Antal: Gróf Széchenyi naplói, Budapest, 1844, 261. l.; *Lipthay Sándor*: Gróf Széchenyi István műszaki alkotásai, Budapest, 1896, 16. l.; *Zelovich Kornél*: A budapesti Lánchíd, Budapest, 1899, 11. l.

59 (Megjegyzés - Popup)

IX. kötet, Budapest, 1897, 279. l.

60 (Megjegyzés - Popup)

Zelovich: i. m. 10. l.

61 (Megjegyzés - Popup)

Gróf Andrássy György és gróf Széchenyi Istvánnak a budapesti Híd-Egyesülethöz irányzott jelentése, midőn külföldről visszatérének. Pozsony, 1833.

62 (Megjegyzés - Popup)

Lipthay: i. m. 17. l.

63 (Megjegyzés - Popup)

Az első lap vége.

64 (Megjegyzés - Popup)

A második lap vége.

65 (Megjegyzés - Popup)

A harmadik lap vége.

66 (Megjegyzés - Popup)

Szül. Bécsben 1789. nov. 10-én, meghalt Sopronban 1871 március 30-án. Széchenyi István bátyja volt.

67 (Megjegyzés - Popup)

Széchenyi István 1836 február 4-én vezette a krisztinavárosi plébániatemplomban oltárhoz menyasszonyát. Egyszerű márványtábla emlékeztet a templom bejáratánál erre a nevezetes eseményre. A templomban őrzött csodatevő Máriakép koronáját Seilern Crescencia diadémja díszíti. V. ö. *Gustav Erényi*: Wo Széchenyi getraut wurde, Pester Lloyd vom 25. Mai 1938.

68 (Megjegyzés - Popup)

A grófnő (1803–1866) Széchenyi Pál második felesége volt.

69 (Megjegyzés - Popup)

Széchenyi Franciska, férj. gróf Batthyány Miklósné, 1783 nov. 4-én született Cenken, meghalt 1861 október 10-én Pinkafőn.

70 (Megjegyzés - Popup)

Széchenyi István eszményi szerelmét Seilern Crescenciához *Östör József*: Crescence, gróf Széchenyi István hitvese c. tanulmányában világítja meg. (Sopronvármegye, 1937. szept. 26 és 30.)

71 (Megjegyzés - Popup)

Az első lap vége.

72 (Megjegyzés - Popup)

A második lap vége.

73 (Megjegyzés - Popup)

Néhány beszúrt német szó.

74 (Megjegyzés - Popup)

L. a 26. lábjegyzetet.

75 (Megjegyzés - Popup)

Bártfai Szabó László: A Széchenyi-család története. II. kötet.

76 (Megjegyzés - Popup)

A szerző a lexikont Széchenyi Ferencnek ajánlotta.

77 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai E.: Nagycenki kulisszák Csokonai Vitéz Mihálynál. Nagycenki kulisszák egy Kazinczy-novellában. Soproni Hírlap, 1938. nov. 7., 12. Fraknói Vilmos Széchenyi Ferenc életrajzában azt írja (125. o.), hogy Kazinczy Cenken látogatta meg a grófot. Tévedés. Az a forrás is, amelyre hivatkozik, Bécset említi, de 1804-ben Kazinczy kijelenti, hogy sohasem járt Sopron megyében. 1808-ban került először felénk.

78 (Megjegyzés - Popup)

Denkwürdigkeiten aus meinem Leben. München, Müller, 1914.

79 (Megjegyzés - Popup)

* B. Szabó László i. m.-ból.

80 (Megjegyzés - Popup)

Gróf Széchenyi István naplói. II. kötet. 730. o.

81 (Megjegyzés - Popup)

U. a. II. k. 354. o.

82 (Megjegyzés - Popup)

U. a. IV. k. 205. o.

83 (Megjegyzés - Popup)

U. a. IV. k. 271. o.

84 (Megjegyzés - Popup)

U. a. IV. k. 356. o.

85 (Megjegyzés - Popup)

U. a. IV. k. 365. o.

86 (Megjegyzés - Popup)

U. a. V. k. 180. o.

87 (Megjegyzés - Popup)

U. a. IV. k. 536. o.

88 (Megjegyzés - Popup)

U. a. IV. k. 537. o.

89 (Megjegyzés - Popup)

U. a. IV. k. 1836. III. 7. 645. o

90 (Megjegyzés - Popup)

U. a. V. köt. 215. o.

91 (Megjegyzés - Popup)

U. a. V. k., 119. o.

92 (Megjegyzés - Popup)

U. a. V. k. 394. o.

93 (Megjegyzés - Popup)

U. a. V. k. 395. o.

94 (Megjegyzés - Popup)

U. a. V. k. 398. o., 770. o., 487. o., 493. o., 728. o.

95 (Megjegyzés - Popup)

U. a. VI. k. 1846. IV. 18.

96 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Művészet 1930. 588. o. B. szabó L.: Széchenyi István művészkortársai és barátai.

97 (Megjegyzés - Popup)

* Erre legközelebbi számunk egyikében visszatérünk.

98 (Megjegyzés - Popup)

Pompéry Károly: A nagycenki kastély éjjeli látogatója. Sopron, 1904. IX. 28. Cáfolat, Sopron, 1904. X. 2.

99 (Megjegyzés - Popup)

Lásd bővebben: Csatkai E. Sopron környékének műemlékei. 41. o.

100 (Megjegyzés - Popup)

1852–1927. Később a fővárosba került, színdarabjai, szatírái és francia nyelvészeti munkái révén országos nevet szerzett.

101 (Megjegyzés - Popup)

1855–1901. Később kolozsvári egyetemi tanár.

102 (Megjegyzés - Popup)

Fialovszky L. a legújabb irodalmat, Ujváry Jules Simon „Thiers kormánya” c. írását, Erődi Béla (bencés tanár, az irodalmi kör első főtákosaként) Perron Izlamról szóló könyvét, Sturm A. James Sime Lessingről szóló értekezését, Moller Vischer „Auch einer” c. regényét, Győry V. Falbe Hansen dán statisztikusnak magyarországi utazásáról írt emlékezéseit, Halász I. az „Aus dem Norden” c. finn

versgyűjteményt, Wagner L. Zeleny cseh írónak Jungmann Józsefről írt tanulmányát ismertette.

103 (Megjegyzés - Popup)

Vadnay Károly 1832–1902. A Fővárosi Lapokat 1864-ben alapította Tóth Kálmánnal és harminc évig szerkesztette.

104 (Megjegyzés - Popup)

1854-ben jelent meg.

105 (Megjegyzés - Popup)

Beck Károly (1817–1879) Baján született. Vischer Frigyes (1807–1882).

106 (Megjegyzés - Popup)

Igazi neve Aigner Lajos (1840–1909).

107 (Megjegyzés - Popup)

1858–1895. A Vajda-Reviczky-Komjáthy-féle irodalomtörténeti triumvirátus tagja.

108 (Megjegyzés - Popup)

* Közölve a Soproni Szemlében; II. évf., 145. o.

109 (Megjegyzés - Popup)

E szemelvények Széchenyi naplóiból valók, és pedig a Történelmi Társulatnak Viszota Gyula kitűnő gondozásával megjelent kiadásából.

110 (Megjegyzés - Popup)

Szó van róla a Michel krónikában is.

111 (Megjegyzés - Popup)

Lásd bővebben Sopronvármegye 1939. ápr. 7: A Legnagyobb Magyar és Sopron városa. (Csatkai Endre.)

112 (Megjegyzés - Popup)

Sopron c. napilap 1877. aug. 11. sz.

113 (Megjegyzés - Popup)

J. b. 1877. október 6. sz.

114 (Megjegyzés - Popup)

J. b.

115 (Megjegyzés - Popup)

U. o. megemlíti, hogy Széchenyi munkáinak sok duplumpéldánya volt az egyik ládában.

116 (Megjegyzés - Popup)

Ezeknek s a könyvanyagnak Széchenyi naplóiban található kapcsolataira l. *Radó István*: Gróf Széchenyi István könyvtárának töredéke Sopron sz. kir. város közkönyvtárában. Magyar Könyvszemle 1938. 113–122. ll.

117 (Megjegyzés - Popup)

Orvosi rendszerek-, gyógymódok- 's némelly rokon tárgyról. Irta Schoepf August, Pest, Eggenberger, 1833. – Néhány szó általános megalapult ártalmas gyermeknevelési hiányok körül magyar szülőkhöz. Írta: Schoepf August, Pest, Landerer & Heckenast, 1844.

118 (Megjegyzés - Popup)

Gróf Széchenyi István naplói, Budapest (Magyar Történelmi Társulat), V. 525., 526., 528., 534., 535., 543., 554., 558., 562., 693. ll.

119 (Megjegyzés - Popup)

Über die Volks-Bildung Ungarns. Eine festliche Kirchenrede bei der in der Festung zu Ofen den 20. August 1835. begangenen Volksfeier des heiligen Stephans, Ersten Königs von Ungarn, erörtert durch J. B. Brunner, Gran, Beimel, 1835.

9 Glossák nemes Zalamegyének a' vegyes házasságok ügyébeni felírására. Egy hazafitól. Pesten, 1841, Trattner-Károlyi.

120 (Megjegyzés - Popup)

Részlet Deáky Zsigmond leveléből (Fasc. IX. 414.).

121 (Megjegyzés - Popup)

Fasc. IX. 414.

122 (Megjegyzés - Popup)

* E rovat közleményeiért a szerkesztőség nem felelős.

123 (Megjegyzés - Popup)

* E rovat közleményeiért a szerkesztőség nem felelős.